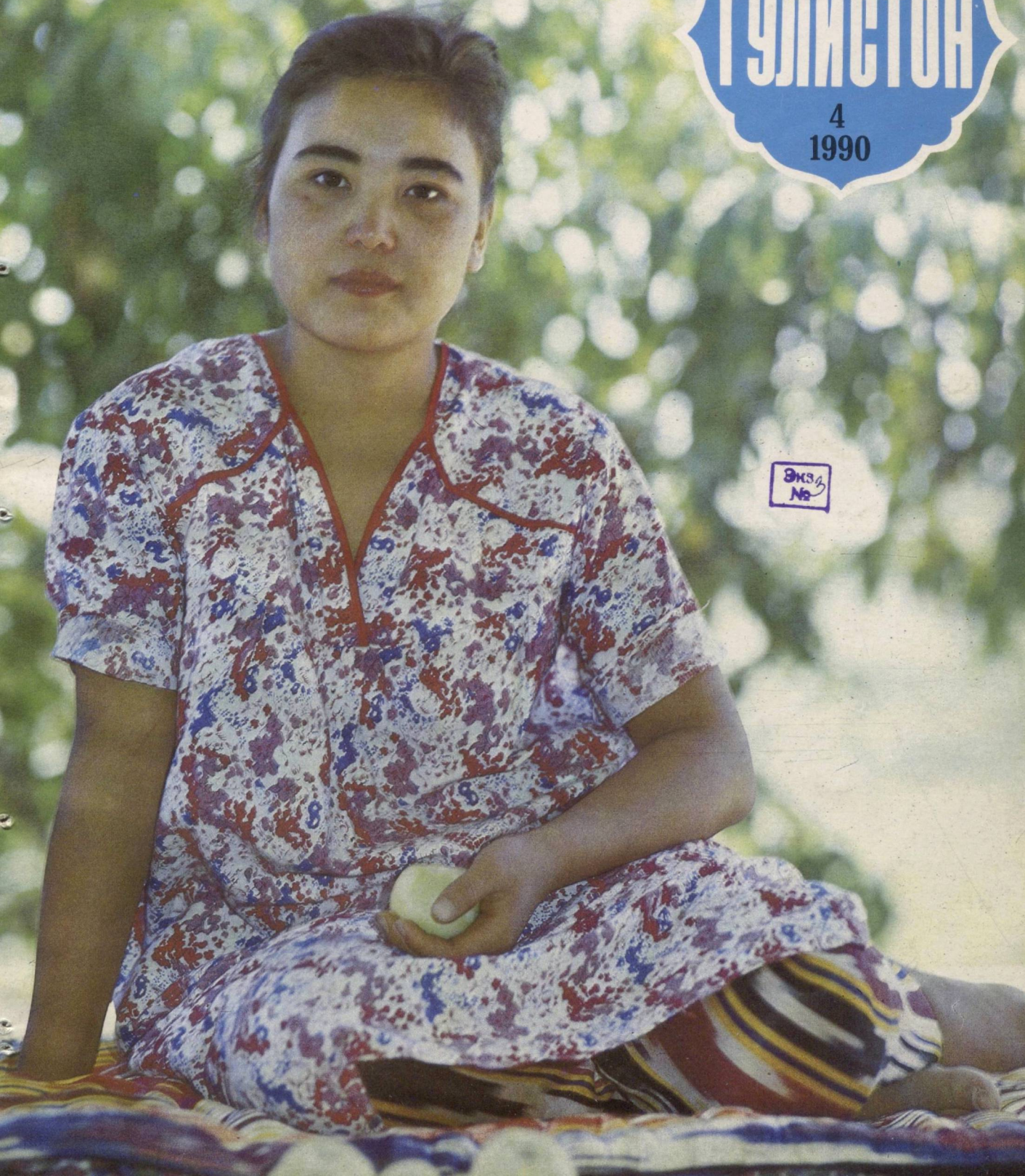

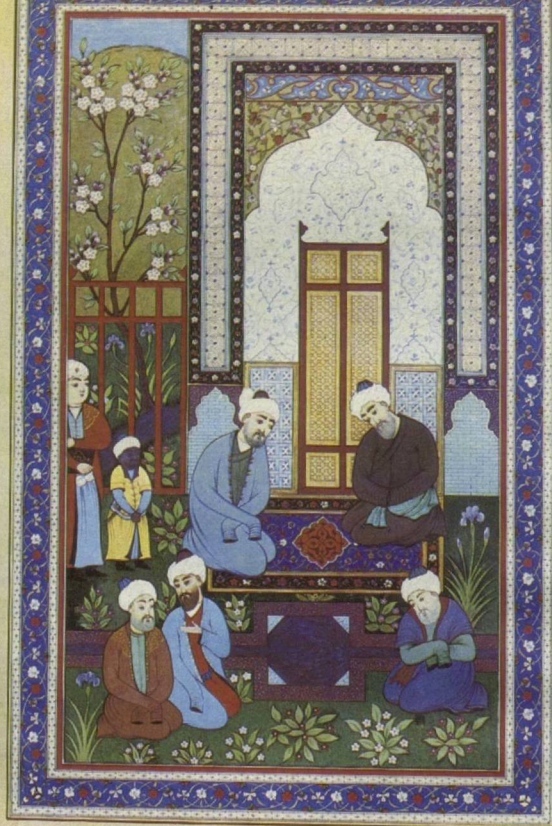

3KS
№

Туркияда чиккан албомдан олинган Навоий расми.

М. М. ВОРОНСКИЙ. АБДУРАХМОН ЖОМИЙ ВА АЛИШЕР НАВОИЙ.

«Бахтли болалик». Тошкент вилоятининг Гагарин номли совхози.

А. Караваев сурати.

№ 4 (482)

Апрель
(Савр)

1990

Журнал 1925 йилдан
чиқа бошлаган
Ўзбекистон Компартияси
Марказий Комитетининг
нашриёти

Бош муҳаррир:

МИРМУҲСИН

Таҳрир хайъати:

Сарвар АЗИМОВ,
Баҳодир АМИНОВ,
Хуршид ДАВРОН,
Наримон ИБРОҲИМОВ,
Ўктам МИРЗАЕР,
Эргаш МУҲАММАД

(масъул котиб),

Шомурод СИДДИҚОВ,

Саидмахмуд УСМОНОВ,
Азиз ҚАЮМОВ,
Оқилжон ҲУСАН

(бош муҳаррир ўринбосари)

Бош мусаввир

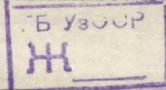
М. Абдуллаев
Саҳифаловчи
В. Тўхтабоев
Мусахҳих
А. Азимов

«Гулистон» — ежесечный, общественно-политический, литературно-художественный журнал ЦК КП Узбекистана (на узбекском языке).

Редакция телефонлари: бош муҳаррир — 33—35—20; бош муҳаррир ўринбосари — 33—35—90; масъул котиб — 32—58—33; ижтимоий-сиёсий бўлим — 33—36—02; адабиёт ва санъат, фан ва маданият бўлимлари — 33—36—59; мусаввирлар бўлими — 32—58—77.

Адресимиз: 700000, Тошкент — П. «Правда» газетаси, 41.

Ўзбекистон ССР телевидениеси ва радиоси давлат қўмитаси ҳузурида янги тузилган «Тановар» ансамбли аъзолари.
Ф. Қурбонбоев, Р. Нуриддинов сурати (ЎзТАГ)

БУ СОНДА:

ЧАРХИЙ:

Мен «Қиёлаб ўтди» газал-қўшиғимга Акмал ва Комиаларнинг бошидан кечирган муҳаббат дostonларини асос қилиб олиб, ҳозирги замонамиз ёшларининг чин ошқиклари ва шунга хос барча олижаноб инсоний фазилатларини, ёшларга севиш-севилиш имкониятлари юзага чиққан замонамизни улуғлашга ҳаракат қилдим.

Эргаш
МУҲАММАД:

Файзулла Хўжаев:

«Биз чиндан ҳам гуноҳқормиз, тарих олдида:
«муглақ махфий» ишлар қилиб,
халққа сездирмай,
бериб қўйдик оломонга
давр жиловин».

Тоҳир ҚАҲҲОР:

...нима учун биз академик Зиё Бунёдовни яхши кўраимиз? Биринчидан, у бизнинг маданиятимизни, тарихимизни, элимизни оламга танитувчи асарлардан бирини, тарихчи Шаҳобиддин Насавийнинг «Сийрат ас-султон Жалолиддин Мангуберди» китобини араб тилидан таржима қилиб, Бокуда нашр эттирди.

Дилмурод ЖАББОРОВ

ИҚБОЛ

Гулчеҳра бу хонадонга баҳорда келин бўлиб тушди. Атроф ям-яшил, қушларнинг чуғур-чуғури, танга ором бағишлайдиган офтоб нури, ҳамма-ҳаммаси ёқимли. Дил равшан...

Кунгайда қўш тоғоралаб кир юваётган қайнона-келинининг ширин суҳбати дарвоза халқасининг шикирлашидан бўлинди. Бригада бошлиғи Қўчқор Ғаффоров билан пиллачилик агрономи Бақо Холиқов соҳибаларнинг таклифини кутиб йўлакда тўхтади.

— Марҳамат, кираверингизлар.

— Бу йил бир кути қўшиб ёдик-да, Норжон хола, — деди салом-алиқдан сўнг пиллачилик агрономи.

— Қўл-оёғи чаққонгина келинингизни ҳам ҳисобга олдик, — гапга аралашди бригадир.

— Ҳар йилги икки қутини бераверинглар, айланай, — деди Норжон хола агрономга ялтингансимон юзланиб. — Қариб қолдим, оғир ишга ярамайман.

— Ойижон, майли уч кути олаверайлик, сизни уринтириб қўймаймиз, — беихтиёр суҳбатга қўшилди халқигина ийманиб турган Гулчеҳра.

— Ана айтдик-ку, келинингизга қўйиб бераверинг, деб. Гулчеҳра — Шарофат холанинг қизи. Бу оилани биламиз. Ҳамма қизлари шунақа — меҳнатсевар.

Норжон холанинг қўнгли тоғдек кўтарилди.

Кўп ўтмай мавсум бошланди. Онасидан ўрганган тажрибалари, қайнонаси Норжон холанинг маслаҳатлари Гулчеҳрага қанот бағишлади.

Гулчеҳра кейинги йиллари ўзи мустақил иш юрита бошлади. Бир гал мавсум охирида қизик воқеа бўлди. Ҳамма сўчакларда нишоналар пайдо бўла бошлади, даста қўйилди. Маълум бўлинчи-ча, сўчакларга қўйилган дастада ёқимсиз ҳид бор экан. Гулчеҳра йиғламоқдан бери бўлиб, дасталарини йиғиб олди. Унинг ўрнига қуритилган ғужум дарахтининг сербар таналаридан, майин супурги поясидан боғламлар ташлади.

— Ҳосилдан ажраладиган бўлдинг-ов, — деди Гулчеҳра ўша

куни зое кетган меҳнатига ачинаиб турмуш ўртоғи Эргашжонга.

— Кўпам куюнаверма, — дала берди умр йўлдоши, — ана кўрасан, эртадан бошлаб янги ташланган дастага ёппасига чиқишади.

Гулчеҳра таскин топди. Ўша мавсум сидқидилдан қилинган меҳнат Гулчеҳра Наврўзовани қийин аҳволдан олиб чиқди. Мавсум натижаси завқли бўлди.

* * *

— Қуртлар баргга яхши тўйгандагина дастага тўлиқ чиқади, — дейди у. — Бўш пилла ўрамайди. Айрим пиллачилар ана шунга аҳамият бермайдилар. Баргни тўғри тақсимлай олмайдилар. — Бу фикрни у узок йиллар давомида тўпланган тажрибаларига суяниб айтди.

— Пилла мавсумининг энг кизгин палласи эди, — эслайди Гулчеҳра, — эндигина қуртхоналардан хабар олмоқчи бўлиб тургандим. Биринчи йил қурт парвариш қилаётган пиллачи қиз Ражабой Тошева сахар мардонда кириб келди. «Опажон, ёрдам беринг. Бизникига бир кириб чиқсангиз», деди. Бесаражжонлигидан йиғлагани, тун бўйи мижжа қокмагани кўриниб турарди. «Тинчликми, синглим?», сўради шошиб. «Қуртларимни бир кўриб берсангиз, — деди Ражабой, — катта-кичик бўлиб қолганга ўхшайди».

Аҳволни тушундим. Бориб кўрдим. Ражабой тажрибасизлик қилиб қуртларнинг ҳаммаси уйқудан баравар уйғонмасидан барг солиб қўйибди. Олдинроқ уйғонган қуртлар баргни паққос туширган. Кечикиб уйғонганлари эса, баргдан қолган. «Энди қийин бўлса ҳам иккига — катта-кичикча ажратамиз», дедим жовлираб турган Ражабойга. У зудлик билан шундай қилди. Тез орада қуртлар бир маромда ривожлана бошлади.

Гулчеҳра опа меҳр қўйган касби ҳақида жўшиб гапирарди. — Ипак қурти қисқа умр кўради, — дейди у. — Мана шу қисқа муддатда бироз роҳат-фароғатдан кечган кишининг ошиғи олчи, деяверинг. Менинг бунга ишончим қомил. Ҳар ким ўз бо-

шидан ўтганини гапирарди. Пилла мавсумида куннинг ҳам, туннинг ҳам ўтганини сезмай қоламан. Билсангизлар, аргумоғи пойгада орқада қолган чавандознинг оридек, деҳқоннинг ҳам, пиллачининг ҳам ори кучли бўлади. Ғолиблик нашъаси кимга ёқмайди, дейсиз.

* * *

1973 йил қурғоқчил келди. Деярли нам кўрмаган дарахтларда барг етилмади. Аксига олиб ҳар куни чағ-тўзон бўлиб турди. Сермашаққат оғир кунлар, бедор тунлар бошланди. Гулчеҳра опа қутилмаган бундай об-ҳаводан боши қотди. Кўпнинг олдида ҳар қутидан 100 килограммдан пилла бераман, деган вадаси ҳаёлидан кетмади. Бу ўз-ўзидан бўладиган кўрсаткич эмас. Айтишга осон. Ўша йили Гулчеҳра масъулиятни янада чуқурроқ ҳис этиб, ўта тадбиркорлик билан иш тутди. Баргни даланинг ўзидаяк, намини қочирмасдан тўғри қуртхонага олиб келиб, солди. Бу иш жуда оғир кечганига қарамай, чидади. Ҳаракатда — баракат. Шу йили давлатга 260 килограмм аёло еифатли пилла териб топширилди. Ўшанда унинг меҳнати Меҳнат Қизил Байроқ ордени билан тақдирланди. Гулчеҳра опанинг пилладан юқори ҳосил етиштириш усули ўрганилиб, ноҳия миқёсида оммалаштирилди.

* * *

«Меҳнат қилган элда азиз» деганлари ҳақ гап. Гулчеҳра опа пиллачилик соҳасидаги юксак кўрсаткичлари учун эл ҳурмати-ни қозонди. Пиллачиликда эришиш қийин бўлган катта-катта довларни ҳам ортда қолдирди. Бу соҳада ўзига ҳос мактаб яратди. Меҳнатлари муносиб тақдирланди. Ленин ордени соҳибаси ҳам.

Гулчеҳра опа Қаҳрамон она ҳам.

— Фарзандларимнинг тарбиясида мендан кўра, суюкли қайнонамнинг ҳиссаси кўпроқ, — дейди опа.

— Биттагина ўғлимнинг ўнга бўлганлигидан севинаман, — дейди Норжон буви ҳам келиндан миннатдор бўлиб. Набираларимнинг ҳам олди уйли-жойли бўлди.

Ўрта бўйли, қорамағиздан келган, камтарин қишлоқ аёли, оддий деҳқон қизи — Гулчеҳра Наврўзова ҳалол меҳнати орқали эл-юртга танилди. У КПСС XXVII съезди делегати, Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети тафтиш комиссиясининг аъзоси ҳамдир.

Ўтган йилдан бошлаб эса, Гулчеҳра Наврўзова пахтачилик бригадасига етакчилик қилапти.

— Ўзим кутмаган эдим. Тўғри, бригадамиз анча йиллардан бери қоқоқликдан қутилолмаётган эди. Қолхоз маъмуриятининг бригададаги қоқоқлик сабабларини ўрганишга бағишланган кўчма йиғилишида янги бригадир сайлаш масаласи қўйилди. Демократия йўли билан ўтказилган бу тадбирда менинг номзодим ҳам кўрсатилди. Энг кўп овоз менга берилди. Очиғи, шошиб қолдим. «Ахир мен пиллачидан, мавсум бошланай деб қолди», ёлвордим уларга». Ўзимиз қўллаймиз, дейишди бригадачилар.

Ҳақиқатан ҳам Гулчеҳра Наврўзова эл ишончини оқлади. У ҳам пиллачиликда, ҳам пахтакорликда муваффақиятни қўлга киритди.

Дарвоқе, Гулчеҳра опа табиат мафтункори. Ҳар йили баҳор келиши билан болагидан одат бўлиб қолган қалдиғочлар келишини кутиш одати бор. Баҳоринг мусасффо тонгида ўз чорбоғида гулзор орабала, мириқиб айланишни, анвойи гулларнинг нашъали бўйидан тўйиб-тўйиб нафас олишни, қийос гуллаган ўрикни ёқтиради.

Яна баҳор келди. Яна мавсум тараддудида ширин туйғулар оғушида ҳаёл суриб ўтирган Гулчеҳра опа қизи Гулмиранинг қувончдан йайраб уйга чоғиб кирганини ҳам сезмай қолди.

— Ҳа, қизалогим, тинчликми? — пешвоз чиқади унга Гулчеҳра опа.

— Ойи, ойи, суюнчи беринг, — деди қизи, — қалдиғочлар келибди. Ҳозиргина бир галасини кўрдим. Ҳув-хув, ана симёғочда.

Гулчеҳра опа ҳаяжондан юзлари ял-ял ёниб турган Гулмирани бағрига босади, у бошлаган томонга беихтиёр эргашади.

Буҳоро

ЯНА ТИЛИМИЗ ҲАҚИДА

«Биринчи навбатдаги вазифа — ўзбек тилига давлат тили мақоми бериш ҳақидаги Қонунни ҳаётга тўла татбиқ қилиш масаласи. Бу иш ҳанузгача жуда суғ бораёпти. Кўп тadbирлар ҳали амалга ошмаёпти. Оддий мисол: кўчаларимиз, ҳар хил идоралар, савдо тармоқлари, ҳуллас, ҳамма жойда кўзга ташланб турадиган ёзувларимизни олайлик. Юз фоиз маҳаллий аҳоли яшаётган жойларда ҳали ҳам бу ёзувлар русча эканлигига нима дейиш мумкин! Ёки бунга ҳам бировлар юқоридан буйруқ бериб мажбур қилаётганим! Ахир бу кўлгили ҳол-ку. Лекин бу кўлгининг тағи зил. Чунки бу маҳаллий аҳолининг миллий ғурури билан ҳисоблашмаслик демакдир».

(Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг биринчи котиби И. А. Каримовнинг 1990 йил 24 феврал куни Тошкентда партия ва ҳўжалик фаоллари билан кенгашда қилган докладидан).

Ишга бориш учун бекатда турган эдим. Ҳозиргина тўхтаган автобусдан тушган бир нуроний отахон ижтимоий-таъминот нозирлигига қандай боришни сўраб қолдилар. Аввалига ҳайрон бўлдим, чунки, отахон ўша элаётган манзилининг ёнгинасидан ўтиб келаётган автобусдан тушган эди-да. Шунда: «Отахон, ҳозиргина ёнидан ўтиб келдингиз-ку», дедим.

— Уғлим, тил билмасанг ўзинг туғилиб ўсган шаҳарда ҳам юриш қийин экан. Бўлмаса ўша автобуснинг паттачисидан сўраган эдим, бир нималар деб гулдиреди, тушунмай қолдим.

Отахонга у ерга қандай боришини тушунтириб, 58-«Йўлдош шаҳарча — Инқилоб хиббони» йўналиши бўйича қатновчи автобусга чиқдим. Бу автобуснинг ёнига ҳам «Спутник» — Сквер Революции» деб ёзилган эди. Кўзим ичкаридаги ёзувлари ўзбек ва рус тилларида битилган эълонларга тушди. Лекин ўзбекчасини ўқиб яна ҳафсалам пир бўлди. Чунки бу ёзувларни ўқиган ҳар бир кишининг ғазаби кўзгаши табиий.

«Автобус хаки нақд пулда тўланади».

Аввало, йўловчи автобус сотиб олмоқчи эмас, шунинг учун унга ҳақ тўламайди. Йўл ҳақига пул тўланади. Имло хатоларини-ку қўяверасиз! Жамоат уловларида ўзбек ва рус тилларида бундай қорисма лаҳжада битилган ёзувларни кўплаб учратиш мумкин. Масалан: «Автобус аренда пудратиди ишлайди», «Билет олмаганларга 3 сўм

штраф», «Болали аёллар ва инваллидар жойи» ва ҳоказолар.

Ўзбек тилига давлат тили мақоми берилишини халқимиз орзиқиб кутган эди. Қонунда кўрсатилган моддаларни ҳаётга татбиқ этиш учун жумҳурият Нозирлар Кенгашининг махсус комиссияси тузилиб, ишга киришилди. Шу ўринда қонунни маъмурий йўл билан ҳаётга татбиқ этишни кутиб ўтириш нодонлиқдан ўзга нарса эмаслигини таъкидламоқчимиз. Жойлардаги ташкилотларнинг раҳбарлари ўзбек тилини амалда қўллашга берафқ қараёттирлар. Узлари халқилиши мумкин бўлган ишга ҳам юқоридан буйруқ кутиб турибдилар. Шунингдек, давлат тилини муомалалга киритишда ўта маъсул уязисизликка йўл қўйиш ҳўллари ҳам учраёпти. Жой ва кўчалар номларини ўзбек тилида ёзишда имловий ва услубий хатоларга йўл қўйилганлиги кишиларнинг ҳамиятига қаттиқ тегаётир. Айниса, бу борада қилинаётган ишлар ҳозирча қувонарли эмас. Масалан, Форобий кўчаси рус тилида Фарабий, ўзбек тилида Фаробий тахлида хато ёзилган ёки Ботир Бобоев кўчаси Ботир Бобаев деб бузиб ёзилган. Абдулла Авлоний ва «Черешневая» (бу кўча номининг ҳали ўзбекча атамаси йўқ) кўчалари кесишган жойдаги бекат номи — «Авлоний» деб хато ёзилган.

«Саводхонликка Самарқанд чой қадоқлаш фабрикаси мутасаддилари ҳам давъогарлик қилишаётир. Улар ўзларининг «саводхон»лигини чой қўтичаси ёрлиғида

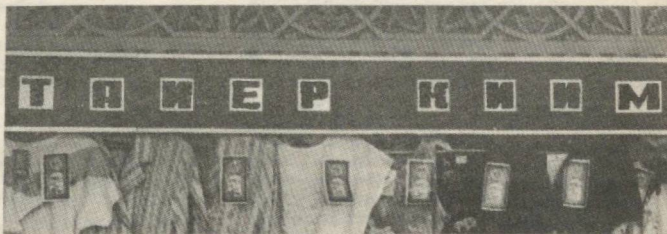
қўйидагича ифода этишибди: «Чой. Райхон қушилган. Грузия кора чойи. О. иринчи навли. Самарқанд чой қадоқлаш фабрикаси. 76 тийин». Бундай хато ва чалқаш ёзувларини Озик-овқат Нозирлиғи, жумҳурият саноати корхоналари ишлаб чиқараётган махсуслотлар ёрлиғидан бемалол тўплаш мумкин.

Пойтахтимиздаги корхона ва муассасалар пештоқиқа қўндирилган ёзувларнинг бирёқламалигига ҳамон барҳам берилган эмас, «Мана сенга Давлат тили!» дегандай устундай-устундай ҳашаматли ёзувлар осмонлар бинолар пештоқиқа «савлатини» тўкиб турибди. Тошкент — Ташкент, деб бузилиб ёзиладиган бўлиб қолди. Сомса ҳам «Самса» бўлиб кетди. «Сервис», «Агентство Узбекистана», «Мебель», «Междугородний телефон», «Овощи и фрукты» каби номларнинг муқобил таржимаси йўқ. Ўзбек тилида «Сартарошхона» сўзи бўлгани ҳолда барча маи-

ший хизмат кўрсатиш муассасаларида «Парикмахерская» деб ёзишаётганига нима дейишни ҳам билмайсан киши. Ҳатто жумҳуриятимизнинг асосан туб аҳолиси ўзбек бўлган жамоа ва давлат ҳўжаликларида ҳам корхоналар пештоқиқа «Птецфабрика», «Тракторный парк», «Заправочная», «Столовой», «Молочный ферма» каби тамғалар босилган.

Халқимиз табиий ва қонуний ҳолда ўз тилимизга ҳўрмат билан муносабатда бўлишини хоҳлайди. Юзага келган муаммоларни ҳал этиш қанчалик мушкул бўлмасин, барибир эртани-кечми у билан рўпарў келишимиз шубҳасиз. Чунки моддий томони ҳам бор. Лекин бу ишда ортиқча сусткашликка йўл қўйиб бўлмайди. Жумҳуриятимизнинг ҳар бир фуқароси давлат тилини амалга жорий этишга ўз ҳиссасини қўшмоғи лозим.

Раззоқ КАРИМ

Буниси нечанчи аср ёзуви бўлди?

Р. Нуримбоев сурати

«ГУЛИСТОН» ЖУРНАЛИ РЕДАКЦИЯСИГА

«Жиззах вилояти қишлоқ хўжалигини саноатлаштириш уюмаси шунги хабар қиладики, Ғаллаорол ноҳиясидаги хўжаликларнинг молиявий аҳволи ночорлиги туфайли узоқ йиллар давомида мазкур ўрамда ижтимоий-иқтисодий аҳвол ёмонлашиб қолган эди.

Вилоят қишлоқ хўжалигини саноатлаштириш уюмаси маъжуд аҳволини ҳар томонлама ўрганиб чиқиб, Ғаллаоролдаги давлат хўжаликлари кўргонларида 1990 йил давомида қўйидаги қурилишларни амалга оширишни ва уларни зарур маблағ билан таъминлашни режалаштирди:

Ленин номли давлат хўжалигида мева ва सबзавотларни сақлайдиган оғбор қуриш учун — 840 минг сўм, ичимлик сувни қувурларини ўтказиш учун — 100 минг сўм;

«Гулистон» давлат хўжалигида йўл қурилиши учун — 133 минг сўм, газ тармоқларини ўтказиш учун — 3 минг сўм, сув таъминоти учун — 47 минг сўм;

Коммунизм номли давлат хўжалигида қишлоқ поликлиникасини қуриш учун — 70 минг сўм;

Ғ. Ғулом номли давлат хўжалигида қишлоқ табобат таличи қуриш учун — 120 минг сўм, йўл қурилиши учун — 255 минг сўм;

«Октябрь 60 йиллиги» давлат хўжалигида йўл қурилиши учун — 122 минг сўм, турар-жой биноларини қуриш учун — 120 минг сўм;

К. Маркс номли давлат хўжалигида турар-жой биноларини қуриш учун — 190 минг сўм;

Ғаллаорол консерва заводида «АС — 200» тармоғини қуриш учун — 600 минг сўм, қуришни лийнисини қуриш учун — 529 минг сўм, таъинч ҳижозлари учун — 47 минг сўм;

Ғаллаорол шахридаги даражасиз ичимликлар заводи ва совути тармоғини қуриш учун — 2679 минг сўм;

Ғаллаорол гишт заводидаги турар-жой биноларини қуриш учун — 260 минг сўм;

Ғаллаоролда комбайнларни таъмирлаш устаконасини қуриш учун — 342 минг сўм.

ОЛТИНИ БОР ҚИШЛОҚ ОБОД БЎЛАДИ

Биз бу сарлавҳани ишонч билан қўйишимизга сабаб, мамлакатимизда кечаётган қайта қуриш туфайли жойларда раҳбарларнинг халқ ишончини қозониш учун вазифаларига масъулият билан ёндашаётганлиги, муаммоларни чуқур ҳис қилиб, уларни бартараф этиш чора-тадбирларини белгилаётганлигига тобора ишонч ҳосил қила бошлаганимиз бўлди.

Маълумки, «Гулистон» журналининг ўтган йилги 12 сонидида «Олтини бор қишлоқ ободми?» сарлавҳали мақола эълон қилинган эди. Унда Ғаллаорол ноҳиясидаги қишлоқларнинг ижтимоий-иқтисодий, маданий-маиший аҳволи чидаб бўлмас даражада ёмонлиги ҳақида танқидий фикрлар билдирилган эди. Мақола эълон қилинган, вилоят ва ноҳиядаги партия, совет ва хўжалик ташкилотлари раҳбарларидан аҳолининг турмуш шароитини яхшилаш, юзага келган муаммоларни ҳал этиш ва режалаштириладиган чора-тадбирлар ҳақида редакцияга жавоб хатлари келди.

Биз ўз имзолари билан жавоб йўллаган маъсўл раҳбарларнинг сўзи билан иши бирлигига жуда-жуда ишонгимиз келади.

Қўйидаги Жиззах вилоят дала саноати уюмаси раиси ўртоқ М. Долгийнинг Ғаллаорол ноҳиясидаги қишлоқларда юзага келган аҳволини тубдан яхшилаш борасида 1990 йил давомида амалга оширажақ ишлари ҳақидаги маълумотни тўдаллигича ёттиборингизга ҳавола этаймиз.

ИШЧИНИНГ ЭРТАСИ

Корхона катта. Дарвозасидан бир йилда 250 миллион сўмлик маҳсулот чиқади, таянчгоҳларида 12 минг киши ишлайди. Катта корхонанинг ташвишлари ҳам катта, бош директор Ботир Эргашев ёш, ҳали элликка кирмаган, қисқа-қисқа гапиради, фикрлари лўнда ва равшан. Нима дейди у? Бош директор корхонада аҳвол оғирлиги ҳақида сўзлайди, рақамларга таяниб, иқтисодий таҳлил қилиб фикр юритади. Энг чигал масала — кўнимсизлик, ҳар йили таянчгоҳларда 30 фоизга яқин одам алмашади. Тажрибали, муқим ишчилар кам, ерли халқдан ишчи йўқ. Номии тошкентлик тўқимачи, лекин ишчиларнинг кўпчилиги жумҳуриятнинг турли вилоятларидан келган ёшлар, мусофирлар. Уларнинг кўпчилиги ишга эмас, шаҳарга ўқигани келганлар, зарурий юзасидан ишлайдилар, холос. Бундан ташқари, корхона эски, ускуналар эскирган, таянчгоҳлар ҳароб. Қарийб ҳамма томон таъмирлашга муҳтож. Бу борада режалар белгиланган, иш тўхтамайди, таъмирлаш иши ҳали бир неча йиллар давом этади, негаки кеч бошланди, корхона йигирма-ўттиз йилдан буён қаровсизликдан шу ҳолга тушган.

Бу гаплар ҳаммаси тўғри, лекин янги гап эмас, иқтисодда умумий аҳвол шундай. Бутун мамлакатда аҳвол шундай, аммо ўзгариш ҳар битта корхонадан бошланмчи лозим. Эргашев нолимаяпти, у аҳвол оғирлиги ҳақида гапириб иш миқёсини, вазифалар кўламини чамалаяпти, четдан эмас, ичкаридан — корхонанинг ўзидан таянч ахтариyaпти. Оёққа туриб оламиз, дейди у, аммо аввал 100 миллион сўм харж қилинади. Лекин пул ҳамма ишни ҳам ҳал қилавермайди. Бу хулоса Эргашевники, у корхонада беш йилдан бери ишляпти. Ақл тажрибаси иш билан келар экан, дейди у ва мисоллар орқали хулосасига изоҳ бериб:

— Биринчи келган йилим, энг аввалги масала деб таъмирлашни белгилладим. Фикримизда ҳам, зикримизда ҳам шу масала бўлди. Хуллас, минг чиғириндан ўтиб, исботлаб, асослаб, сураб, талаб қилиб юриб, бизга пул ажратилди. Таянчгоҳларда техникани янгиланганимиз билан одам тўхтамади. Энди кўнимсизлик сабабини маиший шароитлардан изладик. Кейинги икки йилда барча фабрикаларда маиший умумлашмалар яратилган, уларда айниқса, аёлларимиз учун барча шароитлар муҳайё, биз умумлашмаларимиз билан фахрланамиз, лекин... Кўнимсизлик барҳам топмаяпти. Мен бу гапларни сизга нега гапиряпман? Мақсадим шуки, қоқоқнинг илдизига ана шундай тажрибалардан паллама-палла ўтиб, адашиб, ҳато қилиб, лекин ахтариб яқинлашяпмиз. Бугунги кунда бир нарсани аниқ биламан: ўша халос қиладиган куч — чора деймизми, тадбир деймизми, хуллас ўша иш корхонанинг ўзидан, одамлардан чиқиши лозим. Токи ишчиларнинг ўзи корхонага ўгирилиб қарама-гунларига, ҳеч ким четдан келиб, мадад бермайди. Иш ўзгаришидан аввал одамларда нимадир ўзгариши зарур-ку, ахир! Шунча йил корхона раҳбарлари нима ҳақда ўйлаган эдилар? Бу ўйлар асосан корхонани қоқоқидан олиб чиқиш борасида эди. Энди улар нима ҳақда ўйляптилар?

— Бизнинг мақсадимиз иккита, — дейди йигирув-ип фабрикаси директор-ижарачиси Ж. Есауленко. — Биринчидан, меҳнатни янги-ча ташкил қилиш орқали унмдорлик ва сифатни кўтармоқчимиз. Иккинчидан, одамлар-

га ишлаганларича ҳақ бериб, кўнимсизликни тугатмоқчимиз.

Тошкент тўқимачилик корхонасига қарашли бу фабрика Ўрта Осиё ўраимида ягона ип ишлаб чиқариш ўчоғидир. Корхонанинг хўжалик фаолиятида у алоҳида мавқега эга, чунки... моллар шу ердан бозорга чиқади. Корхонада бозор билан бевосита алоқа қиладиган иккита фабрика бор: биринчиси — пардозлаш фабрикаси. Тўқув, йигирув каби жараёнлар йирик, лекин улар хомашё тайёрлаб берадилар, холос. Бинобарин, йигирувчилар, тўқувчилар ҳам охир-оқибатда пардозловчилар билан ипчиларнинг қўлига қарайди. Ижаранинг шу икки мавзедан бошланганига ҳам сабаб шу.

— Биз ижарага ўтган ҳар битта таянчгоҳ билан шартнома тузганмиз, — дейди фабриканинг бош ижарачиси Ж. Есауленко. — Шартномага биноан, таянчгоҳлар ўз хўжалик фаолиятида мустақил. Ҳар таянчгоҳ учун маҳсулотнинг ҳажми, миқдори ва тури белгиланган, шунингдек, маҳсулотнинг нархи ҳам. Ижарачилар ҳар бир кило маҳсулот учун тўланадиган ҳақни биладилар. Худди бозордагидай. Илгари ишчиға ҳақ қандай тўланган? Белгиланган миқдорни бажаргани учун бир ҳақ, сифат кўрсаткичи учун тагин кўшимча, планин ошириб бажарса, тагин бир миқдор кўшимча, тунда ишлагани учун тагин бир миқдор кўшимча... Ишчи ўттиз кун ишлаб, қирқинчи кун, қўлига ҳақ теккандагина, қанча ҳақ ишлагани билан эди. Энди бугунгисини бугун билиши мумкин. Эндилда ишчи зимистондан чиқди. Ишлаб чиқариш қувватларига асосланиб белгиланган режа мавжуд. Қандай қилиб, қанча ишчи кучи билан бу режа бажарилди? Даромадни қандай тақсимлайди, ҳаммаси уларнинг ўз ихтиёрида. Биз жамоалар орасидаги муносабатларни уюштириб борамиз, холос, ижарачилар ишига аралашмаймиз.

Бош ижарачи битта гапни қайта-қайта таъкидлайди: «Ижаранинг энг муҳим жиҳати — мустақиллик. Фабрика таянчгоҳлар билан корхона шартнома тузганидек маъмурияти билан ҳам шартлашган. Мустақиллигининг асосий белгиси — пул, жамоанинг топгани ўзиники, ҳеч кимнинг аралашшиға ҳаққи йўқ».

Бу ерда ижарадан умид катта. Ижара осон иш эмас, қийинчиликлар билан ўтилаяпти — ҳамма нарсаянги, нотаниш. Янгича иш шароити муносабатларни қайта қуришни талаб қиладди. Бир воқеага гувоҳ бўлдим. Менинг олдимда бир қиз бош ижарачи қабулига йиғлаб кирди. У ижара таянчгоҳида ишлаб, сабабсиз икки кун ишга чиқмаган.

— Икки кун учун 100 сўм ҳақимни бермаяптилар, — дейди у йиғлаб. Ешгина қиз, қараб ачинади одам, лекин бош ижарачи бошини чайқайди.

— Менинг ҳақим йўқ, — дейди, — қарорни сиз ишлаган таянчгоҳнинг ижара кенгаши қабул қилган, сиз билан бирга ишлаган кишининг қарори бу...

Ҳақиқат жамоа томонидан, негаки, темир интентсизмиз, чуқур тартибсиз ижара инқирозга учрайди. Илгари ишга сабабсиз чиқмаганга таянчгоҳ бошлиғи танбех берарди. Жазолаш, шафқат қилиш ҳам уларнинг қўлида эди. Меҳнат қонунчилиги, ўнлаб тафтишлар ишқамликка қарши кураш олиб бориб, натижаги бир иш чиқаролмаган. Эндилда ишчиларнинг ўзлари топган бир неча шартлар, ўзлари

имзолаган бир парчагина қоғоз не-не йигит-қизни ҳушига келтириб қўяпти. Ишга сабабсиз чиқмаган киши жамоа олдида моддий жавобгар. Ижарадорлар биринчи шарт қилиб шу омилни белгилашган. Масалан, сабабсиз ишга чиқмаган ишчининг маошидан дарҳол 50 сўм, ишга кечикиб келган 20 сўм, рухсатномасини топширмаган 5 сўм, ишга ичиб келган ишчи иш ҳақидан эса 100 сўм миқдоридан маҳрум қилинади. Бу чоралар мурувватсиз, балки, бешафқатроқ бўлиб туюлар, бироқ улар ишчиларнинг ўз тақлифларидир. Балки чиндан ҳам мавжуд бўлган ҳаётий эҳтиёж ифодасидир бу?

Ижарачилар иш ҳақи дарвозасини ланг очиб қўйдилар. Энди ҳақ олиш ишчининг ишлаганига боғлиқ, бозордагидай: бир кило маҳсулотнинг баҳоси фалон танга! 600 сўм ҳақ олишга курбингиз этадим, марҳамат, ишланг ва олинг! 1000 сўм! Марҳамат, ишланг ва олинг!

Лекин, ишлаб чиқаришда киши бир ўзи ишлямади, битта маҳсулот ўнлаб кишининг қўлидан чиқади, уларнинг бошини нима қовуштиради?

— Ҳамманинг ҳақи — килодан, — дейди пишитиш таянчгоҳи ижарачиси Н. Баҳриддин. — Биз энди-энди бошляпмиз, тажрибамиз бир ҳафталик холос, аммо тайёргарлик кўп вақт олди. Одамларни ҳатто яхши нарсасига ҳам ишонтириш қийин. Уларни ҳақиқатгина ишонтириши мумкин. Бошқа ҳеч нарсая ишонтирмалайди. Ҳар кун иш сўнгидега мана шу хонада 15-20 минутга тўпланишамиз, шу ернинг ўзидан иқтисодчи ҳар кимнинг ишини, ҳисобчи ҳар кимнинг ҳақини ҳисоблаб беради.

Корхонада ижара билан бир қадар алоқадор кишилар бордир. Қолганларининг эса ҳеч нарсая билан, ҳеч қанақа ижара билан иши, қизикмиши йўқ. Ҳар ким ўзининг қулбасида ўз ёғига ўзи қоврилиб, ўз ғами билан ўзи олишиб, кун кечираяпти. Атрофга разм солсангиз энг кўп учрайдиган тоифа — нолиб юргувчи кишилар бўлади. Ижара одамнинг оғзидан нолишчи олади, одамни тирикчилик дарадига, эртанги кун ҳақида бош қотиришга, ижодкорликка ундайди. Ҳамма нарсадан қўлини ювиб қўлтиққа урган кишиларни гуноҳдор қилиш осон, уларни тушуниш қийин, лекин тушунишмиз лозим. Биз иқтисодий жиҳатдан ҳатто ўз ҳуқуқларини танимаган ишчилар ўртасида меҳнат қиламиз. Бу кишилар кечаги кунларга қадар ҳар қанақа ҳақни давлат беради ва бизнинг ҳақ сурштиришга ҳеч қанақа асосимиз йўқ, деб ҳал қилган кишилар эди. Бу кишиларнинг жууда кўпчилиги ҳақи ҳам ўз меҳнатидан яратилган давлатнинг қанча фоизи ўзига иш ҳақи қилиб берилишини билмайдиган кишилардир. Оладиган ҳақимизнинг адолатсизлигини ҳамма идрок қиладди, лекин адолатли ҳақ қанча бўлиши лозимлигини ҳеч ким тушунирмалайди, ҳолбуки бугунги кунда сир эмаски, биз оладиган ҳақни баъзи бир ривожланган мамлакатларда хайрия — эҳсон тариқасида тарқатадилар.

Ижара — иш ҳақи дарвозаларини ланг очиб берапти, лекин одамлар бу дарвозанинг остонасида иккиланиб, ишониб-ишонмай турибдилар. Балки, эндиликда жумҳуриятимиз ахли орасида ҳисоб-китобини биладиган замонавий ишчи шахсини қамол топтириш бош масала эканлиги ҳаммага аёндыр. У қандай бўлади?

Наримон ТУРСУНОВ

«ИШҚПАРАСТ ДИЛ ТУҒЕНЛАРИ» ТҮРКУМИДАН

Қайғу даштларида тупроқман ғақат,
Туманли йўлларда адашган якка.
Қуёшман муҳаббат изидан қолган,
Музлаб бораёпман ғамгин фалакда.

О, менинг кечиккан маънос шаҳзода,
Ийғлама, титрама, кўришдик ахир.
Бизлар адашмаган гул бандалармиз,
Бизни адаштирди қизғанчиқ тақдир.

Ҳасратлар ортида яширдим тунни,
Қара, мен дарахтман япроғи ҳазон,
Менинг лабларимда кўмилган ахир,
Муҳаббат қушларини еб қўйган осмон.

Кел, умрим тўқилган ялдо йўлида,
Исминг шаробингда сархушман бугун
Қабрман соғинчинг, дардинг кўмилган
Мастона дил каби беҳушман бугун.

Мен нурман шамоллар ўғирлаб кетган,
Очгин, ҳовучингда тўлиб қоламан.
Мен руҳман юлдузлар қарғиши теккан
Ҳатто ўлганда ҳам сева оламан!

* * *

Деразамга бош уради ёмғирлар,
Сўнгги йўқ дунёнинг ҳуркак нигоҳи.
Мени қучоқлайди энтикиб оғир,
Ҳайдалган соғинчининг мажруҳ арвоҳи.

Деразамга бош уради ёмғирлар,
Мен тунга кўнникан мангу қайғуман.
Онажон, қафларинг очгин тўлдирай,
Мен қушлар йиғлаган зангори сувман.

Деразамга бош уради ёмғирлар,
Исмига сизмаган, ўжар бировман.
Умринг қайтариб ол, мenden, онажон,
Мен қуёш умридан ортган оловман.

Деразамга бош уради ёмғирлар,
Фалакдан йиқилган ғариб ҳаёлман.
Она, бу йўллардан қайтмасам кечир,
Юлдузларга қолиб кетган шамолман.

Деразамга бош уради ёмғирлар,
Жоним аро сезилади бир титроқ.
Она, туннинг парчаси бор кўзимни
Бунча иссиқ ўпадия, бу тупроқ,
Деразамга бош уради ёмғирлар.

* * *

Бир юпанч изладим юпун дунёда
Маҳзун умрим аро сен бўлдинг пайдо.
Бўм-бўш қучоғингга йиқилдим беҳуш,
Сен — худо, мен — худо, Муҳаббат — худо.

Ғариб шамолларни ҳайдар эди тун,
Беором қўшиқлар мамлакатига.
Ишқий печакгуллар ўралиб чиқди,
Исминиз кўмилган еринг қатидан.

Хунафшор кўзларин тиккан эди ой,
Ғамгин табассумли тубсиз дунёга.
Пичирладим: Сизини... сархуш энтикдинг,
Сўнг айланиб кетдинг сўнгсиз зиёга.

Шу кеча ҳазонлар йиғлади узоқ,
Узун бўлди замин, осмон ораси.
Менинг қорачигим ичра музлади
Бахтли лаҳзаларининг қайғули саси.

Энди сен зиёсан, қучоғим бўм-бўш,
Куйган муҳаббатнинг ҳур бистарлари.
Тун бўйи кўзимга қўйилиб чиқар
Куйгинди уфқнинг хокистарлари.

Бир юпанч излайман юпун дунёда,
Мендан олисларда бўзлайди юрак.
Ойнинг нурларида эрийди кўнгил,
Сен — эрмак, мен — эрмак, Муҳаббат — эрмак.

* * *

Ишқпарасти дилимни сенга тутқазсам
Мени бунча йиғлатдинг, осмон.
Сароб умидларим йўқотган дарё —
Қалбим жунундан қочган биёбон.

Мен соҳир тунлардан қолган шаробман,
Кел, ичгин мен севган ғами мастонам.
Тонгда бу дунёдан қочиб кетаман,
Шабнамларда тўлмиш менинг паймонам.

Бахт, не учун сенинг қўйлагинг қаро,
Сен кимнинг дўстисан, қайғучил ҳазон.
Менинг исмин тупроқ, вужудим тупроқ,
Мени бунча йиғлатдинг, осмон.

Хаёлкаш сукунат ҳасратларингни
Ойнинг кулбасига ахир бериктдим,
Мени сев, мени қуч, мени ардоқла,
Ишқ, сенинг қўйингда умримни йиртдим.

Кўксимда янграйди бир олис қўшиқ:
Юрак чексиз Ватан, ўтлари зангор.
Айтгил, нечун бунча йиғладинг,
Кузакнинг бағрига йиқилган баҳор...

Ҳалима АҲМЕДОВА

* * *

Мени қучоқлагин, Бебахт ҳазонни
Ютоқиб қучгандек, ёввойи шамол.
Қучоқла, боласин гўрини маҳкам
Қучоқлаб йиғлаган каби бир аёл.

Қучоқла, тоғларнинг бўғзида қолган,
Еруғ ҳаёлларга чирмашгандек бахт.
Қушларнинг ташландиқ уяларини,
Қучоқла, кўксига босгандек дарахт.
Мени қучоқлагин, ўзимдай ғариб,
Бенаво қучгандай унутилган ғамни,
Қучоқла, фаришта аёл, Вағрига —
Сингиб кетганидай ёвуз одамни.
Мени қучоқлагин, томирларингда
Миллион йил ухлаган хунлар уйғонур.
Хўрланган бағрингда тилсиз Ватанда
Бўғизланган қаро тунлар уйғонур.
Шунда мен қоронғу тунлар йўқотган
Ой каби бағрингда қайтиб тўламан.
Қучоқла, оташин қучоқларингда
Бахтиёр аёлдай ёниб ўламан.

* * *

Қатлимга ҳукмдир бу узун йўллар,
Шамоллар кўксидан сачратади қон,
Илоҳо, бошингга қулаб кетмасин
Кўзларимдан ортган бир парча осмон.
Мен-ку, илтижога айланган бир гул,
Умримни сўрайди қотил елвизак.
О, сени асрасин менсиз Ватанда
Кичик қучоғимга сизмаган кузак.
Сўқир ҳаёллардан қилич сўрайман,
Тавба, жон дегани бунчалар зароб,
Қоп-қора тунлардан тонгга етказсин
Сени,

Гадолардан олганим — савоб.
Мен қимман, бир мазлум сенинг қошингда,
Эмаклаб бораман то маҳшар қадар.
Сени қучоқласин йиғлаб мен каби
Вағримдан ситилган муаззам саҳар,
Илоҳо, бошингга қулаб кетмасин
Кўзларимдан ортган бир парча осмон.

СОВРИНГА ҲАМ Доллар

1991 йилнинг 11 июлида
Ойнинг сояси миллионлаб
одамларни зулматда қолди-
риб, ғарбий ярим кура-
нинг устидан ўтади. Ва тў-
ла қуёш тутилиши юз бе-
ради. Кейинги сафар бу
ҳол 2132 йилда содир бў-
лади!

Лос-анжелослик ҳавас-
кор мунажжим Бек Майер
бу зулмат мунажжимлик
фанида из қолдиришини

истайди. У омманинг
қизиқишини орттириш
учун 10000 долларлик сов-
ринли шарт эълон қилди.

Шартлари оддий: 11
июль кунни хиралашган
Қуёшни «Қисқичбақа» юл-
дузлар туркуми ёнида су-
ратга туширсангиз бас,
соврин сизники. Лекин
шуни ҳисобга олиш керак-
ки, 11 июль кунни Қуёш
Нақ эгизак юлдузи тўғри-
сида бўлади, яъни тахми-
нан «Қисқичбақа» юлдуз-
лар туркумининг чегара-
сидан 10° четда. Фақат
мунажжимлар шу кунни

Қуёш «Қисқичбақа» юлдуз
туркумида бўлади деб
ҳисоблайди.

Ҳўш, ютиш мумкин бўл-
маган бу конкурс нима
учун керак бўлиб қолди?
Шунинг учунки, одамлар-
ни осмонга қаратиш
керак. Хоҳлаган газета
гороскопига қараб
кўринг, 21 июндан 22
июлгача дунёга келган ки-
шилар Қисқичбақа белги-
си билан белгиланади. Де-
мак, 11 июль кунни Қуёш
Қисқичбақа юлдуз турку-
мининг ўрталарида бўли-
ши керак. Лекин ўтган

асрлар мобайнида ер ўқи-
нинг айланиши йилнинг
бошқа ойларида Қуёшнинг
кўриниш ўрнини секин-
аста ўзгартириб юборди.
Бу ўзгаришни сездирмас-
лик учун ҳозирги замон
мунажжимлари юлдуз тур-
кумлари ҳақида эмас,
«белги»лар ҳақида гапи-
ришни афзал кўрадилар.

Мана шунинг учун ҳам
Майер ўз конкурсини
эълон қилди. У 1991 йил-
нинг 11 июль кунни Қуёш
Ой билан тўсилган пайтда
одамлар осмонга қараб,
ўша кунни Қуёш Қисқичба-

қа юлдуз туркумида эмас,
Эгизаклар туркумида бў-
лишини ўз кўзлари билан
кўриб, ишонч ҳосил қи-
лишларини истади.

«**Х**амса» достонларининг энг жозиб зарваракларини адолат ҳақидаги сатрлар ташкил этади. Адолат — Шарқ адабиётида кизгин ва астойдил куйлаб келинган мавзу. Шарқ инсонпарварлигининг жони ва қони. Халқпарвар шоирлар мамлакат ободонлиги, эл-улус маъмуричилиги, осойишталиги, маданий-маърифий тараққиётини кўп ҳолларда шоҳ фаолиятига боглаб одилона тушунтирганлар. Фирдавсий «Шоҳнома»-сию Юсуф Хос Ҳожибнинг «Қутадғу билиг» асарида, балки ундан олдин «Авесто» кўшиқларида ҳам адолат ғояси ва адолатли подшо образи намуна килиб кўрсатилган. Жамшид, Искандар, Нўширавон, Ваҳром Гўр каби одил шоҳлар ҳақидаги асарлар бунга мисолдир. Бузургмеҳр, Осаф каби доно, тадбиркор вазирлар халқнинг орау-армонлари тажассуми сифатидаги мисоллар бўлиб, оғиздан-оғизга, асардан-асарга ўтиб, турли ривоят-ҳикоятларнинг яратилишига асос бўлган. Аввало, шунга таъкидлаш лозимки, ҳар бир шоир ўз даврининг талабига кўра масалага ёндашади, ўз кузатишлари, эътиқоди, ижтимоий қарашлари тақозосига кўра фикр-мулоҳазасини баён этади, адолат ва одил ҳукмдор масаласини

натга ҳаётнинг қилган бўласан. Жаҳонбондир ситам билан амалга ошмайди, инсоф, инсофдан шоҳлик пойдевори. Низомий бу фикрларини боб охирида бундай байт билан яқунлаган:

*Мамлакат аз адл шавад пойдор,
Кори ту аз адли ту гирад қарор.*

(Мамлакатнинг пойдорлиги, мустақкамлиги — адолатдан, сенинг ишинг одил ҳукмидан барқарорлик топади).

Тўртинчи мақолотда бўлса, Низомий шоҳ ва фуқаро орасидаги масалага қайтиб, чуқурроқ фикрларни баён этади. Бунда насихат бир қадар танқидий оҳангда жаранглаб, золим, хотинмижоз, номард ҳукмдорларга нисбатан қаттиқ танбехлар айтилади.

Шоҳнинг энг яхши сифати, ҳунари, Низомий фикрича, адолат ўрна-тишдир, чунки зулмкорлик, бировлар қонини ноҳақ тўкиш шохнинг обрўини ҳам кетказди. Адолат — шохликнинг биринчи шарт, ожизларга зулм қилган одам улар оҳининг тигига дучор бўлиши муқаррар. Бундай дадил сўзлар, золим шохларни халқ қаҳру газаб билан қўрқитиш ўша давр учун гоят буюк тараққийпарвар

кўркакларига сўт йиққандай шохнинг адолати юрт фаровонлигига сабаб бўлади. Яъни шоҳ ўз халқига меҳрибон, халқнинг душманларига қаҳрли душман, раиятнинг ҳамиятли ҳимоячиси. Шоҳ шунақа сифатларга эга бўлса, раият уни қўллади, бирлашиб душманларни яксон этади. Хусрав Деҳлавийнинг орауидаги подшо шунақа ватанпарвар, халқпарвар одам. Албатта, бу шоир орауи, шу билан бирга халқ орауи. Лекин бу орқали биз улуғ шоирлар халқпарварлигининг ҳаётлигини, абадийлигини билиб оламиз.

Шоҳларнинг золимлиги, зулми нимада қўринади?

Деҳлавий фикрича, ҳаммага бирдай сиёсат қилиш, яъни гуноҳкор ва бегуноҳнинг фарқига бормай, суриштирмай, аниқламасдан жазолайвериб; гофиллик, баднафса амирлар — вазирларни, вилоят ҳокимларини койимаслик, айёр, қаллоб одамлар, манфаатпараст амалдорларни, кажаният кишиларни тийиб турмасдан, жазоламасдан қўйиб, талончилик, зўравонликка йўл очиб, зулму ситамнинг авж олишидан нишонадир. Шоҳ аввало ўзи ахлоқан намуна бўлиши лозим. Агар шомдан тонггача май ичса, маишатга берилса, мулк ўзгаларнинг ноду-

НАВОЙИ ГУЛШАНИ

Адолат сабоқлари

ҳал қилмоқчи бўлади. Бу борада гарчи Низомий, Амир Хусрав ва Мир Алишер Навоий қарашларида ўхшаш жиҳатлар бор бўлса-да, уларнинг нуқтаи-назарларида фарқ ҳам мавжуд.

Масалан, агар «Маҳзанул асрор», «Маилаъул анвор» ва «Ҳайратул аброр» достонларини олиб кўрадиган бўлсак, шунга амин бўламизки, ҳар учала асарнинг муаллифи ҳам («Маҳзанул асрор» билан «Ҳайратул аброр»нинг ёзилиш даври орасида тўрт аср вақт бор), золим подшоларни мазаммат этиб: яъни золимликни қоралаб, адолатли шохларни улуг'лаганлар, учаласида ҳам золим шохларни худо қаҳри ва дўзах азоби-дан қўрқитиб бор. Бошқача айтганда, адолатли шоҳ — жаннатий; золим, ситамкор шоҳ эса — дўзахий, ёмон одам. Бироқ бу мазмун ҳар бир шоирда ҳар хил талқин билан турли усул ва оҳангда тасвирланган.

Низомий Ганжавийнинг «Маҳзанул асрор» («Сирлар хазинаси») достонидеда шоҳга насихат қилиш икки боб — иккинчи ва тўртинчи мақолотни қамраб олган. Боблар бир-бирининг давоми, лекин бир-бирини такрорламайди. Иккинчи мақолотда шохларни огоҳлантириш, шохликнинг вазифаларини тушунтириш, одил подшонинг вазифаси, бурчи нимадан иборат эканлиги баён этилади. Низомий фикрига қараганда, подшо — худонинг севган бандаси, унга кўп нарсга жумладан, мамлакат ва унинг бойлиги, мамлакатдаги одамлар тақдир ишоний топирилган. Шу сабаб шоҳ, гарчи бахтидан комрон, улуг'ворлиги, аълолигини билса-да, лекин Низомий подшо жаҳон мулки устидаги аждаҳо эмас, посбон эканини қайд этади. Давлат шоҳга омонатга берилган, омонатга хиёнат қилиш эса — гуноҳи азим. Ҳар бир ишнинг оқибати бор — зулм қилсанг, бир кун жазо тортсан, инсоф этсанг — раҳмат — муқофот олсан, эл сени олқишлайди. Шунинг учун беандиш, калтабин бўлма, халқнинг роҳатини тила, озорни қўй! — деб хитоб қилади Низомий подшога қарата. Шохлик шухратидан маст бўлиш, ўзини унуттиш — тадбир кemasини гарқ этишга олиб келади. Етимларнинг молини тортиб олсанг, заифлар уйини хароб этсанг — диё-

аҳамият касб этган. Улуғ шоирнинг фуқаро томонидеда туриб фикр юриятаётгани аниқ сезилиб турибди. Халқпарварлик, феодализм замонида яшаб, халқ манфаатларини ҳимоя қилиш мана шундай фикрларни келтириб чиқарди, албатта. Шундай қилиб, Низомий шохнинг алоҳида тоифадан эканлигини тан олади, аммо шоҳ фуқаро гамини ейиши керак, фуқаро билан бирга бўлиб, ожиз, муҳтожларга озор бермаслиги лозим, деб насихатлар қилади. Баъзан бу насихат кескинроқ оҳангда ифодаланиб, золимларни мулгак илоҳий жазага мустаҳқиб бўлишларини эсларига солиш билан уларни огоҳлантириш кўзга ташланади.

Хусрав Деҳлавий шоҳ ва салтанат ҳақидаги фикрларини ўн учинчи мақолотда баён этган, «Маилаъул анвор» («Нуларнинг чиқиш жойи») мақолоти «Шоҳларни паноҳсиз қишларга раият қилиш ва адолат истовчиларга ёрдам қўлини чўзишга насихат этиш...» деб номланади. Муаллиф салтанат тахтига ўтирган ҳукмдорларни қарамли, саҳий бўлиш, фуқаронинг ранжитмасликка чакиради. Хусрав Деҳлавийнинг кўп фикрлари Низомий қарашлари билан ҳамоҳанг.

Лекин Низомийдаги ихчамлик Хусравда йўқ. Шоир сиёсатни, адолат ва ситамкорликни бошданок дин ва диёнат масалалари билан боглаб шарҳлайди: унингча, ситамкорлик — дин йўлидан чекиниш. Шоҳ ўз ишлари учун охиратда ҳисоб бериши керак, ҳамма вақт бунга эсга олиб, тоғу тахт ҳукмининг яхшиликка йўналтириш даркор. Ожизлар, заифларга жафо қилинса, улар тортган оҳинг ўки албатта золим киши кўксини топиб пора қилгувси.

Бу фикрларни Низомийда ҳам кўрган эдик. Хусрав Деҳлавий шохларнинг ўйин-кулги, сайру томошалар билан банд бўлиб, раият аҳолини унуттиш, фақат амиру вазирларга ишоний қўйишини ҳам маъқулламаган. «Агар ҳамма султонлар томошага кетса, камбағалнинг моли, хирмонини қароқчи, ўғрилар талаб кетади», дейди шоир ва шохлик масъулиятини алоҳида таъкидлайди. Шоҳ худди оиланинг доно-тадбиркор отаси ёки болаларига меҳрибон онадай бўлиши керак. Онанинг боласига меҳри унинг

руст фармонидан «раҳна бўлади», мазлумларнинг уйи харобазога айланади. Хуллас, Деҳлавий шохларни гофил, бепарво бўлмасдан, ўзлари раият бошида туриб, халқ дарди-аҳволидан ҳар доим хабардор бўлиш, қўл остидаги аёнлар, хизматкор — амалдорларнинг ишини тафтиш этиб туришни маслаҳат қўлади.

Деҳлавий халқ манфаатига зид фармонларни тузадиган девонхона ходимлари — котиблар, муншиларни ҳам нафрат билан қоралаган. Улар золим шохларнинг дастёри, зулмга шерик қимсалардирлар.

Яна бир характери жойи шундаки, шоир золим кишиларнинг адолатпарвар бўлишига, тарбиянинг таъсир этишига ишонмайди. «Насихат билан ёмонларнинг зулми тугатилгани, ахир ханжар воситасида сояни ердан йўқ қилиб бўлмайди-ку», деб афсус чекади у. Золимлик хилқада қўшилган хислат — мушукнинг чумчуққа ўчилиги, бўрининг даррандалиги, итнинг ювиндик ўрлиги каби. Эшак ўлса — итга байрам, чўлоқнинг рақсга тушиши шолнинг рашкини келтиради. Қисқаси тузалмас, зиддиятчи, турфа ҳодисаларга тўла дунё. Аммо шоҳ ўзгача бўлгани маъқул. У мана шу зиддиятларнинг ўрганиб, шунга мувофиқ иш юртаса, иши авжли бўлади.

Деҳлавий феодал ҳаётни, ундаги синфий тафовут даҳшатини қанчалик аниқ ва тўғри тасвирлаганига аҳамият берайлик: амирлар, бойлар деҳқоннинг бор-йўқ ҳосилини тортиб оладилар, йил бўйи оғир меҳнат қилиб, бугдой етиштирган деҳқон эса арпа нони парчасига зор. Образларга эътибор беринг: беванинг машғали — осмондаги ой. Чунки унинг наинки қорнини тўғйазига нони, балки уйини ёритишга чироғи ҳам йўқ. Қоронғи турмушнинг равшан манзараси! Бунда шоирнинг бенаволарга раҳм-шафқат билдиргани, ачинаши яққол сезилади, лекин, шунга қарамай, Амир Хусрав золим шохларни кескин танқид остига олган эмас, у насихат — ўғит бериш билан чегараланган, адолатнинг заруратини исботлашга ўринган. Шоҳга қараб: бировга жабр қилсанг, ўзингга ҳам жабр қилсан, ўйлаб кўр, мазлумлар ҳам сента ўхшаган одам,

авазларинг жароҳати сенин жароҳатинг каби оғрийди, қийнайди. Яъни: «Пичоқни аввал ўзингга ур, оғримаса бировага ур».

Навоийнинг «Ҳайратул аброр» достонида Низомий ва Хусрав Дехлавий баён этган фикрлар бор, яъни шохни охираат азоби билан қўрқитиш, шохнинг қўпони, раиятнинг гала эканлигини айтиш, шохни адолатли, раҳмдил бўлишга даъват этиш Навоий томонидан давом эттирилган. Аммо ўзбек шоирида зулмни қоралаш кескин ва ғазабли, золимликнинг сабабларини очиб кўрсатиш, унинг оқибатини санаш ҳам қийла батафсил, изчилроқдир. Алишер Навоий фақат шохларга насихат этишни мақсад қилмаган афтидан, чунки «Ҳайратул аброр»нинг мазкур масалага бағишланган учинчи мақолоти умумий шох ва шохлик адолат ва зулм муаммолари устида танқидий мулоҳаза юритиш тарзида ёзилган бўлиб, бобнинг атамаси ҳам шунга мувофиқдир: «Салотин бобидаким», «инналлоҳа яъмуру бил вал аҳсон» амри билда ҳақ субхонаҳу ва таоло аусравлик худди аларнинг халофати бошига қўйдиқим, адолатлари «айни»нинг чашмаси зулоли мулк бўстони сароб қилгай, то бу бўстони амният ва фароғат гуллари очилгай ва алар зулм боғида май ичиб, гул сочарлар, балки майдин ҳар дам ўзгача гул очарлар». Бу жумланинг ҳозирги тилга таржимаси қуйидагича: «Султонлар ҳақидақим, «чиндан ҳам маъмурилик адлу аҳсон биладур» амри билан олло таоло подшолик тожин уларнинг халифлик (меросий ҳукмфармолик) бошига шунинг учун қўйдики, уларнинг адолат бўлгои мамлакат боғини яшнатсин, токи бу чаманда омонлик ва хотиржамлик гуллари очилса, лекин улар зулм боғида май ичиб, ҳар томонга сочадилар, балки мастликдан ҳар дам нохуш қилқлар қиладилар».

Келтирилган байтлар ана шу маънонинг шеърий тафсиридир. Шохнинг рутбаси баланд, тожиннинг шавкати фалак авжига етади, ҳамма унга ҳавас билан қарайди, даврон унинг қадрини шундай юксалтирган экан, лекин у бу олий мақсаднинг талаблари ҳам борлигини эсда тутини лозим. Одамлар тақдири, юрт тақдири шохга қарама қилиб қўйилган:

*Халқни олингда қилиб нотавон,
Барчасига этиб ҳукминг раёвон.
Хизматингга элни забун айлабди,
Қадрларин олингда нигун айлади.*

Бу фикрни Низомийда кўрган эдик. Аммо Низомий мана шундай кўтаринки таърифдан кейин, эй шох, локин сен ҳам тупроқдансен ва ҳақ олдида жавобгарсен, буни унутма, деган бўлса, Навоий бу фикрни мана бу тарада ривожлантиради:

*Эрмас алар туфроғу сен нури пок,
Хилқат аларгау сенга тийраҳок,
Барча жавоҳир била аззода тенг,
Сурати нағвию ҳаолода тенг.*

Ўзларини худонинг сояси, пайғамбарлар меросхўри, оддий, «қора» халқдан устун деб ҳисоблаб, қолган одамларни оёқ учи билан кўрсатган шаҳзодалар ҳукми конун бўлган бир замонда улуг Навоий шундай фикрни баён этади. Бу фақат шохларга эмас, барча «аслзодалар»га тегишли гап эди. Халқпарвар шоир бу тоифани нафақат, «оддий одамлар» билан тенг деб ҳисоблайди, балки улардан кўп жиҳатдан паст, ожиз деб ҳисоблайди. Зотан, бу ҳақиқат: ахир бирор подшо, бир «аслзода» дон сепиб, омбор тўлдирадими ёки кетмон ясаб деҳқон ишини енгиллаштириш каби ҳунарни оғаллаганмиди? Йўқ, улар жамият бойлигини кўпайтиришга заррача ҳисса қўшмас эдилар. Лекин шох керак эди. Буни Навоий биларди, шу билан бирга шохга унинг «ожизлиги», қолган халқ билан баробар бир оддий инсон эканини эслатиб туриш зарурлигини ҳам биларди. Оддий фуқарони Навоий ҳунар ва камолда, меҳнатсеварлик, адлу инсоф, одоб, хушхулқлик, тақво, ибодатда ҳам шохлар-

дан баланд қўлиб, тақдирлаймиз: бу ўша замон учун ва ҳатто бизнинг замона учун ҳам фавқулодда куч билан янграйдиган, зўр аҳамиятли сатрлардир.

Шохлик — вазифа, сен уни ҳалол бажаришинг, ҳақни ноҳақдан ажратиб, адолат қилишинг шарт — Навоийнинг талаби шу подшолардан. Подшо учун адолатли бўлишдан, раиятпарварликдан кўра ортироққ фазилат йўқ. Ўзбек шоири ўз салафларига қўшилиб, агар шох фуқаро ғамини еса, фуқаро ҳам подшо атрофида жипслашади, оғир дамда ёрдам беради, деган ғояни баён этади.

*Боқмаса деҳқон чаманин туну кун,
Нахли тарин англа қуруғон йўти,
Қўйни шўбон асрамаса ою йил,
Оч бўрилар тўғмасидур бори бил.
Бўрини дағи галадин дур қил,
Сув берибон боғни маъмур қил.*

Подшонинг вазифаси ана шундай белгиланган, бу ўз чигата ўша замоннинг адолат ҳақидаги тушунчани ҳам олади. Аммо, афсуски, деб давом эттиради мушоҳадасини Навоий, ҳамма шохлар бу қоидага риоя қилмайдилар, бунинг ўрнига зулму бедодни жорий этдилар, элни хонавайрон, кўнги-ларни эса озурда, зада қиладилар.

Учинчи «мақолот»нинг армидан кўпроғи ана шу «қивидаст золим»ларни қаҳру ғазаб билан мазаммат этишга бағишланган. Мазаммат этилган шохнинг асосий камчилиги — бодаҳўрлик, маишатпарастлик. Бу касофат кишини мазоллат чоғига тортади, шох бутунлай ўзидан ва мамлакат аҳволидан хабарсиз қолади, хазина совирилади, элнинг молини талаш, яғмо этиш бошланади:

*Чунки фараҳ бозмига азм айлади,
Айшу тараб азмига жазм айлади.
Қасри бозм анда муҳайё бўлб,
Зийнати фирдавси муалло бўлб,
Пардалари риштаси эл жонидин,
Лаъли шинарди улус қонидин
Шамсаси эл мол била зарнигор,
Эл дуру лаъли била гавҳарнигор,
Хиштани масжид бузубон келтириб,
Тошини эл марқадидин еткуруб.*

Бу машҳур мисраларни дареликларда ва бошқа бир қанча тадқиқотларда ўқиганмиз. Улуг Алишернинг салафларидан ўзуб кетиши, шохларга «қаттиқ гап» айтишдан қўчи-маслигини ҳам шу мисол тасдиқлайди. На Низомийда, на Амир Хусрав Дехлавийда шохларнинг бойлиги, шавкати бунчалик ошқора ва дадил очиб ташланган эмас. Ахир шохлар бутун қўл остидаги ер-сув, от-улов, хазина-дафиналарни ўзлариники, ўз мулк-лари ҳисоблаганлар, халқ улар назарида

шоҳларнинг қули, бандаси. Лекин Навоий шохларнинг ўзини «банда» дейди ва, қарру фикринг, шон-шавкатинг тиланчилик, ўғриликдан иборат, деган ҳукми чиқаради. Шох — ўғри! Шох — бузғунчи, талончи, сарой талаш ва эзгиш, қон ва кўз ёшидан тикланган, шунинг учун у жаннатдай кўринса-да, лекин ғамхона, аждарҳо уясидир, бузуқлик, фаҳш маконидир.

Алишер Навоий золим шохнинг базми жамшидини батафсил тасвирлайди. Бу ажабланарли эмас. Зеро, унинг ўзи бундай туну кун чўзилган базму маишатларни, сурункали майхўрликлар, беҳуда сарфланган маблағларни кўп кўрган эди. Мастларнинг тўполони, машмашаси шаҳар аҳлига тинчлик бермаган. Улар кечаси билан ичиб, итдай чўзилиб ётадилар, тонгда ҳушлари жойига тушгач, яна бош оғригига ича бошлайдилар ва яна кун бўйи давом эттирадилар. «Нафе итининг илгиди забун» кўриниши қоллону ўзлари кўча итидан баттар тўда, диёнати ҳам, одамийлики ҳам унутиб, шарманда-шармисор бўлганлар. Навоий шох кўзи олдида мана шу жирканч манзарани қизиб, огоҳ бўлиш, хушига келишга даъват этади, чунки:

*Ҳақ сени адл этгани Султон этиб,
Зулм ила сен халқни вайрон этиб.*

юрсанг, умринг зоеъ, мамлакатинг хароб бўлади, деб қуюниб ёзади улуг шоир.

*Зулмни тарк айлау дод айлагил,
Маре қунидин дағи ёд айлагил.
Зулмунг эрур қундузу фиқринг кеча,
Зулм ила фиқринг неча, бўлгай неча!*

Навоий золимнинг тавба қилиб, одил бўлишига ишонади: рой ила зулматни мунир айламак (равшан қилиш) шохнинг қўлидан келади, дейди у. Бунинг учун ёмон одатларни тарк этиш, ёмон одамларни суҳбатдан узоқлаштириш лозим.

Шу тариқа, Алишер Навоийнинг одил шох ва адолат ҳақидаги қарашлари Низомий ва Дехлавий қарашларининг бевосита ривож, ўткирлашуви, замонага қараб фаоллашувини кўрсатади. Иккинчидан, бу қарашларнинг умумий мазмуни бизни шох ва адолат ҳақидаги фикрлар ҳам келиб-келиб одамийлик инсон сийратига тақалмоқда, деган хулосага олиб келади.

Мусиҳиддин МУҲИДДИНОВ,
филология фанлари номзоди

Самарқанд

Назоратчи Фотима Холикова махсус қурилмалар оралигидаги ҳарорат мўътадиллигини аниқлаяпти.

А. Ковтун сурати
(ЎЗТАГ)

Аббасов

КАРВОНИ

Эргаш МУХАММАД

Абадиёт карвонининг кўнғироғи — гу-
пиллаб ураётган қалб товуши. Қоронғи саҳ-
нани қуюқ қизғиш нур қоплайди. Секин
ёришганда саҳна улкан юрак шаклида кўри-
нади. Унинг ичида сон-саноксиз қалблар.
Дилмурод бир четдан мўралайди. Қалблар-
нинг биридан Файзулла Хўжаев, биридан Иб-
роҳим Бек чиқиб келади. Қалб садоси охи-
статинади. Файзулла Хўжаевнинг кўзи Дил-
муродга тушади.

ФАЙЗУЛЛА ХЎЖАЕВ

Кимсан, ўртоқ? Кўрмагандим сени ўтмиш-
да,
Кечаги кун буюкларин орасида ҳам.

ДИЛМУРОД

Мен бугуннинг вакилиман, буюк эмасман.

ФАЙЗУЛЛА ХЎЖАЕВ

Ҳеч кимни тан олмас эди одатда БУГУН
чунки ўтмиш келажак ҳам унинг қўлида.
Нимагадир сен жуда ҳам камтар экансан.

ИБРОҲИМ БЕК

Айт-чи, БУГУН бизни қандай баҳолашмоқда?

ДИЛМУРОД

Мен Файзулла Хўжаевни таниб турибман,
кечирасиз, аммо сизни таний олмадим.

ФАЙЗУЛЛА ХЎЖАЕВ

Иброҳим Бек деганлари шу киши эрур,
эски тузум кишинидан кечолмайин воз,
халқни яна истибодда тутмоқ истеган.

ИБРОҲИМ БЕК

Бас қил энди, бўҳтонларинг етар, Файзулло!
Иброҳим Бек номини сен булғай олмайсан,
сенлар эмас, халқ дардида жон берган —
бизлар.
Ахир биз-ку, Туркистонни эски тузумдан —
мустамлака сиртмоғидан қутқармоқ бўлган!

ДРАМАТИК ДОСТОН

Эргаш Мухаммаднинг «Абадиёт карвони» драматик достони 1988 йил
Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси Шеърят кенгашида муҳокама қилинган,
асар яхши баҳоланган ва айрим мулоҳазали фикрлар ҳам айтилган
эди. Муаллиф асарни қайта кўриб чиқди. Унда замон, жамият ва раҳбарлар-
нинг сохта доврўғини ошириш билан шугулланувчи Доврўғ илмий-тадқиқот
олийгоҳидаги қинғир ишлар, жамиятимиз иллатлари фош этилади. Жуда
кўп туҳмат ва ситамларни бошидан кечирган Дилмурод сайёҳлар билан
Ленинградга бориб қолганида Ленин хайкалига дардини тўкиб, инқилоб
доҳийсига ҳозирги турмушдан нолийди. Ленин Дилмуродни халқ Қалбига
бошлаб киради. У шу ерда қатагон йилларнинг қурбони бўлган ўзбек зиёлилари
билан учрашади.

Қуйида ана шу саҳнани эътиборингизга тақдим этамиз.

ИККИНЧИ САБОҚ

Сенлар эса, йўқсулга эрк ниқоби билан
юртни яна мустамлака зулмига солдинг.
«Оқ итми ё қора итми — бариси бир ит»,
зўрлаб олган бўлса аввал халқ мулкин
ганим,
кейин алдаб ўзлаштирди — мулксиз қолди
халқ.
Беҳудага тўқнинг сенлар дарё-дарё қон,
Халқнинг қони бир кун сени тутди дея
қўлинг баланд кезларида айтмаганмидим.
Юртни сотиб нима топдинг? Хоин деган ном!

ФАЙЗУЛЛА ХЎЖАЕВ

Сотилмадик. Биз курашдик йўқсулларни
деб.
Эл таланиб тугаганди бойлар дастидан,
биз уларга бермоқчидик Озошлик ва Бахт.
Инқилобга ишонгандик, алдандик чиндан...

ИБРОҲИМ БЕК

Худди бизни сотганингдек сени ҳам сотди.

ФАЙЗУЛЛА ХЎЖАЕВ

Мен халқимни сотмаганман, виждоним
тоза...
Билмай қилган гуноҳимни ювмоқчи эдим,
улгурмадим, барча дардим ичимда кетди.

ИБРОҲИМ БЕК

Билмадим деб оқламагил энди ўзингни,
билган эдинг — мен бошида айтганман
сенга...

ФАЙЗУЛЛА ХЎЖАЕВ

Сен билан мен — икки олам: қовушолмай-
миз.
Мен йўқсуллар эрки учун курашга кирсам,
сен хонликни даъво қилдинг, элни таладинг.

ИБРОҲИМ БЕК

Мен халқимни ажратмадим йўқсулу бойга,
бирлашишга чорлаганман бою батракни,
курашганман Ватан эрки, Озошлик учун.
Сенлар Ватан тупроғини поймол эттириб,

халқ тақдирин топширдинлар
келгиндиларга,
ўз жонини олиб қочди амир Олимхон,
мен қочмадим, сотилмадим сенларга ўхшаб.
Келгиндилар пойин ўпиб юргандан кўра,
афзал билдим қоришмоқни она тупроққа,
қонли калла суягимни айладим байроқ...
сенларга ҳам буюрмади (ғолиб эрсанг ҳам)
киндик қони томган юртдан бир қисим
тупроқ.
Қалбларнинг биридан Акмал Икромов
чиқиб келади.

АКМАЛ ИКРОМОВ

Чидолмасдан келдим мен ҳам, нетай ахир у
уялмасдан қахрамонга айланиб турса,
келгинди деб қардошларни этса ҳақорат?!

ФАЙЗУЛЛА ХЎЖАЕВ

Қайдан билсин байналмилал дўстлик
маънисин,
У Лениннинг ғоясидан бебаҳра эди...

ИБРОҲИМ БЕК

Эшитганман, гўё ўзин халқпарвар этган
Лениннинг оқподшога борлиги ўчи,
сен ҳам хондан аламазда эдинг бир вақтлар.

АКМАЛ ИКРОМОВ

Ана холос, дўл деса, бу — тегирмон дейди,
шахсий ўчнинг инқилобга нима дахли бор?

ИБРОҲИМ БЕК

Жуда бор-да, ахир оддий кишида эмас,
ҳокимият ҳукмдори — шоҳда ўчи бор?
Қўлларига киритмасдан ҳокимиятни,
ололмасди душманидан ҳеч қачон қасос.
Ўзларининг қисматларинг бунинг исботи:
бир-бирингни кўролмасдинг ҳокимият деб,
дарров эсдан чиқибди-да...

ДИЛМУРОД

Туҳмат, бўҳтон бу!
Иккиси ҳам инқилобчи — сафдош
бўлганлар,

Беш бармоқдай аён бизга улар ҳаёти.
Фақат шахсга сизинининг...

ИБРОҲИМ БЕК

Узлари ҳам шахс эдилар, сизинарди халқ,
қўзларини боғлиқ тутди сизинган халқнинг
«Мутлақ махфий» саклар хануз
қилмишларини,
тарих бир кун ҳаммасини этади ошкор.

АКМАЛ ИКРОМОВ

Таъна қилма, Вишинский юклаган айбни,
инқилобий эътиқодим мустаҳкам эди.
Тўғри, яқдил бўлолмадик баъзи фикрда,
чекинишга мойил эди ўртоқ Хўжаев

ИБРОҲИМ БЕК

Хатосини англагани, аммо кеч эди.

АКМАЛ ИКРОМОВ

Адашгани, ўз чоҳига тортди бизни ҳам

ФАИЗУЛЛА ХўЖАЕВ

Мен тортмадим!

ДИЛМУРОД

Ишонмайман, наҳот иккинги...

ФАИЗУЛЛА ХўЖАЕВ

Ҳали ошкор бўлмабди-да, бизнинг ихтилоф,
демак, ҳамон халқ қалбидан кўчмаган
сирлар,
олинмаган ҳақиқатнинг юзидан парда.
Биз чиндан ҳам гуноҳқормиз, тарих олдида:
«мутлақ махфий» ишлар қилиб, халққа
сездирмай,
бериб қўйдик оломонга давр жиловин.
Энг ёмони — халқ ичида эди оломон:
ким душману ким дўстлигин бўлмасди
билиб,
сирдан сокин, зимдан эса, ўту сув эдик.
Тўғри, халқнинг хизматида
олов ҳам, сув ҳам:
сув билан юрт гуллаб-яшна, халқ
топар роҳат,
олов эса, наф келтирар куйдириб фақат
Мен истардим сув бўлишни, кенгликда —
дарё,
ўт бўлишни таклиф этди аммо Икромов.

ДИЛМУРОД

Тушунмадим, иккалангиз нега ўту сув?
Ахир бир хил бўлмаганимиз сизларда мақсад?
Шундай буюк инқилобчи, закий сардорлар,
наҳот энди бир-бирингиз англамаганиз?!

АКМАЛ ИКРОМОВ

Англаганимиз, битта эди мақсадимиз ҳам.
Хўжаев чин инқилобчи — йўлбошчи эди,
бошлай олди бутун халқни қутлуғ тонг
томон...
кўтаролди йўқсулларни бойларга қарши.
Қувватладим унинг йўли,
халқ билан бўлдим —
Инқилобга, озодликка умримни тикдим.
Улуғ Ленин госяндан ёришди онгим,
Хўжаев ҳам аввал содиқ ленинчи эди,
илк бор удир нур тарқатган,
кўр кўзни очган.

ФАИЗУЛЛА ХўЖАЕВ

Кўрға ҳасса тутган чоғи, раҳмат ўрнига
калтақларми ахир ҳеч бир унинг ўзини?
Зеро, ўртоқ, таёқнинг ҳам икки учи бор:
доно ундай таянч топар, суяниб яшар,
қотил ундай фойдаланар калтак ўрнида —
жоҳил учун калтак эрур икки учи ҳам...

АКМАЛ ИКРОМОВ

Ҳасса бериб, сўнг кўзига туфланса
кўрнинг,
минг донишманд бўлмасин у калтақлар
тайин.
Ғалабалар қучиб сиз ҳам охири пайтда
ютуқлардан эсанкираб қолган эдингиз.
Мен қайтмадим, инқилобни ҳимоя этдим...

ФАИЗУЛЛА ХўЖАЕВ

(Дилмурод томонга бурилиб)

Ҳа, оташин инқилобчи эди Икромов,
Озодлик деб улуг йўлда жонини тикди.
Аммо баъзи жумбоқларни ҳал этар чоғи
тутаб ёнди, танглик қилди, кенглик
қилмади.
Халқдан чиққан кўп истеъдод жувонмарг
кетди,
ҳатто менга қайраб солди уни оломон.
Афсус, унинг ўзига ҳам, менга ҳам кейин
хоин деган таъқи лаънат осиб қўйилди.

ИБРОҲИМ БЕК

Ўзи, хизмат қилгандинглар шунга яраша...

АКМАЛ ИКРОМОВ

Йўқ, мен эмас, ҳаммасига ўзингиз сабаб:
қўнгилчанлик, сустангликка йўл очиб
қўйиб,
хавф остида қолдирдингиз озод ўлкани —
эришилган Инқилобни — буюк зафарни!
Инқилобий ютуқларни бой бермай десак,
қаттиқўллик керак эди у кезде бизга.
Мен тонмайман, одамларни, талантни эмас,
қирқтирганман миллатчилик илдизин
юртдан!
Босмачилар тўдасига шафқатсиз бўлиб,
нега улар маслакдошин бошин силайлик.
Йўқмиди ё босмачилар ичра адашган,
нима учун уларни биз бир бошдан қирдик?

ФАИЗУЛЛА ХўЖАЕВ

Биз қирмасак, улар бизни қирарди сўзсиз,
Қон тўкмасдан бўлмас эди Инқилоб қилиб!
Халқни асло алиштирманг оломон билан,
адашдингиз оломоннинг гапига қириб.
Босмачилар — очиқ душман, сўз билан эмас,
қўлларига қурол олиб курашган эди.

ИБРОҲИМ БЕК

Енгилган деб, отаверманг тухмат тошларин,
бизлар эмас, сизлар душман эдингиз халққа.
Етмагандек ўзларингиз тўқаётган қон,
душманни ҳам қон тўкишга бошлаб
келдингиз.
Гўё сизлар батрақларга бермоқ бўлиб нон,
бутун халқни қашшоқ қилиб қўйдингиз
охир,
гўё сизлар йўқсулларга бермоқ бўлиб эрк,
бир умрга қарам қилиб қўйдингиз юртни...

АКМАЛ ИКРОМОВ

Сен оқларнинг раҳнамоси — бойлар паноҳи,
халқ номидан гапиринг йўқ сенда ҳуқуқ.

ИБРОҲИМ БЕК

Ўзларинг ҳам халқ душмани бўлиб
қолдинглар,
икки дўстнинг душманлиги ортиқча яна...

ФАИЗУЛЛА ХўЖАЕВ

Бўлмас эди у пайт фарқлаб дўсту душманни,
ҳақ-ноҳақни ажратишга йўқ эди имкон.
У чоғда мен ағёр тугул ёнимда юрган
бир маслакки дўстлардан ҳам қилганман
шубҳа,
гумонларим тўғри чиқди — ўз дўстим
сотди...
Яна шуни айтмоқчийдим, босмачиларни
бир бизлармас, халқнинг ўзи чиқарган
қувлаб.

Қалблар тўпидан Майна Ҳасанова ва
Абдулла Набиев қичиб келадилар

АБДУЛЛА НАБИЕВ

Ҳа, уларни қирдик бизлар! Улар эрк ёви!
Яшасин эрк!

МАЙНА ҲАСАНОВА

Яшасин эрк! Битсин истибод!!
Бизлар эрк деб аямадик ўзимизни ҳам...

АКМАЛ ИКРОМОВ

Мен ҳам эрк деб, инқилоб деб, кечдим
дўстлардан,
қатъий турдим ўз фикримда, эътиқодимда
ҳар доимо Марказқўмнинг талаби билан
иш юритдим, жазоладим асослар билан.

ФАИЗУЛЛА ХўЖАЕВ

Йўқ! Уларнинг жазолари юмшатилсин деб
Москвадан, Марказқўмдан келган эди хат!
Лекин мен ҳам...

АКМАЛ ИКРОМОВ

Чунки бизда асос бор эди.
Йўқса, улар талантига қолганман қойил...

МАЙНА ҲАСАНОВА

Сизлар бизнинг йўлбошчимиз!

АБДУЛЛА НАБИЕВ

Яшасин Ленин!

ҲАММА

Бизнинг йўлчи юлдузимиз, яшасин Ленин!

ИБРОҲИМ БЕК

Юрт эрки деб жон берганлар раҳматли
бўлсин!

АКМАЛ ИКРОМОВ

Иброҳим Бек даъватига қўшилиб қўллар
озод юртни озодликка чиқармоқ бўлди...

ФАИЗУЛЛА ХўЖАЕВ

Халқ бизларнинг ихтилофдан беҳабар эди.
Биласизки, доҳий Ленин вафотидан сўнг
кенглик ўрнин танглик олди, тажанглик
олди
Оломонни қайраб солиб, халқдан ажралиб,
хонанишин бўлиб қолди улуг Ота ҳам!
шубҳага бориб,
текисланди баланд ўсган бошоқлар боши.
Норозилик келиб чиқди аслида шундан,
хас-пўшланди миллатчилик айби юкланиб.

АКМАЛ ИКРОМОВ

Дўст-душманни фарқламасдан бир бошдан
отиш...

Сталинга шама қилиб ўтдингиз чоғи,
Йўқ, Хўжаев, Сталиннинг пинжида юриб
Вишинский, Ежовларнинг қилган иши бу:
Инқилобнинг ютуқларин сақлаб қолишчун
қаттиқўллик керак эди у пайтда чиндан.
Улуғ доҳий Сталинга шон-шараф бўлсин!

МАЙНА ҲАСАНОВА

Сталинга шон-шарафлар!

АБДУЛЛА НАБИЕВ

Яшасин Шўро!

ФАИЗУЛЛА ХўЖАЕВ

Халқ олдида, Эрк олдида гуноҳимиз кўп!
Ақлим кириб, пушмон едим қамоқхонада,

ФАЙЗУЛЛА ХУЖАЕВ

Беҳбудийни қатаронга қўшибди кимдир,
қатаронга учраганлар аслида булар...

ДИЛМУРОД

Ҳаммангизни озод этди, оқлади БУГУН,
Фақат улар китоблари чиқмади ҳали,
аммо кўплар ёддан ўқир Чўлпон шеърини...

АКМАЛ ИКРОМОВ

Сасиган турп ҳиди келар унинг шеъридан
Чўлпон

Танқидчилар димоғидан келган ҳид-ку бу!
Турпни палов таъмасида юрганлар экар,
мен шеъримга орау эдим, гўзаллик эдим.
Куйламадим мен бировдан манфаат кутиб,
ёзганим йўқ бирор мансаб илинжида ҳам.
Мен ҳеч қачон ёмонликини соғиниб эмас,
эзгу ният билан куйлаб Ватан эртасин,
халқ бахтини, ҳар хил ҳаёл сурсам

сурганман.
Чин юракдан халқ бахтини ўйлаган одам
қандай қилиб халқ душмани бўлиши

мумкин?
Афсусларким, халқим фақат «Кеча»мни
кўрди,
«Кундуз»имни кўриш аммо этмади насиб...

ФИТРАТ

Келажакка файз берарди сенинг «Кеча»нг
ҳам.

ФАЙЗУЛЛА ХУЖАЕВ

Танирсизлар бизнинг ботир комсомолларни?

ДИЛМУРОД

Улар бизга ўзимиздан ортиқроқ таниш,
улар қилган жасурлиги тилларда дoston.

МАЙНА ҲАСАНОВА

Яшасин халқ!

АБДУЛЛА НАБИЕВ

Яшасин халқ!

МАЙНА ҲАСАНОВА ВА АБДУЛЛА НАБИЕВ

Яшасин Шўро!

ИБРОҲИМ БЕК

Омон бўлса халқим бир кун англаб етади,
ошкоралик таништирар қолганимизни...

БЕҲБУДИИ

Хўш, Хўжаев, таништиринг энди БУГУНни!

ФАЙЗУЛЛА ХУЖАЕВ

ростин айтсам, сўзим ўтмас менинг
БУГУНга,
яхшиси, у таништирсин ўзини бизга.

АБДУЛЛА НАБИЕВ

Озодми халқ!

МАЙНА ҲАСАНОВА

Урушдан халқ чиқдими голиб?

ЧўЛПОН

Халқим букун бахтиёрми, имони бутми?

АБДУЛЛА ҚОДИРИИ

Орангизда йўқми ҳозир абдурахмонлар?

СУФИЗОДА

Шеърятда тепарми қалб?

БЕҲБУДИИ

Саҳна омонми?

ФИТРАТ

Ҳа, ҳа! Тушиб қолмадими саҳна ҳаётга?!

АКМАЛ ИКРОМОВ

Сталинча қаттиққўллик, эътиқод бутми?

ФАЙЗУЛЛА ХУЖАЕВ

Уртоқ сизга қалаштириб ташладик савол,
ассосийси — букун қандай халқнинг аҳволи?
Жаҳоний тус ололдими Ленин госяси,

коммунизм қурмоқдами дунё йўқсун?
Инсоният қуёшига шон-шараф бўлсин!

ҲАММА

Инсоният қуёшига шон-шараф бўлсин!

ДИЛМУРОД

Денгиз тубин, фазони ҳам забт этдик ҳатто,
бирок ҳамон ўзгариш йўқ халқ ҳаётида:
ўзига тўқ ашар ҳануз бир қурим одам,
қўл учиди кун кўради меҳнаткаш омма.
Инқирозга тушиб қолди маънавий жиҳат:
виждонларни еб битирди манфаатдорлик,
авжга чиқди кўзни бўяш — дабдабозлик,
фирибгарлик, порахўрлик,
... турли хил миллат.

Менимча, юрт лоқайдликка берилгандан
сўнг бу иллатлар палак отди, кучайиб кетди.
Улар билан курашишга ожизлик қилиб,
кўплар сўнгра мутеликдан қидирди паноҳ.
Мансабдорлар бутун бошли жамоани ҳам
айлантириб қўйди муте буқаламунга,
мансаб кули мансабдорга хотинин қўшди.
Замон қалби — партиямиз курашди,
лекин партиянинг раҳбарлари ҳам
таъма кутар партияга қабул қилишда
ёки бирор мансаб сари кўтаришда ҳам...
йўқса, битмай қолди ҳозир ҳеч кимнинг иши.
Ердам сўраб келган эдим...

АКМАЛ ИКРОМОВ

Наҳотки, шу рост!

Партияни иллатлардан тозалаш керак!

ФАЙЗУЛЛА ХУЖАЕВ

Дарҳақиқат, фазони ҳам забт этса инсон,
буюк қадам қўйилибди, биз кутган замон!
Лекин англаб етолмадим нечун шу қадар
тубанлашди одамларнинг маънавияти,
балки сабаб — сталинча идора қилиш:
бошқаролмай, поймол этиб инсон ҳуқуқин,
сталинча йўл тутадир раҳбарлар ҳануз.
Биз тарихмиз; бошқаролмас БУГУНни

УТМИШ,

ҳаққимиз йўқ бизнинг ҳукм чиқариш учун.
Лекин менинг партияга ишончим комил,
хатолардан сабоқ олиб, йўлин белгилар:
ўтилган йўл — абадиёт сабоқларидир.

АБДУЛЛА НАБИЕВ

Ахир, бизлар — абадиёт сабоқларимиз!
Наҳот, бизни унутишган бўлса шунча тез,
наҳот, инсон манфаат деб виждонин сотса?!
Қашшоқларнинг қашшоғидир маънавий
қашшоқ,
революция қилинг яна уларга қарши!
Революция!

МАЙНА ҲАСАНОВА

Революция! Йўқолсин иллат!
Мильён-милъён хотин-кизлар номус-ори деб,
билиб қўйинг, Инқилобга номусим бердим,
қўлим бердим, бердим ҳатто сийнамни

кесиб...

Наҳот, шунча арзон-гаров сотилар имон!
Уртоқ БУГУН!
Қараб гурмай, ҳайқиринг, ахир
Юракларга ларза солинг, силкиланг қаттиқ,
токи қўнган ғуборлардан покланиб олсин!

ИБРОҲИМ БЕК

Қарамликдан қутқарингиз аввало халқни,
уйғотингиз одамларда Ватан туйғусин...

АБДУЛЛА ҚОДИРИИ

Ҳаёт ўзи кураш экан...

Курашиш керак!

ҲАММА

Курашиш керак!

Саҳнани қуюқ қизғиш нур қоплай бош-
лайди.

ДИЛМУРОД

Қандай қилиб курашамиз бўлмаса душман,
ахир юзин кўрсатмайдиган бугунги рақиб.
Буқаламун замон билан юзлашмоқ мушкул,
юрингизлар, мен БУГУНга борайин бошлаб...

АКМАЛ ИКРОМОВ

Буқаламун?

ФИТРАТ

Турланурми ҳали ҳам Турон?

ДИЛМУРОД

Ҳамма одам бир-бирига боғлаб ташланган,
бириколмас аммо икки одамнинг боши...
Тўрачилик идораси шу қадар кучли,
турланмаган яшай олмас бизнинг тузумда.

ЧўЛПОН

Аё дўстлар, нечун бизлар бўлгандик қурбон,
наҳот, биздан олишмади одамлар ибрат!

ДИЛМУРОД

Сизлар билан кетган эди юртдан имон ҳам,
сўнг чапаквоз оломонга айланиб қолдик.

УСМОН НОСИР

Сталиндан бошқага ҳам чаларми чапак.

ДИЛМУРОД

Қарсак чалар раҳбар деган ҳар бир аҳмоққа

АКМАЛ ИКРОМОВ

Нега бундай, Ота руҳи тирикми ўзи?

ДИЛМУРОД

Сталиннинг руҳи ўлди...

СУФИЗОДА

Тўнғиз қўпсин-э!

ДИЛМУРОД

Уч бор ўлди...

АКМАЛ ИКРОМОВ

Йўғ-е, ўртоқ, уч бора ўлди?

ФАЙЗУЛЛА ХУЖАЕВ

Билар эдим қайта-қайта ўлишин унинг,
қамоқхона очган эди кўзимни бирок,
нега ҳаёт...

ДИЛМУРОД

Худди шундай, уч бора ўлди.

ҲАММА

Ҳайрият-е, қутилибди халқ бир балодан...

ДИЛМУРОД

Аммо унинг касофати ҳали ҳам тирик,
кўп раҳбарлар тақлид қилиб яшайди унга,
ўзгарган йўқ давлатни ҳам идора қилиш.
Яхшиси, мен сўзлаб берай ўз ҳаётимдан
шунда сизлар...

ҲАММА

Ҳа, ҳа, сўзла!

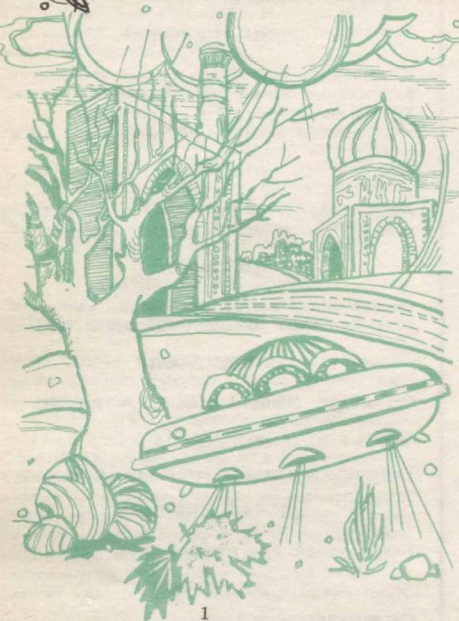
ФАЙЗУЛЛА ХУЖАЕВ

Тинглайлик, қани...

Дилмурод нималарнидир сўзлаб, ўнг қў-
лини чўзиб олисларни кўрсатади. Ҳамма
тинглаган қўйи қўлларини пешоналарига
қўйганларича узоқ-узоқларга тикилади.
Саҳнани қуюқ қизил нур тамоман қоплаб
олади, одамлар кўринмай кетади. Юрак
уриши авжга чиқиб, сўнади. Чироқ ўчади.

ПАРДА

КЕЛАЖАКНИНГ

1

Кимки ёмон ишларни кўрса, қўли билан тўриласин, агарда бунга қодир бўлмаса, тили билан айтсин, бунга ҳам қодир бўлмаса, дилида инкор этсин; охиригиси имоннинг заифлигидур, дейилган муқаддас китобда.

Ҳамма замонларда ҳам бу уч ишни қилгучилар топилади. Яхши даврларда ёмонликни қўл билан тузатгучилар кўпаяди. Тарихдан маълумки, кунлар золимларга қолганда — қўллар, тиллар кесилган, ночор оломоннинг дасти меҳнат, забони риё билан кишанланган, аммо қалбларда ёвузликка нафрат тўлиб бораверган.

Биз бугун яқин ўтмишга, ниҳоят, сохта пардаларни юлиб ташлаб, ўз кўзимиз билан қарай бошладик. Кўрдик: қатгорида элларнинг аҳли, курашчи бошлари кесилмиш; миллатларнинг минг йиллик ёзувлари, маданиятларини йўқотмишлар; халқларни фикрдан, журтатдан айириб, мутелик ва жаҳолат чоҳларига отмишлар; жамиятимиз қаҳатчиликлар, қардошлик (гражданлик) урушларини, маънавий очликлар даврини бошдан кечирмиш — бугунги иқтисодий ва маънавий муаммоларнинг илдири ҳамон ўша қўл билан тузатилмаган ёвузликлар асоратидан соғланмоқдаки, уларни фош этиш, адолатни тиклаш бу кун кишиларининг бурчи.

Инсон учун маданий манбаларни ман этиш — нафас олишни тақиқлаш билан баробар. Қолбуки, ярим асрдан ортиқ бир вақт мобайнида эски ўзбек имлосидаги китобларга, айниқса, ислом маданиятига мансуб минг йиллик тарихий-адабий ва фанний китобларга «хурофот» деб қаралдики, бунинг ўзи хурофотдир. Мамлакатимизда русларнинг христианликини қабул қилганининг минг йиллиги нишонланиши совет кишиларининг динга бўлган аввалги муносабатини ўзгартирди.

Кўп миллатли Совет Иттифоқида бу каби эзгу ҳаракат — оталар яратган маънавий бойликларни қадрлаш фақат Россиядагина эмас, бошқа миллатлар яшаётган ўлкаларда ҳам кўнга кўринмоқда. Жумладан, инқилобгача «рус мусулмонлари» деб аталган чор империяси таркибидagi барча туркий халқларнинг муқаддас китоби саналувчи Қуръони Каримнинг таржимасига, наприга киришилган, қисман ерларда ибодат жойлари

АКАДЕМИК ЗИЁ БУНЁДОВ БИЛАН МУЛОҚОТ

ЭССЕ

га рухсат этилгани, янги диний нашрлар чиқа бошлагани оммани қувонтирмоқда. Бундай ишлар тепасида, шубҳасиз, халқни севган, ҳурмат қилган илм ва эътиқод кишилари турибди. Улар бу хайрли меҳнатни қўл билан, тил билан, дил билан эл манфаати учун қилмоқдалар. Мамлакатимиздаги ана шундай элпарвар кишилардан бири, менимча, озарбойжонлик олим ва давлат арбоби, академик Зиё Бунёдовдир.

Минг тўққиз юз саксон саккизинчи йилнинг кузи. Зиё Бунёдовнинг Қуръонни таржима қилаётганини эшитиб қолдим; бизнинг тарихимиз, маданиятимиз учун кўп хизмат қилган бу инсон билан аввалдан кўришмоқ, бир суҳбат қилмоқ ниятида эдим, шу сабаб бўлиб, Бокуга учдим. Қорабоғ воқеалари ҳақида ниҳоятда юзаки ва қисқа хабарлардан бошқа ҳеч нарса эшитмаган, Болтиқбўйидаги Халқ fronti хусусида туманил фикр юритадиган, умрида халқ ўз ихтиёри билан чиққан намоишни кўрмаган бир одамнинг бирдан Бокудаги юз минглаб инсонлар қатнашган, буюк кучга айланган митинглар устидан чиқиб қолишини бир тасаввур қилинг-а. Бизда, Ташкентда ўша пайтларда халқ намоиши ҳақида ўйлайдиган, ҳатто ҳаёл қиладиган одамлар ҳали йўқ эди. Шу сабабданми, Ҳукумат Эви майдонига озарбойжонликларнинг минг-минг, даста-даста оқиб келаётганини кўриб, бир муддат қотиб қолганим, юрагим қаттиқ уриб кетгани, қўзларимдан ёш чиқиб кетгани, беихтиёр ўзим ҳам омма ичига бир томчидай қўшилиб, митинг майдонига борганим ҳамон эсимда... Афсуски, Қорабоғ воқеаларидан ҳалиям беҳабармиз, худди Фаргона фожиалари хусусида хозиргача тўғри, теран сўзлар айтилмагани каби Сумгаит фожеаси, Қорабоғ ҳодисалари ҳақида ҳам матбуотда эътиборли бир нарсаси билан йўқ. Вақти келиб, бу хусусда катта сиёсатчилар ва тарихчиларнинг сўзлари айтилар. Менинг бу мақолани бир йил ўтиб ёзаётганим, Озарбойжонда кўрганларимни, Зиё Бунёдов ва бошқа кишилар билан ўтказган суҳбатларимни очик айтишга имкон, маврид қутганим боиси шундандир. Зеро, бугун Озарбойжондаги Халқ жабҳаси (ўша пайтда қай даражада қаттиқ таъқиқ ва таъзиқ остида иш олиб борган бўлса-да) ҳукумат томонидан расман танилган, совет халқларининг, жумладан, озарбойжон ва ўзбекларнинг ҳам ўз ҳуқуқлари, талаблари юзасидан митингларда, намоишларда қатнашчилари оддий ҳолга айланди. Бу, албатта, ҳақиқатнинг синимаслигини, халқ озу қилган, ўзи истаган ҳаётга барибир эришажагини яна бир бор таъкидлайди.

Дунёда нима кўп, олим кўп. Аммо халқ севган, эъзозлайдиган олимлар жуда кам. Халқ меҳрига эришиш учун илм кишиси халқни улуглайдиган, унинг қаддини кўтаридиган, унинг асл манфаатларига хизмат қиладиган иш қилмоғи лозим. Бундай ишни ҳамма илм кишилари ҳам қилавермайди. Дейлик, нима учун биз Зиё Бунёдовни яхши кўрамыз? Биринчидан, у бизнинг маданиятимизни, тарихимизни, элимизни оламга танитувчи асарлардан бирини, тарихи бобомиз Шаҳобиддин Насавийнинг «Сийрат ас-султон Жалолиддин Мангуберди» китобини араб тилидан таржима қилиб, Бокуда нашр эттирди. Иккинчидан, элимизнинг минг йил аввалги тарихига оид «Хоразмшоҳлар — Ануштегинлар — давлати. 1097 — 1231» (З. М. Бунятов. «Государство

САВОЛИ

Инсон тупроқ устида яшаши билан бирга, тупроқни ҳам яшатиши керак...

Хорезмшаҳов — Ануштегинов. 1097 — 1231») китобини рус тилида умумиттифоқ китобхоналарига тақдим этди. Бу, шубҳасиз, халқимиз тарихини, шон-шухратини совет кишиларига танитишда катта хизмат қиладиган асарлардир.

Зиё Бунёдов бу китобига ёзган сўзбошисида таъкидлашча, эраимиздан аввалги икки минг йиллик ўрталарида (демак, бундан уч ярим минг йил олдин — Т. Қ.) ҳам Хоразмда юксак сугорих маданияти бўлган, экинчилик ишлари ниҳоятда ривожланган; миллоддан аввалги бешинчи асрларда эса, Хоразм Турон ва Эрон ўртасидаги энг муҳим маданий ва иқтисодий марказлардан бирига айланган. «Хоразмшоҳлар» нисбаси ўша эски замонлардан қолган. 712 йилда Хоразмни араблар босиб олди, аммо қадимдан тараккиёт ва маданиятда кучли бўлган Хоразм ўлкаси халифалик ҳукмронлиги даврида ҳам у қадар «чўкиб» қолмади; илму фанда «Хоразмий» нисбали саноксиз буюк инсонлар шу юртда яралди. Муҳаммад ибн Мусо ал Хоразмий, Абу Райҳон Беруний ва бошқа жаҳоншумул шахсиятлар... Китоб энг эски даврдан то сўнгги хоразмшоҳ Жалолиддин Мангуберди замониғача бўлган тарихдан ҳикоя қилади.

Биз яшаб турган бу қадим тупроқ — миллоддан аввал ҳам турк, хоразм, сўғд ёзуви ва маданияти, дини, фалсафаси бўлган боболаримиз яшаган ўша Турону Туркистон, Хоразм тарихи дарсликларга киритилмаган, авлодлар беҳабар бир йилларда бундай китобнинг пайдо бўлиши, менимча, жуда буюк ҳодисадир, маънавий бир жасоратдир.

Ўзи озарбойжонлик бўла туриб, биз учун икки улуг китобни тақдим этган Зиё муаллимнинг ижодий шиддатиға, фидокорлиғига қойил қоларкансан, айна вақтда, ҳамон бу китобларни халқимизга (ўзбек тилида) етказиб бераётган олимлар ноширлардан хафа бўлсан киши: ахир сустилик, лоқайлик, жоҳиллик ҳам эви билан-да, ўзингиз-ку, шундай асар ёзишга журъат тополмасиз, ҳеч қурса таржима қилинг, чоп этинг, дея ҳайқиринг келади. Шуларни ўйлаб, Зиё муаллим билан учрашувга чоғланганимда, балки қабул қилмас, у бизга шунча меҳру меҳр кўрсатса, биз нима қилдик, ҳатто китобини таржима ҳам қилмадик-ку, биздай лоқайлар вақилини назари илмаса-да ҳаққидир, деган истиҳолада Бокудаги Шарқшунослик институти биносига йўл солдим.

2

Ўша кунлари Бoku бир мунча нотинч, жойларда катта-кичик митинглар бўлиб турар, ҳамма Ватан ҳақида, Арманистондаги яшаш жойларидан (нокоратупроқ ерларга юборилиш керак бўлган минг-минглаб одамлар атайлаб озарбойжонликлардан териб олинган, улар нокоратупроқ ерларга кўчиб бориб, шаронгга тўзмаганлар, қайтиб келсалар, арманлар қўймаган, озарбойжонлик маъмурлар ҳам ўз қардошларини боболар юртига «прописка» қилинишларини таъқиқлаганлар, натижада, минг-минглаб ватансиз, ишсиз, нонсиз қувғиндилар «рухсатсиз» Сумгаитга жойлашганлар, чунки киши яшаб бўлмас бир пасткамларга, захарли ҳавога тўйинган Сумгаитнинг кимёвий олқинди сувлари оқиб, ботқоққа айланган бир тубаникларга бостирма қуриб олганлар; қирчиллама қиш келгач, совуқ, очлик, ҳўрлик жонларини ҳикилдоққа келтирган ва улар ўша «Сумгаит фожеаси»ни яратганлар —

«Ватан» китоби ёзилган, турганнинг айтишларича, воқеа шундай бўлган) «қочоқларни — матбуотимиз уларни шундай атагани — маъмурлар ва ҳукумат озарбойжон эли манфаатини ҳимоя қилмаётгани, тўхматларга индамай тургани, матбуотнинг «соқовлиги», Ҳазардаги заҳарли нурланишнинг кучайиб бораётгани ва бунинг халққа зарари, моддий ва маънавий бойликларнинг ҳар томонлама талон-тарож қилинаётгани — ҳамма-ҳаммаси хусусида гапирилаётган, халқ жунбўшга келган бир кунлар эди. Шаҳарда назорат кучайтирилгани, асаблар таранг, тараддуд ва таҳдид шаҳар ва одамлар қиёфасида шундоққина кўриниб турарди. Шу учун ҳам Зиё муаллим қабулгана ошқабатганлар кўп эди. «Дашкандли қўнақ» дигимни эшитган академик олим дарҳол мени хонасига таклиф этди. Бу ерда икки нарса — хонанинг бир томонини тамом эгаллаган ҳарита ва Зиё муаллимнинг баланд гавдаси, шиддатли қиёфаси дарров кўзга ташланади ва хонада шу икки нарсадан бўлак ҳеч нарса йўқдек туюлади.

Менга:

— Сен ўтириб тур, ҳозир биз суҳбатимизни тугатамиз, — дея Зиё муаллим қаршисидаги икки одамга юзланди.

— Бу газетада яна сизни миллатчи дейишти, — деди Зиё Бунёдовга унинг бир суҳбатдоши. Газета, мен томондан қараганда тескари турарди, ҳарфлар на озор, на рус ҳарфига ўхшарди.

— Ким халқ манфаатини деса, ўзиникини «шу меники, бировники эмас», деса, уни шундай дейишади, бу усул уларнинг қонига Сталин замонидан сингиб кетган. Жаҳаннамга етсин! Ҳўш, яна нима гап? — дея кесиб сўзлади Зиё ога.

Шу пайт телефон жириглади. У телефонда гаплашаётганда, қиёфасини кўздан: самимий, очик, нимани ўйласа, шуни айтадиган дангалчи одам; оддийлиги, ҳашамасмаслиги кийинишидан ҳам, хонасидаги жиҳозлардан ҳам кўриниб турибди.

— Учрашувга мен ўз сўзимни айтгани бораман, — деди Зиё муаллим телефондаги одамга. — Вари бир шу кунларда сизларга ёқмайдиган сўзни айтишим аниқ, шундай бўлгач, мени таклиф қилманг, сизлар истаган гапни мен одамларга айтмайман. Соғ бўл! — дея трубкани жойига қўйди. Бизга қарата «Айёр инструкторлар! Халққа айт-

моқчи бўлган галларнинг нотўғрилигини била туриб, уни бизга ўқшаганлар тили билан айтмоқчи бўладилар», дея бош чайқайди. Сўнг менга:

— Сизларда аҳвол қалай? — деди.

— Ўша юрт, ўша халқ, ўша пахта ва ўша Орол, — дедим; икки йил аввал Зиё Бунёдов Тошкентда бўлганида, «Гулистон» журнали редакциясида бир гуруҳ ёзувчилар билан учрашган, ўша ерда ҳам бу хусусда кўп гаплар бўлган эди, мен шунга ишора қилароқ айтдим бу ҳазилнамо сўзни.

— Бобурни ҳамон сўкаясизларми? — дея кулди у.

— Енига бобоси Темурни ҳам қўшиб сўкаямиз, — дедим.

— Мен сизлардаги бир мансабдор кишидан: «Нега бу Бобуру Темурларни сўкаверасанлар?» деб сўрадим. У: «Бобуру Ҳиндистонда қон тўккан», деди. Ахир, қайси шох қон тўкмаган?... Темур Тўхтамишни енгмаса, руслар ҳозиргача, эҳтимол, мўғуллар истилосида бўларди. Руслар ҳар бир қишлоғу шаҳрида Темурга ҳайкал қўйса арзийди, дедим.

«Ҳақиқатан ҳам, қайси шох қон тўкмаган? Ҳокимиятни тутиб туриш учун ҳамма шох ҳам қон тўкади-ку», деган гап кўнглимдан ўтди.

— Темур у ишни ўз ҳокимияти эҳтиёжидан келиб чиқиб қилган. У бир ислом давлати ҳокими эди, мусулмон эди, шу учун ҳам, бутпараст бўлмагани учун ҳам унга ҳайкал-бут қўйишнинг ҳожати йўқ, унинг номи, қилган ишлари дунёдаги бир буюк ҳайкалди, — дедим мен. — Ҳайкалларга сарфланадиган маблағни исроф қилмай, элга берган маъқул-ку, ҳайкални еб бўлмас...

— Ҳайкал нима бўпти. Ҳатто Оролни ҳам еб юбориш мумкин, — деди у оркасидаги ҳаритадаги буюк Орол қўлига юзланди. Қаршисида ўтирган икки одам суҳбатимизга ҳалал бермаслик учун узр айтиб, чиқиб кетишди. — Ўзимиз курашмасак, ўзимиз тикламасак, Орол энди тикланмайди! — деди у. — Оролни сақлаб қолиш учун, биринчидан, бу улкан денгиз — тириклик манбаимизни ўзимиз ўлдирётганимизни тўла англашимиз, бундан мутлоқ тийилишимиз: Орол ичидаги ва атрофдаги заҳарли чиқиндилар чиқарадиган комбинатлар, корхоналар, ҳамда шунга ўхшаш зарарли моддалар чиқарадиган ва таркатадиган баъзи корхо-

налар, шунингдек, сув ичидаги ва кирғоқдаги барча табиатга ёмон таъсир қиладиган ишхоналар фаолиятини тартибга солиш, чеклаш, керак бўлса, йўқотиш лозим. Иккинчидан, заҳарли манбалар йўқотилгач, Оролни тоза сув билан таъминлашни йўлга қўйиш даркор: Амударё ва Сирдарё сувлари эски пайтлардагидай Оролга қўйилиши шарт; бунинг учун калтабинларча лойиха-лаштирилган қўллаб сув омборларини, жумладан, Туямўйин сувини қўйиб юбориш, Тошқувуз қурилишни тўхтатиш ниҳоятда зарур. Чунки қадим Ҳева ва баъзи шаҳару қишлоқлар қумликда қурилган, сув омборларида тўпланган сувлар ўз-ўзидан ер остидаги сув оқимини қўлайтиради, натижада қумлик устидаги минг-минглаб одамлар яшаётган масканлар бирдан вайрон бўлиши мумкин. Айниқса, Ҳева бир кун лоп этиб қўқади-да, ер юзидан йўқолади — бу билан бугунги миллионлар умри, ўтмишдаги миллионлар умри, келажакдаги миллионлар умри вайрон этилмайди? Оталаримиз буюк шаҳарлар қуриб, маданият яратиб, уни ҳимоя қилиб, курашиб яшаган ва бу шаҳарларни бизга мерос қолдиришган: биз эса, уни сақлаб қолишга ҳам ярамаймиз, аксинча, лоқайдлигимиз, сустлигимиз, жоҳиллигимиз (буларнинг барчаси расо инсон учун қабиҳлик ва жиноят саналади) билан ўзимиз вайрон қилаяпмиз. Ахир асрамаганимиздан, шу ҳолга тушувиға йўл берганимиздан кейин, вайрончи бошқаларгина эмас, ўзимиз ҳам вайрончимиз-да. Аҳволни чуқур англашимиз, халққа англаштишимиз, бир ёқадан бош чиқариб ҳаракат қилишимиз лозим. Инсон тупроқ устида яшаши билан бирга, тупроқни ҳам яшнатиши керак — акс ҳолда, тупроқ билан ўзи, аждоди-авлоди ҳам заволга юз тутаяди. Неча ўн йиллар индамай келиб, бугунда ҳам жим яшаётганлар кўп. Дейликки, бугунда Балхаш қўлига Или дарёси келмай қўйган, бу ҳақда ломим дейилмайди. Еки табиатнинг бузилиши ҳақида гапирилади-ю, амалий иш қилинмайди.

— Амалий иш қилиш учун пул, ишчи кучи, маълум ҳуқуқлар керак-ку? Ўзбекистоннинг ёки Озарбойжоннинг истаган бир қишлоқ ё шаҳридаги катта бир ўзгариш қилиш учун қўнчига марказдан изн кутамиз.

— Шунинг учун ҳам республикалар ҳуқуқлари тикланиши, бора-бора ўз-ўзини

Ҳайкалтарош Жўлдосбек Қутимуродов ва унинг кўرғазмадан ўрин олган «Мўйноқли аёл», «Дарё мавжи» асарлари.

(ЎЗАТГ)

ТАЪЗИМ АЙЛАЙ

Таъзим айлал чин юракдан даври давронлар учун,
Бахтимизни ардоқ этган айни замонлар учун.

Шу Ватаннинг ўғлидурман, яйрагайман доимо,
Мен курашгум ушалмаган орзу-армонлар учун.

Тилагим шу: ҳамма бахтли садақатли бўлсаю,
Тоқатим йўқдир хусумат ҳамда бўҳтонлар учун.

Жоним фидо бўлса дейман дўстларимга, барчага,
Бир-биридан меҳрибон дўсту кадрдонлар учун.

Қайта қуриш, ошкоралик саодатга йўл очди,
Асло ўрин йўқдир энди элда ёмонлар учун.

Хизмат этсам армоним йўқ партиямга, элимга,
Кўксим қалқон бўлса дейман дўсту ёронлар учун.

Кўзларимга минг зиёдир, тупроғим-чи тўтиё,
Қуллуқ айлал мен ҳаммаша тоза виждонлар учун.

Роса куйла, кел, Жумабой, она юртда минг чирой.
Тинч-тотувлик барқарордир бизда инсонлар учун.

ЮРАГИМ

Уфқларга етар ёссам қўлларим,
Олий мақсадларга элтар йўлларим,
Саодатга тўлиқ ўнгу сўлларим,
Шу Ватанга бордир менинг керагим,
Юрт ишқида ёнар-ёнар юрагим.

Ватаним ҳар куни буюк бир мазмун,
Мунаввар қўнлари этмоқда мафтун,
Нега мен бўлмайин ҳаётдан мамнун,
Шу Ватанга бордир менинг керагим,
Юрт ишқида ёнар-ёнар юрагим.

Мен Ватан фарзанди, ҳижрон ва алам
Қалбимга бир нафас бўлолмас ҳамдам.
Ожиз кўзларимда ялтирамас нам,
Шу Ватанга бордир менинг керагим,
Юрт ишқида ёнар-ёнар юрагим.

Йўлимиз ёритар партия офтоб,
Шу офтоб нуридан чекинар сароб.
Ватан деган сўзда мазмун беҳисоб,
Шу Ватанга бордир менинг керагим,
Юрт ишқида ёнар-ёнар юрагим.

Жума ШОМАТ

Биламан, нақадар мураккаб ҳаёт,
Доимо барҳаёт — ленинчи авлод,
Яшайман Ватанга келтирмай иснод,
Шу Ватанга бордир менинг керагим,
Юрт ишқида ёнар-ёнар юрагим.

Андижон

бошқаришга ўтиши тарихий заруратга
айланганини бугунда кўпчилик англаб етди.
Болитикбўйи жумҳуриятларининг яқинда
иқтисодий жиҳатдан мустақил бўлуви, ҳў-
жалик ҳисобига ўтиши шу йўлдаги илк
ижобий қадамдир, — деди Зиё Бунёдов.

— Сиз бизнинг республика ҳаёти билан,
раҳбарликдаги баъзи йўналишлар билан яхши
танишсиз. Айтинг-чи, бизнинг Ўзбекис-
тон ҳам тезроқ иқтисодий жиҳатдан ўз-ўзини
бошқаришга ўта оладими? — деб сўрадим.

— Менимча, бу сизларда бошқа рес-
публикаларга нисбатан бир оз кечроқ кеча-
диган жараён... Пахта муаммосини ҳал эт-
май туриб, уни яккаҳоқим ўсимликни ер
ва эл бошидаги катта муаммолар манбаи
сифатида кескин қисқартирмай туриб, нар-
хини оширмай туриб, республикани олға
етаклаш қийин.

— Маълум бўлишича, жаҳон бозорида
пахта нархи анча баланд. Бизда-чи? Ҳатто
бир сўм ҳам эмас. Давлат бир тонна арзи-
маган карамни беш юз сўмга, карамга нисба-
тан нихоятда кўп меҳнат ва ҳаракат талаб
қиладиган пахтанинг бир тоннасини ўрта-
ча етти юз етмиш етти сўмга олади. Пилла-
га ва тамакига тўланадиган ҳақ ҳам нихоят-
да оз, бошқа республикаларга нисбатан ҳам
ўзбекларга кам тўланади, халқ ҳам, халқ
йўлбошчилари ҳам бу хусусда индашмайди.
Инсоф юзасидан қараганда, бу сустиликдан
одамларни озод қилиш, халқ манфаатига
қайишиш, кишиларда давлатга ишонч ва му-

ҳаббат уйғотиш, бунинг учун эса меҳнат
ва меҳнатқаш қадрини тиклаш, кўтариш ло-
зим. Буларсиз, менимча, табиати ҳам ас-
рай олмаймиз, чунки табиатни асраш бари-
бир пул масаласига бориб тақалади, —
дедим.

— Ўзбекистонда уч марта бўлдим, —
деди Зиё оға. — Охирги, саксон саккизинчи
йил борганимда, Орол экспедициясида қат-
нашган кўнларимда, Урганчда тўрт кун
қолиб кетдим. Аввалги тўкин-сочин бозор-
лар қани — эҳ, жаннат бир ўлкани бу қадар
қувратиб қўйиш тарихда «ноёб» ҳодиса!
Ўрик емоқчи бўлганим, бозордан тополма-
дик. Бозорда ўрик йўқ! Қайдандир икки
кило топтириб келишди. Едим. Шукр қил-
дим. Яхши: мен-ку, бир меҳмонман, ҳур-
матимни деб топишди, аммо халқ нима ейди?
Сув ҳам шундай танқис...

— Бу даҳшатли ҳодисалардан — қадим-
да бир буюк мамлакат бўлган Хоразм ера-
рининг туз босиши, ўн йил бурундан бери
дарактларнинг қурий бошлагани, боғлар-
нинг қуриб бораётгани, ичимлик сувнинг
таркиби бузилгани, топонлар Тошкентдан
ташиб манба сувларини ичаётгани, асосий
халқ эса касалликлар қонига айланган сув-
дан ичаётгани ҳалиям умумжумҳурият аҳ-
лига маълум эмас, — дедим мен.

— Бу кимга зарар? — деди Зиё муал-
лим. — Фақат одамларга деб ўйлайсанми?
Йўқ! Ахир миллионлаб одамларнинг ҳаёти
ёмонлашса, демак, бу республика ҳаёти

ёмонлашди дегани: ахир миллионлаб ишчи
кучи касалланса, кучсизланса, бу яратув-
чиликка, бутун Ўзбекистон, бутун СССР
ҳаётига зарар келтиради. Афсуски, буни
ҳамма ҳам тушунавермайди...

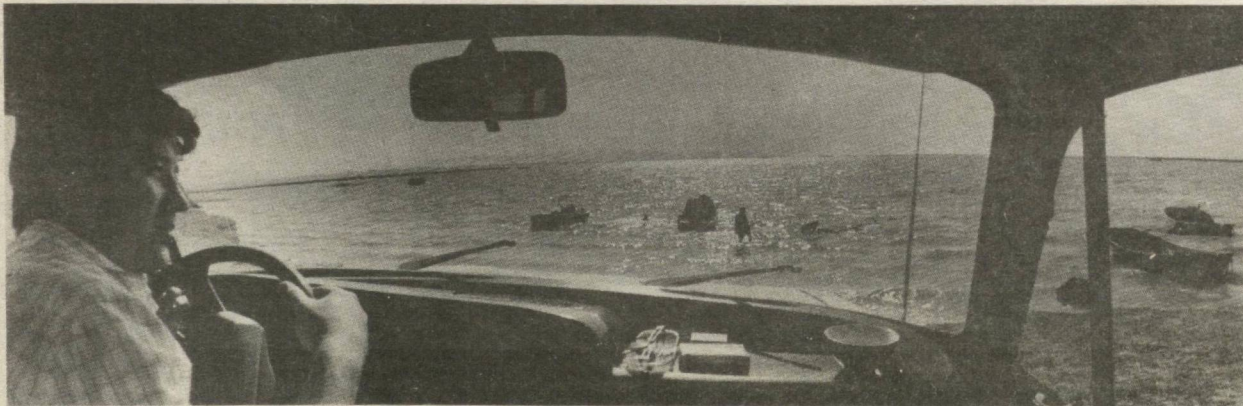
Зиё муаллим жимиб қолди.

Ҳа, бу бош-кеги йўқ, анча чигалланиб
кетган гап: неча йиллардан бери гапири-
лаётган, амал топажак бу сўзларни қисқа
қилиб, яна келажак ҳақидаги саволга қайт-
дим.

— Шу кетишда республикалар, умуман,
Совет Иттифоқи сиёсий қурум ҳаётида қан-
дай янгилик бўлади, деб ўйлайсиз? — деб
сўрадим Зиё Бунёдовдан.

— Сизларда ҳам яхши ўзгаришлар ясаш
мумкин, фақат бунинг учун журъат билан
иш қилиш керак. СССР миёқсида катта
ўзгаришлар бўлади, деб ишонаман: келаж-
акда СССРда ҳар бир республика муста-
қиллаша бориб, мамлакатимиз республика-
лар эмас, Давлатлар Иттифоқига айланади.

Мен олимнинг бу гаплари нихоятда
журъат билан айтилганини, қандайдир ҳа-
қиқатга суянаётганини тушунсам ҳам,
ўшанда — саксон саккизинчи йил охирлари
эди, у қадар ақлим бовар қилмаган эди.
Утган йил охирида, СССР Олий Совети сес-
сияларидаги гапларни эшитиб, республика-
лар баъзи иқтисодий ва ҳуқуқий мустақил-
ликка эришаётганини кўра туриб, ўшанда
Зиё муаллим бу ўзгаришларни олдиндан се-
за олган экан, дея ўйладим.

Кўринмас на кўёв, нада қайлиқлар,
Кимларни кутмоқда кўлда қайиқлар?

Мана, машина ҳам келмоқда етиб...
Мен каби недандир кўл ҳам ҳайиқар.

Ш. ИБРОҲИМОВ туширган сурат

Муҳаббат Достони

ЧАРХИЙ ТАВАЛЛУДИНИНГ
90 ЙИЛЛИГИГА

Ўзбекистон халқ шоири Чархий қаламига мансуб «Қиёлаб ўтди» қўшиғи 1964 йилда яратилди ва шоирга шухрат келтирди. Бунга сабаб қўшиқдаги ғоя ва бадийлиқнинг юксаклиги, ундаги халқона мисралар, радиф ва қофияларнинг оҳанраболиги, байтлардаги ўзаро мутаносиблик, шарму ҳаё, одоб-ахлоқда мукамал ошиқ ва машуқа суратларининг тўлақонли яратилиши бўлди. Ушбу ғазал-қўшиқни Чархий қўшиқларининг гул-тожиси деса арзийди.

«Қиёлаб ўтди» — 60-йилларда ёзилган эса-да, унинг яратилишига сабаб бўлган воқеа 1918 йилларда шоирнинг қўзи ўн-ғида рўй берган эди. 1979 йили шоир билан қилган суҳбатларимиздан бирида у ана шу хусусда хотирлаб айтган эди:

«1918 йиллар эди. Шаҳрихондан Қўқонга кўчиб келиб, тургун бўлиб қолган Қосимқори исмли домламиз шаҳардан ўн-ўн икки қақирим нарида жойлашган Даштқишлоққа бориб, болалар мактаби очади. Мен Акмал исмли ўртоғим билан домламизга эътиқодимиз чексизлигидан ҳамроҳ бўлиб борган эдик. Домла жуда ширинсухан киши эди. Шу сабабли у тезда қишлоқ аҳлининг хўрматига сазовор бўлиб кетди. Бу ернинг одамлари жуда меҳмондўст кешилар экан. Улардаги бу хусусият тез-тез бирор кишининг уйда меҳмон бўлиб туришимизни тақозо этиб турарди. Меҳмондорчилик олди-қочди гаплардан холи, унинг ҳар бири алоҳида-алоҳида мавзуга бағишланарди. Бирида одабийлик ҳақида фикр юритилса, бирида камтарлик, ширинсуханлик, яна бошқасида янги замоннинг афзалликлари, унинг порлоқ келажаги тўғрисида баҳс юритиларди. Акмал иккаламиз ҳали ёш бўлганлигимиздан одоб сақлаб, уларнинг фақат фойдали гапларига қўлоқ солиб ўтирардик, холос.

Қўқоннинг бирида Бешариқдан Даштқишлоққа кўчиб келган Муҳаммадаюб ака бизни бир пиёла чойга таклиф этди. Бу ердаги суҳбат кўпроқ ёшларнинг ахлоқ-одоби, шарму ҳаёси устида борди. Даврада ўтирганларнинг барчаси қишлоқдаги ёшларнинг бу фазилатларини фахрланиб тилга олдилар. Айниқса, Муҳаммадаюб аканинг қизлари Комилага келганларида унинг таърифига сўз тополмай қолдилар. Комила фақат чиройлигина эмас, ахлоқ-одобда, шарму ҳаёда ҳам тенги йўқ эди. Меҳнатқашлигини айтмайсизми? Уларнинг уйларидаги ранго-ранг кийимсиз оқилган муаттар гуллар унинг меҳри билан парвариш топган эди. Вулбуллар эртадан то кечгача Комила шаънига қўшиқ қуйларди. Қишлоқдаги менман деган қизлар ҳам ундаги инсоний фазилатлар олдида баш ғарди. Йигитлар агар Комилага муносиб бўлсам, бир умр армоним йўқ, дер эдилар. Комила ана шундай тенги йўқ, ҳамма жиҳатдан намуна бўла оладиган, ҳавас қилса аразиғулик қиз эди. Муҳаммадаюб аканинг хонадонидagi суҳбат Қосимқори домланинг Комилага бахт тилаши билан ниҳоясига етди. Ҳамма шундай эсли-ақлли қизни воёга

етказган ота-онасига самимий олқишлар ўқиди.

Муҳаммадаюб аканинг меҳмон қузнатганига роппа-роса бир ҳафта бўлди. Ушандан буён Акмалнинг чехраси очилмайди, ичига чироқ ёқса ёришмайди. Комилани ғойибона севиб қолган, муҳаббат ўтида қоврилади. Учрашиб дилидаги озуларини ифода этай деса, унинг йўли шариатнинг темир девори билан тўсилган. Нима қилиш керак? Қосимқори домлага айтсинми? Йўқ, ҳали эрта. Қизнинг ўзи нима дейди? У ҳам севиши керак-ку ахир. У қанчалик муҳаббат оташида ёнамсин, бирор хато қилиб Комилани ранжитиб қўйишни истамасди. Уларнинг маънавий олами шу даражада бир-бирларига мос эдики, гўё Комила учун ҳаёт фақат Акмални яратганга ўхшарди.

Интизорлик кунлари бир-бирини қувалаб ўта бошлади. Лекин Комила билан учрашишнинг сира иложи йўқ. Қосимқори домланинг талабалари ичида Алишер исмли бир йигитча бор эди. У бошқа болалардан ёқимтойлиги, зеҳнининг ўткирлиги, илмга чанқоқлиги билан ажралиб турар эди. Бу бизга жуда-жуда ёқарди. Қосимқори домла бир хил пайтлари шаҳарга тушиб кетганлариди, болалар билан машғулоти биз ўтказардик. Шу туфайли ҳам Алишер билан анча яқинлашиб қолган эдик. Ундан ташқари, Алишер илмга қизиққанлигидан дарсдан ташқари биз турган уйга келиб, домладан қўшимча сабоқ олиб турарди. Бу ҳам биз билан Алишер янада яқин бўлиб кетишига олиб келган эди. Хуллас, Акмалнинг дил сўзлари битилган биринчи муҳаббатномаси шу бола орқали Комила қўлига тегади. Хатлар кетидан хатлар, бир-биридан ўтли, бир-биридан ҳароратли. Бу хатларнинг бирортаси ҳам менинг нигоҳимдан четда қолмасди. Кунларнинг биридаги Комиланинг юрак сўзлари илгариги барча ёзганларидан ўзгача эди. Улар муҳаббат, ҳаёт ҳақидаги саволларга тўла бўларди. Демак, синов хатлари эди. Эндигиси-чи, ишонч хати. Шу руҳ ҳукмрон эди бу мактубида. Агар шундай бўлмаганида хатининг энг охири жойига нозик бир юракнинг гўзал расмини солиб қўярмиди? Бу Комиланинг Акмал муҳаббатига бўлган розилик рамзи эди.

Афсуски, ота-оналар онгидаги хурфот икки қалбнинг бир-бирига етишишига монелик қилди. Комила бир умр ўзининг соф севиғисига заррача бўлса-да ғубор юқтирмай, Акмал муҳаббатига «таъзим бажолаб ўтди».

Ана шу воқеа менинг қалбимда бир умр ўчмас из қолдири. Кўп йиллар Акмал ва Комиланинг мусаффо муҳаббати, ахлоқ-одоби, шарму ҳаёси ҳақида қўшиқ ёзиш иштиёқида яшадим. Лекин унча-мунча қўшиқ икки оташ юрак олдидаги қарзимни узишга ожизлик қиларди. Бундан ташқари, олтинчи йиллардаги ота-оналарнинг онги эскича қарашлардан анча тозаланган, ёшлар эса эркин муҳаббатга эришган бахтли инсонлар эдилар. Ана шуларни ҳисобга олмасдик

қўшиқнинг замонамиз руҳидан бир қадар узоқлашиб қолишига олиб келган бўлар эди.

Мен «Қиёлаб ўтди» ғазал-қўшиғимга Акмал ва Комилаларнинг бошидан кечирган муҳаббат достонларини асос қилиб олиб, ҳозирги замонамиз ёшларининг чин ошиқликлари ва шунга хос барча олижаноб инсоний фазилатларини, ёшларга севиш-севилиш имкониятлари юзга чиққан замонамизни улуғлашга ҳаракат қилдим».

Шоир ҳикоясини ҳаяжон билан тугатиб, қўшиқнинг сўзларини майин оҳангга, берилиб ўқий бошлади:

*Тонг чоғи сарви нозим аста қиёлаб ўтди,
Тушгач нигоҳи менга таъзим бажолаб ўтди.*

*Таъзимга эғиб бош ҳўрмат ишора қилсам,
Мастона кўз учиди шарму ҳаёлаб ўтди.*

*Сунбулни бўйи тарқаб олам муаттар ўлди,
Сочи магар чамандин гулини аролаб ўтди.*

*Кўз эрди интизори кўрмакка зор қўнғил,
Кўрсатди ой жамолни қалбим жилолаб ўтди.*

*Бир зумда кўздан учди, гўё фалакни қучди,
Е гул уни яширди, ёким ҳаволаб ўтди.*

*Ишқ оламида, Чархий, сабринга офарин деб,
Нозик табассуми-ла ишқим баҳолаб ўтди.*

Шоирни тинглар эканман, унинг тилидан учган ҳар бир жозибали сўз тўғридан-тўғри қалбимга қўйилиб, бутун борлигимни яйратиб юборар эди.

Назиржон НАЗАРОВ

Исмаатулла РАҲМАТОВ

ТУЮҚЛАР

Райхон бирла ўсди наргис ёнма-ён
Гуллар атри билан бурканди ҳар ён
Баҳор нафасидан ҳузуру топи, эй дил,
Гуллардан завқ олгин, юрак, ўртан, ён!

* * *

Қоплаб оламни настаран¹ атри бутун
Хушҳаво оромжон бўлди бутун.
Рашк биланми чинни гул гулгунчаси
Субҳидам чок очмади — бағри бутун.

Эр йигит, қизу жувор дўст-ёр — алар,
Айтишиб гулшанаро «ёр-ёралар»,
Бир-бирига ташлашиб гулдасталар,
Қўшиғи авжи фалакни ёралар.

* * *

Гулга бурканди букун бор адир,
Ул санам гулзор оралаб борадир.
Завқ билан терганда ул бир даста гул —
Атридан маст бўлган бир борадир.

¹. Настаран — Баҳорда очиладиган хидли гул — сирен.

ЎЗБЕКЧА АРИЗА ЁЗИШНИ БИЛАСИЗМИ?

Сўнгги пайтда муштарийларимиз «Гулистон» журнали редакциясига тез-тез кўнғироқ қилишиб, узоқ-яқиндан мактублар йўллаб, ўз фикр ва мулоҳазалари билан ўртоқлашиб турибдилар. Улар журнал саҳифаларида ижтимоий турмушимизнинг муҳим масалаларини қамраб олган мақола ва чизгиларнинг мунтазам бериб борилаётганидан, шунингдек «Ўқишни ўргандигизми?» ойнасўзи остида эски ўзбек алифбосида муқоясали лавҳа ва ҳикоятлар, классик адабиётимизнинг ноёб намуналари ҳамда «Гулистон» сўзлиги» саҳифасида истеъмолдан чиқиб кетган сўзларимизнинг муқобил турларини чоп этиб, муҳокама учун ҳавола қилаётганимиздан миннатдор эканликларини ҳам изҳор этмоқдалар.

«Жумҳуриятимизда, — деб ёзади ўз мактубини ички ишлар хизматчиси Азамат Эгамбердиев. — Ўзбек тилига Давлат тили мақомининг берилиши халқнинг кўнглидаги муддаоси бўлди. Аммо уни моддама-модда турмушга татбиқ қилишнинг ўзи бўлмаса керак. Айни пайтда фақат тadbиқ этиш гуруҳининг фаолияти ҳам қамлик қилади. Бу улуг ишга ҳар бир онгли, ўз она тилини ҳурмат қиладиган инсонлар алоҳида жонбозлик кўрсатиб иштирок этишлари зарур. Бунинг учун пароканда бўлиб кетган тилимизни ҳар ким аввало ўз қалбида тирилтириши, уни тарбиялаб, жило бериб, муомалага киритиши зарур, деб ўйлайман. Тилимиз шу даражада ҳўрланган эканки, уни мен бир дўстимнинг ўзбек тилида ариза ёзолмай боши қотиб турганини кўрганимда қучқур ҳис этдим. Унга шу дам жуда-жуда ердам бергим келадими, қизик устида қўлимга қалам олиб каловланиб қолдим. Чунки шу пайтгача бу ҳақда ўйлаб ҳам кўрмаган эканман. Тўғрироғи, шу кунгача ўзбекча ариза таомилдан чиқиб ҳам кетган эди-да! Одамларимиз бугунги кунда на рус тилида, на ўзбек тилида қойил қилиб ариза ёза оладилар. Сизлардан илтимос, журнал саҳифаларидан бирда ўзбекча ариза ёзиш намунасини чоп этишни йўлга қўйсангизлар, токи, бу тadbир ишга кирмоқ учун кадрлар бўлимига борганида гоят зарур. Шунингдек, таржимаи ҳол, таърифнома (характеристика), тилхат, аҳднома ва шунга ўхшаш турмушимизда зарур бўлиб турадиган ҳужжат намуналари ҳам чоп этилса, деган таклифимни инобатга олсангизлар...»

Бундай таклифларни инобатга олмаслигининг ўзи гуноҳ. Ҳақиқатан ҳам гарчи Давлат тили ҳақидаги қонунни амалга ошириш назариёти, тегишли тadbирлар тинимсиз белгиланаётган

бўлса-да, жумҳуриятимизда ўзбек тилини муомалада қўллаш ишлари истаганимиздан кўра сустроқ кечмоқда. Ҳар қандай қонун ҳам амалда қўлланмаса қоғозда қолиб кетади. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети ўз иш услубида ана шу жиҳатга жиддий эътибор бериб, ташаббускорлики яна бир марта қўлга олдилар. Шунингдек, жойларда ҳам ўзбек тилини пухта ўрганиш тўғрақлари фаолият кўрсатмоқда. Ўзини ҳурмат қилган ўзгаларни ҳам ҳурмат қилади, деган нақл бор. Ўзбекистонда яшаётган қардош халқларнинг айрим вакиллари оғзаки нутқларида ора-сирада бўлса ҳам ўзбекча сўзларни қўллаб, муомалага киришишга ҳаракат қилмоқдалар. Ўз ўрнида биз ана шундай қардошларимизга амалий ёрдам беришимиз, ташаббус кўрсатиб, уларнинг қалбида ўзбек тилига, маданиятига бўлган эндигина нишлаб келаётган ҳурмат-эътиборини тарбиялашимиз зарур. Ҳол-аҳвол сўраш, саломлашиш, транспортларда, жамоат жойларида ўзбекона маданият намуналарини намоён этиб, ўзбекча сўзлашувларни қўллаш яхши самаралар беради. Қуйида эътиборингизга ҳавола этаётган ариза намунаси ҳам маълум маънода муомала воситаси бўлиб хизмат қилади, деган умиддамиз.

У. ХАЙРУЛЛАЕВ

НАМУНАЛАР

ТАРЖИМАИ ҲОЛ

Мен, Муроджон Тошматов 1958 йил 1 апрелда Тошкент вилояти, Янгийўл ноҳиясидаги «Ўзбекистон» жамоа хўжалиги аъзоси оиласида туғилдим. Менинг отам жамоа хўжалигида ишлайди, онам уй бекаси. Катта акам муҳандис, кичик акам мактабда ўқитувчи бўлиб ишлайди.

1966 йили мактабга ўқишга бордим. 1973 йил комсомол сафига кирдим. 1976 йил ўрта мактабни тугаллаб, хўжаликда дурадгор бўлиб ишлай бошладим. 1979 йил педагогика олийгоҳига ўқишга кирдим. 1984 йил ўқишни тугатдим, олийгоҳ йўлланмасига биноан Пискент ноҳиясидаги 11-ўрта мактабда тарих ўқитувчиси бўлиб қабул қилиндим. Ҳозир Пискент ноҳиясидаги Зарбулоқ қишлоғида яшайман. 1982 йил Дилбар Собирова билан турмуш қурганман. Иккита фарзандимиз бор.

Имзо

М. Тошматов

ТАЪРИФНОМА

Аҳмад Эшматов Андижон ёғ-мой корхонасининг ишчиси.

1960 йилда туғилган. ВЛКСМ аъзоси.

Аҳмад Эшматов корхонада ўзини қобилиятли ва илгор ишчи сифатида кўрсата билди. У ойлик ва йиллик ишлабчиқариш режаларини доимо сифатли ҳамда ортиғи билан адо этади. Жамоат ишларида фаол қатнашиб, корхонада меҳнат интизомининг мустақкам бўлишига ўзининг ҳиссасини қўшиб келаётир. Ишлаб чиқаришда эришган ютуқлари учун фахрий ёрлиқлар ва қимматбаҳо совғалар билан тақдирланган. Атрофидаги ошноларига яхши муносабатда бўлади ва ҳурмат қилади. У оила бошлиғи, уч фарзанднинг отасидир.

Корхона директори:	(Б. Нурматов)
Партия ташкилоти котиби:	(Г. Холматов)
Касаба уюшмаси раиси:	(М. Бегматов)

«Ўртоқ» қандолатчилик фабрикасининг директори ўртоқ А. Эшматовга Бахтиёр Тошматовдан

АРИЗА

Мени қандолатчилик фабрикасига соловчи чилангар сифатида ишга қабул қилишингизни сўрайман.

Имзо

Б. Тошматов

2.05.90 й.

ИШОНЧНОМА

Мен, Бахтиёр Тошматов, почта орқали ўз номимга юборилган 30 (ўттиз) сўм пулни Аҳмад Эшматовнинг олишига ишонч билдирман.

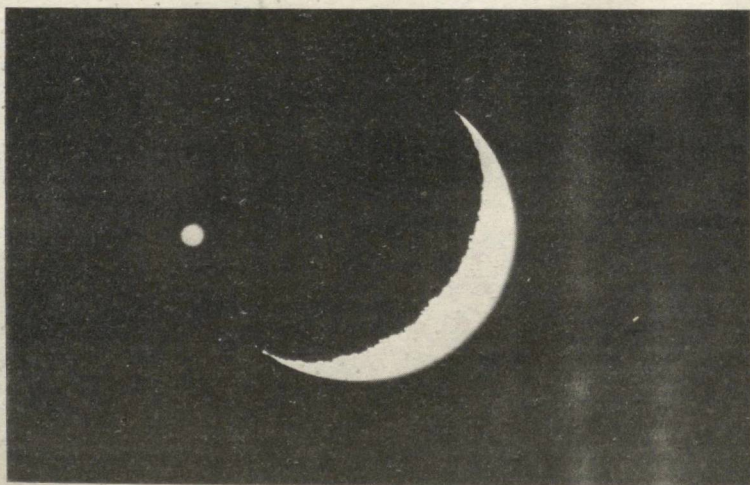
1990 йил, 13 май

имзо, тасдиқловчи муҳр

Япония мунажжимлари учун ўтган йилнинг биринчи декабридан иккинчи декабрига ўтар кечаси унутилмас бўлди. Улар мамлакатнинг турли бурчакларида маҳаллий вақт билан соат 5 дан 52 минут ўтгунча қудратли кўзгулар орқали Зухро ойининг тўла тугилишини кузатдилар. Ана шундай ҳодиса Японияда 1974 йилда рўйхатга олинган эди. Мамлакат мунажжимларининг ҳисоб-китобларига қараганда, Зухро ойининг тўла тугилиши бу асрда охиригисини ҳисобланади. XXI асрда яшовчилар ана шундай ҳолни яна кузатишлари мумкин.

Суратда Токио расадхонасида Зухро ойининг соат 5 дан 53 минут дағи ҳолати олинган.

Кексаликнинг гаштига нима етсин.

В. Жирнов сурати.

Андижондаги тикувчилик ишлаб чиқариш бирлашмасида.

А. Губенко сурати.

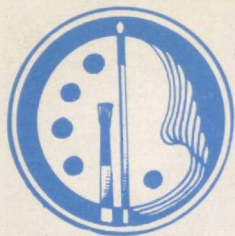

Тошкентдаги «Қизил тонг» тикувчилик ишлаб чиқариш бирлашмасининг илгор ишчиси Раъно Оролова ўз касбининг жонкуяридир.

Кулгу устаси Ҳожибой Тожибоев мухлислари билан.

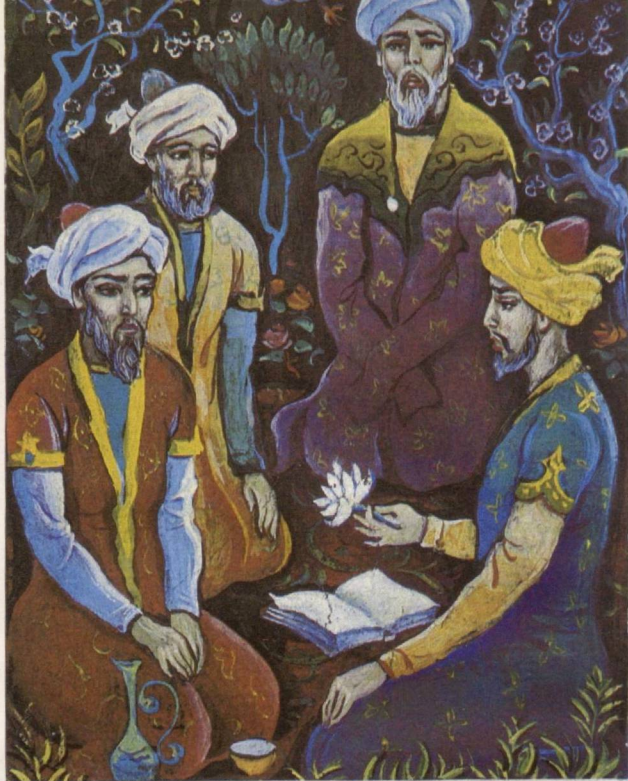
Ж. Бобораҳматов суратга олган.

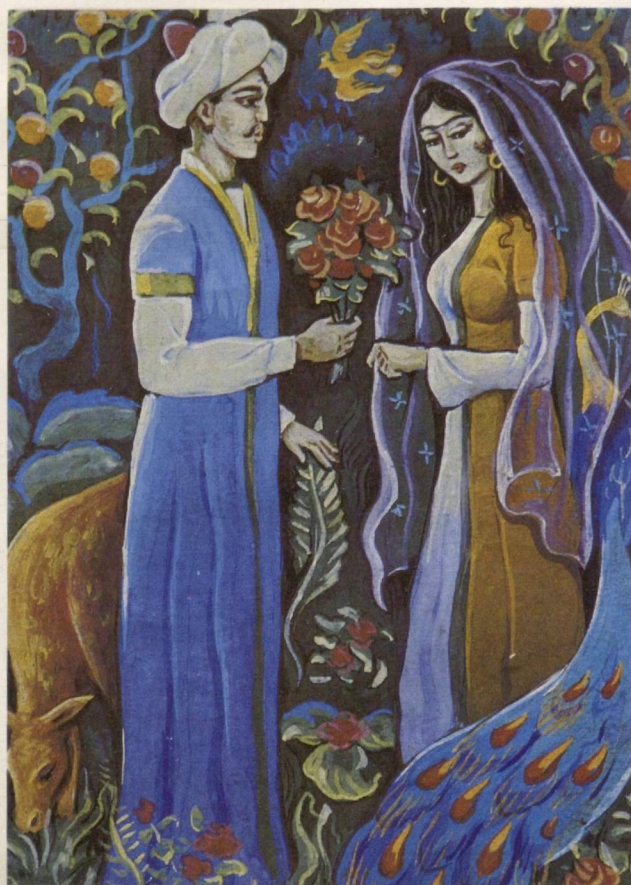

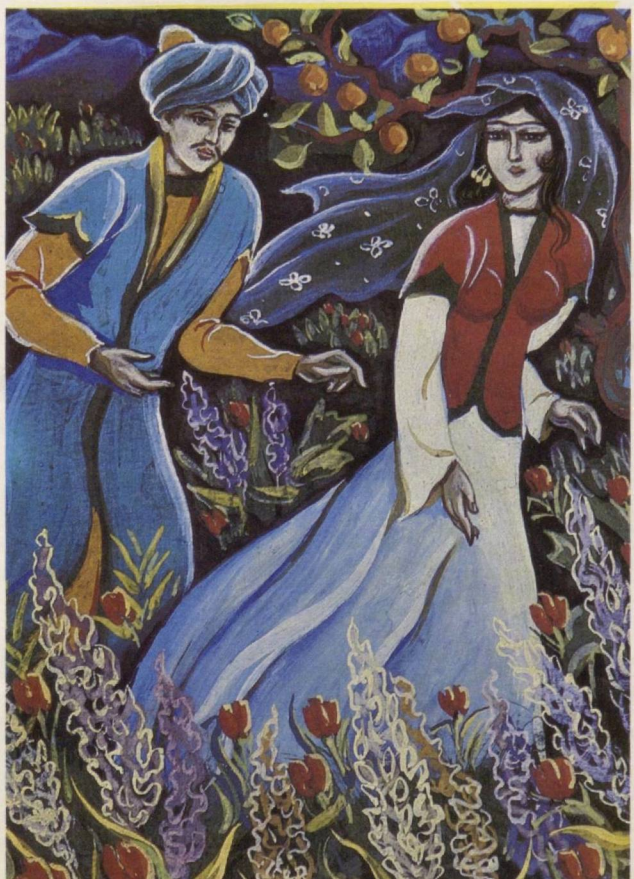
ЎЗБЕКИСТОН ССР ХАЛҚ РАССОМИ
ҚУТЛУҒ БАШАРОВ АСАРЛАРИДАН
НАМУНАЛАР.

«Ҳақимлар ҳикояти» китобига ишланган жажжи тасвирлар.

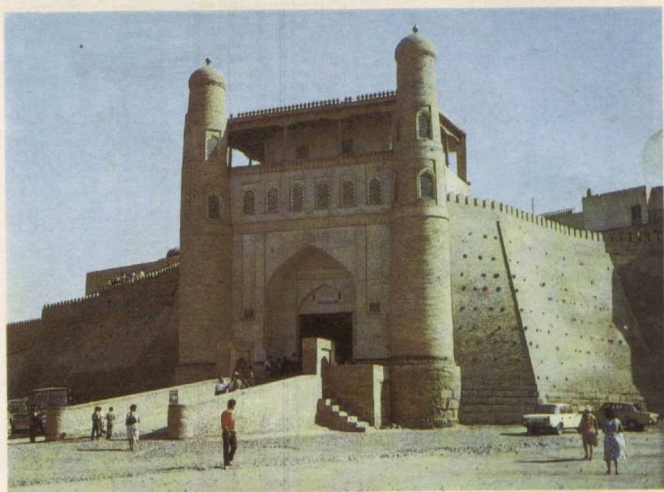

Ҳақимлар ҳикояти

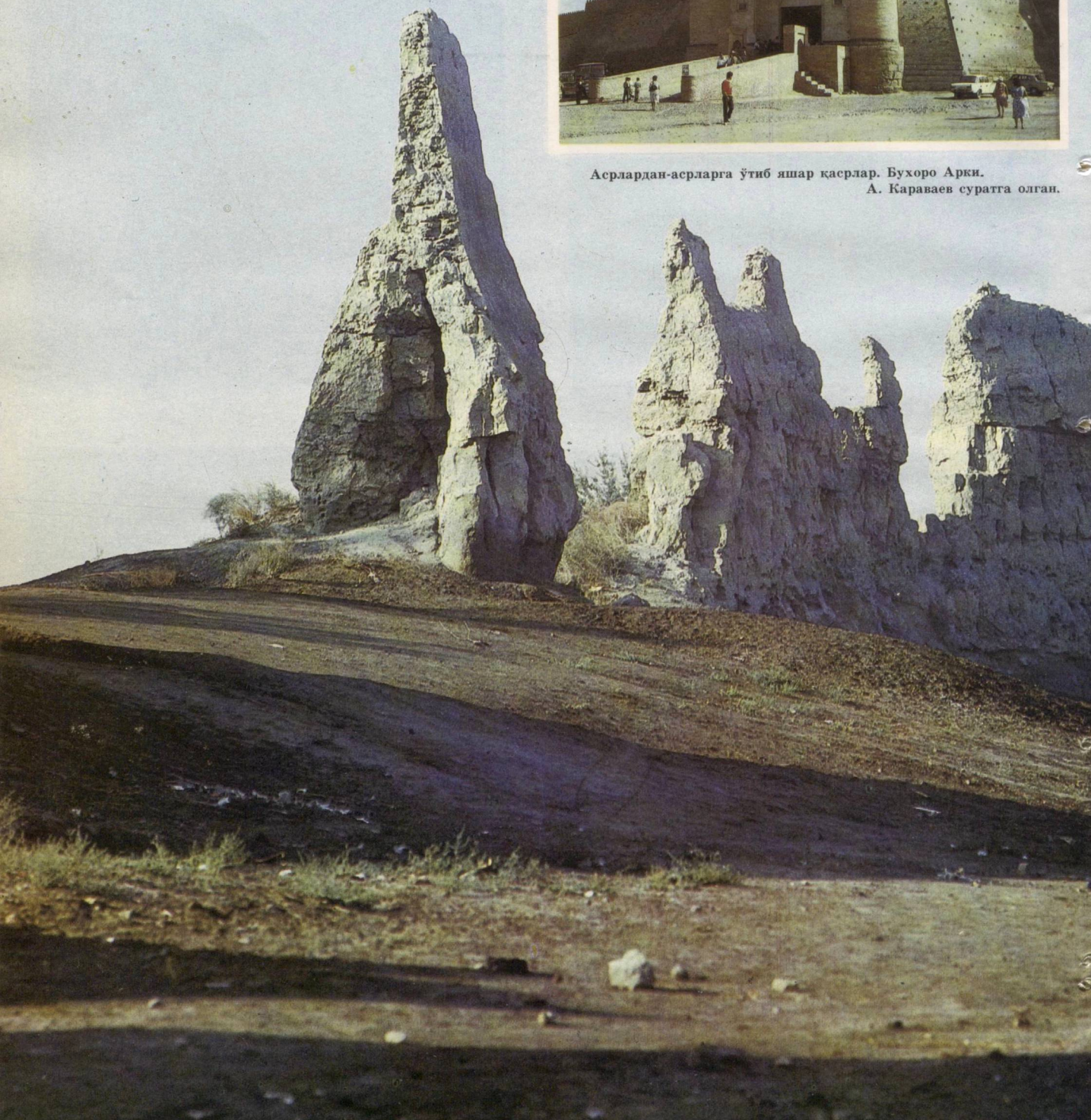

Бухоро қалъаси деворларининг қолдиги.

Асрлардан-асрларга ўтиб яшар қасрлар. Бухоро Арки.
А. Караванов суратга олган.

ҲАМИША НАВҚИРОН

Ўзбек совет шоири Султон Жўра 1910 йилда Бухоро вилоятининг Шофиркон ноҳиясидаги Қоғолтом қишлоғида таваллуд топди. Етти ёшида етим қолиб, турмуш машаққатларини жуда эрта тоғди, ҳар кимлар эшигида хизмат қилди, лекин ҳаётда ўзлигини тасдиқлаш учун доимий интилишда бўлди, бошланғич мактабда таҳсил олиб, 1924 йилда Бухорога келди ва эрлар билим юртига ўқишга кирди. Бир неча йиллар давомида Бухородаги ишчилар факультетида, кейинчалик эса, Андижондаги 4-билим юртида ўзбек тили ва адабиётидан дарс берди. 1939 йилда Андижон педагогика институтини битириб, шу ерда ўқитувчи бўлиб ишлади. Белоруссияни фашистлардан озод қилиш учун жангларда ҳалок бўлди. Козероги қишлоғидаги қардошлиқ мазоридида шоир хотираси учун мрамар бюст ўрнатилган. Ана шу қишлоқ кўчаларидан бири, Бухорода Султон Жўра ўқиган мактаб унинг номига қўйилган.

Султон Жўранинг «Фидокор» деб аталган дастлабки шеърый китоби 1939 йили нашр этилди. Шундан кейинги йилларда «Москва», «Танланган асарлар», «Ҳаворанг гилам», «Емғирдан сўнг», «Шеърлар» каби тўпламлари шоир мухлислари эътиборига ҳавола этилди. Ривоятлар ва эртак сюжетлари асосида яратилган «Зангори гилам», «Қалдирғоч», «Карим ва Кундуз» каби йирик асарлари, XVI асрнинг буюк олими ҳаёти, изланишлари ва курашига бағишланган «Бруно» достони, болалар ҳаётидан олинган «Ҳарфлар паради», «Тиний белгилар мажлиси», «Соғинчли салом» каби шеърлари, «Ирода» драмаси (Восит Саъдулла билан ҳамкорликда) Султон Жўра номини адабиёт мухлислари ўртасида машҳур қилди. У ўз асарларида меҳнат, мардлик, матонат ва сadoқат мавзуларини кўйлади. Адиблар ўлмас шоир шарафига қатор бадий асарлар бағишладилар.

Султон Жўра ўз асарлари билан эл ёдида ҳамиша навқирон шоир бўлиб қолаверади.

ЁЗГИ ЁМҒИРДАН СЎНГ

Ариқ бўйи,
Оқ кум уюмлар.
Атрофиди майса кўк гилам.
Дам чўмилиб,
Дам шод рух билан
Ўйнашардик қувнок ўйинлар.

Кўкда сузар булут тинмайин,
Шўх шабада елар оҳиста.
Кумуш сувлар ўйнаб оқишда,
Шилдираши оҳангдор, майин.

Кўтарилди бироқ зўр шамол,
Кўкни ёпди булут чойшаби.
Қутиради чақмоқ асабий!..
Қочмасак йўқ бизда ҳеч амал.

Товуқларни тўплаган ҳўроз,
Тоққа бокди мағрур кеккайиб.
Ғулдуради ўзича қойиб,
Сўнг жим қолди жойида биров.

Гоҳо чақмоқ чақар гусуртин,
Гоҳ тўкилур икки-уч томчи.
Майдаламай бирдан ёганг-чи,
Биз қапада кутамиз тип-тинч.

Гоҳ тўхтаркан момақалдирик,
Жимжит қолар кўм-кўк
дала-қир.
Шивир-шивир бошланди ёмғир,
Селдай қуйиб кетди-ку оҳир!

Кўп ўтмайин тинди сел-ёгин,
Ел булутни сурди йирокқа.
Хушбўй ҳаво ютиб юракка,
Майдон сари югурдик тагин.

Қуёш балқиб нур сепди яна,
Кўкда нафис ранго-ранг камон.
Йилт-йилт ёнар барглар устида
Қолган кумуш томчи дурдона.

Унда-бунда қолган сел суви
Кузги кўлдек. Соф. Тиник бети.
Сув тагида силкинар осмон,
Оқ булутлар сузади секин.

Қайиқчалар тайёр. Қоғоздан
Оқ елканлар тақдик уларга.
А... Бирам тез оқар сувларда,
Қолишмайди сузишда роздан!

ПУЛЕМЁТЧИ ОВОЗИ

Армоним йўқ, Ватан жангида
Бурчим ўтаб олдим жойимни.
Шу шараф-чун орау тоғида
Талпинарди қалбим доимий.

Наводчикман — «Максим»
йўлдошим,
Санҷдим ёвга ўлим ўтини,
О! Қойилман аъло ишимдан,
Жон пулемёт менинг йўлдошим!

Зарнинг заргар... курашнинг
жангчи
Жангда билур киммат, қадрини,
Ев улгурмас «Максим» сайраса
Мурдасига қазиб қабрини.

Атрофиди портлар миналар,
«Зув-зув» учар ўқлар тепадан.
Майли, ёгин алланималар,
Ахир нега қўрқар эканман.

Тишларим ҳам ўқдай, лентадан
Приёмника ўтиб тургандай;
Шу қадарлик зич сикилганки,
Ев бағрига ботиб киргандай.

«Олга» деди туриб капитан,
Фронт сари кўтариб қўлин.
Пулемётим билан кўчдим-у,
«Сайра» дедим, жангчи
булбулим.

Ғалабининг соати яқин,
Эй, бўш келма, жангчи

«Максимим»,
Биз енгамиз! Бу қатъий якун,
Жангчининг билан ишининг ҳақ
сенинг!

ШАРҚ ТАБОБАТИ СИРЛАРИ

Яқинда ватанимизга шарқ табobati мутахассислари Умумкорейс уюшмасининг фахрий президенти Бя Ван Сек таширф буюрди. У корейс табobati мактабининг ўзига хос хусусиятлари ҳақида гапириб, жумладан шундай деди:

— Маълумки, инсон ўзини ўраб турган табиат билан доимо алоқада бўлади. Шимолда яшовчи аҳоли билан жанубда яшовчиларнинг тановул қиладиган овқати бир-биридан кескин фарқ қилади. Чунки бу жойларнинг ўсимлик дунёси (наботот) турли хил, кишиларнинг овқатланиши турлича бўлади. Модомики шундай экан, уларни даволаш йўллари ҳам ҳар хил бўлиши мумкин. Биз муолажа қилишда беморнинг ташқи кўринишига ҳам алоҳида эътибор бериб, ҳар бир киши учун ўзига хос даволаш усулларини қўллаймиз. Маълумки, биз истеъмол қилаётган овқатларда кимёвий моддалар ниҳоятда кўп бўлиб, аждодларимиз емишларидан кескин фарқ қилади. Йиллар ўтиши билан инсон вужуди ҳам ўзгариб боради. Шу тўғрисида беморни муолажа қилишда, дори-дармон белгиланганда юқоридаги ўзгаришларни назарда тутиш керак бўлади. Бугунги кунда мамлакатимизда шарқ табobati соҳасининг мутахассисларидан тўрт минг шифокор фаолият кўрсатмоқда. Шунини ҳам айтиш керакки, шарқ, жумладан корейс табobati муолажа жараёнида инсоннинг руҳий ҳолатига ҳам катта аҳамият беради. Касаллиқни аниқлашда биз беморнинг томир уришини аниқлаб, унинг баданидаги кўз илғамас ўзгаришга қараб, қандай хасталикка чалинганини аниқ айтиб бера оламиз. Беморларни даволашда асосан доривор ўсимликлардан фойдаланамиз. Бизда бундай шифобахш ўсимликларнинг мингга яқин тури ўсади. «Табиат инъом этган бу дори-дармонларнинг устунлиги нимада?» деган савол туғилиши табиий, албатта. Гап шундаки, доривор ўсимликларнинг таъсир кучи, фойдаси ниҳоятда катта бўлиб, муолажа пайтида салбий, иккинчи даражали ҳолатларни келтириб чиқармайди, аксинча, касаллиқни даволаш билан бирга, унинг олдинги ҳам олади.

Шу кунларда фаол ҳисобланувчи юрак-қон томирлари касаллигини олиб кўрайлик. Бу касаллик қонда холестерин моддасининг кўпайиб кетиши натижасида пайдо бўлади. Шарқ табobati дори-дармонларини қўллаш натижасида биз холестерин моддасининг кўпайишини тўхтатиш имкониятига эга бўламиз. Европалик врачлар, соғлом бўлишни истаган киши парҳезга эътибор қилиши керак, демоқда. Аммо парҳезга қаттиқ риоя қилиб, инсон ўз вужудини (организм) толиқтириб қўйиши мумкин. Бизнингча, баъзи бемор учун зарарли деб ҳисобланган аччиқ, ўткир таомлар бошқа бир кишига фойдали бўлиши мумкин. Шунинг учун, инсон кўнгли тусаган, ўзи ёқтирган овқатни хоҳлаганича истеъмол қилса бўлаверади. Бу инсон ҳолатига боглиқ. Ҳамиша қувноқлик, кўтаринки кайфият, суру умидсизликка тушмаслик — саломатлик гаровидир.

Одил Екубов фақат ёзувчи сифатида эмас, балки мушоҳадатнавис сифатида ҳам муҳлислари меҳр-эътиборини қозонган адиб. Унинг 50—60-йилларда ёзган қатор мушоҳадатли мақолаларида ижтимоий ҳаётнинг долзарб масалалари қамраб олинганлиги жамоатчиликка яхши маълум. Айниқса, «Литературная газета»нинг Ўзбекистон бўйича ўз муҳбири бўлиб ишлаган пайтларида О. Екубов жумҳурият пахтакорлари, чорвадорларининг машаққатли меҳнатини таҳлил этувчи очерклар ёзган ва бугунги

кунда ҳам улар ўз қимматини йўқотгани йўқ.

Мамлакатда бошланган қайта қуриш шабадаси ҳаёт оқимига шаффоф ва илҳомбахш тўлкинларини олиб кирди. Бу инқилобий жараён туфайли биз ҳаёт ҳақиқатини тўла-роқ англай бошладик. Маънавий қашшоқлик ижтимоий таназзулга олиб келишини пайқаб қолдик. Бу — Орол фожиаси, пахта якка зироатчилиги, болалар ўлимининг кўпайганлиги, қашшоқлик — ҳамма-ҳаммаси мисолида яққол намоён бўлди.

Ошкоралик ҳаётдаги ана шу иллатлар хусусида баралла сўз юритишга, уларнинг ижтимоий илдизларини англаш ва очиб ташлашга катта маънавий ҳуқуқ берди. Бу ўринда мушоҳадатнавислик изчиллик касб этди ва ҳаётга фаол аралаша бошлади.

Адибларимиз, шоир ва журналистларимиз қайта қуриш берган катта имкониятлардан фойдаланиб, Оролбўйида юзга келган фалокат сабабларини ошкора очиб ташламоқдалар. Урта Осиёдаги ягона денгизни сақлаб қолиш чоратадбирларини изламоқдалар.

Мушоҳадатнавис ёзувчи О. Екубов ҳамкасблари билан «Советская культура» газетасининг 1987 йил 19 ноябр соңида эълон қилинган «Орол яшамоғи керак» мақоласида Оролбўйи музофотида вужудга келган ҳолатни мана бундай шарҳлайди:

«Кейинги йигирма беш йилда Орол денгизи инсон «кўмағида» ўз соҳилларидан 70—80 чақирим чекинди, сатҳи 13 метр тушиб кетди, агар 1962 йилги денгизнинг юзаси 66 минг чорғир чақиримни ташкил этган бўлса, ҳозирги пайтда у бор-йўғи 40 минг чорғир чақиримга тушиб қолди, ундаги сув миқдори деярли уч баробарга камайди. Орол денгизи ўзининг аввалиги транспорт ва балик ҳўжалиги аҳамиятини бутунлай йўқотди, қимматли қундуз етиштириш етмиш баробар камайди ва умуман Оролбўйининг ўсимлик ва ҳайвонот дунёсига бутунлай йўқ бўлиб кетиш хавфи таҳдид солиб турибди. Бу ерда соҳилларни қум босишидан асровчи 800 минг гектордан ортиқ тўқайлар аллақачон йўқолиб битди, қирғоқбўйи ўрамида ҳаёт кечирган 57 тур ҳайвонот оламининг ҳозирча ўн уч туригина қолди...

Бироқ, бу ташвишли рақамлар

ли мақоласида ҳам бугун кўз ўнгимизда рўй бериб турган фалокатларни жасорат билан қаламга олади. Агар биз бундан ўн йиллар аввалги газета ва журналлар таҳлавларини кўздан кечирсак, «социалистик кишлоқ» деган жумла-ларга жуда кўп марта лаб дуч келамиз. Аслида эса якка ҳўжаликларни тугатиш баҳонасида бир қанча юзлаб қадимий кишлоқлар йўқ қилиб ташланди. Уларнинг ўрнига пахта экиди, кишилар ўзларининг азалий иссиқ жойларидан маҳрум этилдилар.

Ёзувчи «Кишлоқдаги фожа» («Литературная газета», 1987 йил, 19 август) мақоласида иллатлар ва фалокатларнинг илдизларини қуйидагича очиб кўрсатади: «Яқиндагина Сирдарё вилоятидаги совхозлардан бирида бўлдим. Бу ерда йигирма ва ҳатто ўттиз йиллик тарихга эга бўлган қўриқ ҳўжаликлар кўп. Нуқул пахта экилган дала-лар оралаб бир неча чақирим юриб, биз қандайдир қасабадан чиқиб қолдик. У шундай ташландик жой эдики, на тузукроқ қурилган уйлар, на газ, на сув, на чинкидини шоотлари бор, қадимий тандир ва ўчоқлар бундан минг йил илгаригидек таппи-тезак ва гўзалояб билан қиздирилади. Қош қорайган-

Езувчини ҳар қандай шароитда ҳам ўз халқининг виждони дейишди. Адиб оғир фожиаларни очиб ташлар экан, халқ виждони бўлган ёзувчиларнинг ўша йилларда сўзи ўтмаганлигини ҳам афсус билан ёзди. Ўша йиллари пахта учун кураш — ор-номус, виждон учун кураш деган сийқаси чиққан шиорлар авжида эди. Бу эса фожиалар илдизини чуқурлатди. Ёзувчининг «Работница» журнали (1988 йил, 8-сон) муҳбири Ирина Журавская билан суҳбатда булар ҳақида изтироб билан гапирилади:

«Шийпонда на стол, на курси бор, унда-бунда кўрпача ташланган. Ёзувчилар учун ниҳоят излаб стол топишди. Утириб олдик. Қарайман: ана, даладан олти-етти киз чиқишди, — менга ишонармикансиз? — бу даҳшат! Пойафзал-сиз, оёқлар яланг, эркакларникидай каттакон товонлар, қўлларичи... Турган-битгани қадок. Йўқ, бу аёл қўллари эмас, эркалик, наво-зиш учун яратилган аёлнинг бармоқлари бунақа бўлмаслиги керак. Ахир, ўша қизлар ўн олтига бор-йўғи энди қираётган эдилар. Уларнинг иккитаси тўғма ногирон бўлиб, оғизлари қийшайган, кўзлари ёғил боқарди, заҳарли дорилар уларни шу кўйга солганди...»

Ёзувчининг СССР халқ депутатлари съездида сўзлаган нутқи миллионлаб ўзбек халқи дилидаги гап бўлиб чиқди. Адибнинг бу маърузаси инсоний ғурур билан йўғрилганлиги жиҳатидан ҳам характерлидир. Пахтага сифиниш оқибатида юзга келган аҳвол — «пахта мустақиллиги учун кураш» сўлим ва гўзал ўлкани не кўйга солиб қўйганини ошкора айтади.

Таъкидлаб ўтганимиздек, мазкур маърузада пахта майдонларидаги оғир меҳнат, унга тўланаётган ҳақнинг ғоят камлиги, табиат муво-занатининг йил сайин ёмонлашаётганлиги оқибатида болалар ўлимининг кўпайиб бораётганлиги ташвиш билан гапирилди.

Пахтага қилинадиган меҳнатнинг ғоят оғирлигини исботлаш учун ёзувчи қуйидаги мисолни келтиради: «Жанубий Америкадаги тошбағир оқ танлилар тутган йўлни бир эслайлик-а. Улар пахтазорларда ўзлари ишлашни исташмайди, бу заҳматдан хотин, бола-чақасини ҳам халос этиш учун бориб, Африкадан неча юз минг қора танлини олиб келишади. Аммо адолат юзасидан шуни ҳам айтиш керакки, наслу насабини пахта заҳмати-дан асраган ўша қаҳри қаттиқ фермерлар ҳам келгусида қўлларидан соғлом, яъни оғирини енгил қиладиган насл етишини учун уларни тўйдириб боқишган».

Шундан кейин ёзувчи пахтанинг Ўзбекистонда деҳқон учун катта фожиага айланиб қолганини айтади. Агар маълумотларни кўздан кечирсак, ҳизмат кўрсатишнинг барча турлари бўйича энг орқада бўлиб, сўт, гўшт истеъмол қилишда ғоят ачинарли аҳволда эканлигимиз аёнлашади.

Хуллас, ёзувчи Одил Екубов ўзининг адабий-жамоатчилик фаолиятида халқ дарди ва изтиробларини юрак-юракдан ҳис этиб қаламга олади, истиқбол учун кураш осонликча кечмаслигини, бу йўлда ҳаётини чуқур муеммолар қарши-сида довдирамасдан астойдил саъй-ҳаракат лозимлигини уқтиради. Қалбларда ғалаён уйғотадиган, куч-ғайратларни жунбўшга келтирадиган курашчан мушоҳадатнавислигининг мазмун-моҳияти ҳам ана шунда.

Абдуҳамид ХОЛМУРОДОВ
Навоий.

Юқорида ёзувчи тилга олган муаммолар илдизи Орол денгизи музофотида содир бўлаётган ҳад-сиз фожиалар бутун Урта Осиёнинг фожиасидир. Негаки, Орол Урта Осиёнинг ўзмиши билан туташ. Ёзувчи хулосаси шундай: Оролсиз келажак бўлмайди. Ёзувчи турғунлик йилларидан қолган мерос бугун бартафат этилмас экан, эртага кеч бўлишини қайта-қайта уқтиради. Негаки, инсон қал-

КУРАШЧАН МУШОҲАДАТНАВИС

— Танишайлик, яхши киз...

А. Абалян лавҳа сурати

ДУНЁНИНГ ДАРДИ

Тобут чиққан ҳовли ёнидан
Кулиб, бефарқ ўтолмас ҳеч ким.
Марҳумларни зиёрат қилмоқ
Халқимизда азалий удум.

Бир кун шундай азахонада
Юрак-бағрим кетди эзилиб.
Ухлаётган ташвишларим ҳам
Кўзларимга чиқди сизилиб.

Одамларга аста юзландим,
Хун-хун бўлиб бўзлади бари.
Халойиқни бир жойга тўплаб,
Ийғлатолди Дунёнинг дарди...

АНДИША

Қаранг, кучоқ очди аёзга кўклам,
Бунча кенг бўлмаса баҳорнинг бағри!
Истараси иссиқ, оппоқ қорлар ҳам
Унга бойчечаклар тутиб эриди.

Қарғалар ийманиб қайгадир қочди.
Қора кўйлақларин қилдилар пеша.
Қизгалдоқ қувониб кўксини очди —
Борлиқнинг кўзида ҳамон андиша...

СОҒИНЧ

Кўксимни гижимлаб эзар хавотир,
Ўзимни юпатмоқ учун йиғладим.
Балки тушларимнинг бари ёлғондир,
Сувга ҳам айтмадим, ёлғиз қийналдим.

Севгим шабнамларга кетди йўғрилиб,
Кўзёшлар йиғлоки кўзимникидир.
Ўтли туйғуларни бўлмас ўғирлаб,
Уларнинг ҳаммаси ўзимникидир.

Осмонга қадалар тўғноғич бўлиб,
Ошиқлар кўксидан кўчган юлдузлар.
Ўйғониб кетаман тунлар бўғилиб,
Бир эзма хавотир кўнглимни бузар.

Ул соқов юлдузлар тўғноғич эмас,
Осмонга санчилган саноксиз қилич.
Мен юлдуз бўлишни қилмайман ҳавас —
Майлига, ўлдирса — ўлдирсин Соғинч!..

КЎЗЛАР ЮПАНМАДИ

Беш ёшли қизимдан эшитдим дашном:
«Сиз мени гулларча яхши кўрмайсиз!»
Эҳтимол, шумикин чинакам исён,
Ўрагим увушиб кетди билсангиз...

Йиғлагиси келар, лекин йиғлолмас:
— Аяжон, шу гуллар мендан яхшими?!
— Ҳеч ким гулларчаллик ғамнок бўлолмас,
Қизгинам гуллардан қизганма мени!

Қизимни юпатиб эртақлар айтдим,
У ҳам сўзларимга дарров ишонди.
Сўнг аста гулларнинг ёнига қайтдим,
Кўзлар юпанмади — тагин ёшланди...

ХАЛҚ АМАЛИЙ САНЪАТИ

Бухоро шаҳридаги уста Салим Ибодов номи қандакорлик устахонаси кўҳна Гавкушон мадрасида жойлашган. Бу ерда уста Салим

Ибодов мисга турли нақшлар, тарихий обидаларни тушириш билан бир қаторда халқимизнинг қадимий дурдона амалий санъати са-

налмиш қандакорликка қайта ҳаёт бағишлаган эди.

Бундан бир неча йил муқаддам мазкур устахона вилоят маҳаллий саноат бошқармасига қарашли тикув-аторлик фабрикаси ҳисобига ўтказилди. Уста санъатидан баҳраманд бўлиб қолган шоғирдлари — Ўзбекистон Ленин комсомоли мукофоти соҳиби Тойир Қосимов ва Халқ хўжалиги ютуқлари кўرғазмасининг бронза нишони совриндори Раҳим Самадовнинг бундан ҳафсалалари пир бўлди. Боиси шунда эдики, фабрика маъмурияти уларга эътибор бермасди, натижада қандакорларнинг ўртача ойликлари 60-70 сўмдан ошмасди. Қисқаси, улар яратган санъат асарларига санъаткорона кўз билан эмас, шунчаки буюм сифатида қараларди.

Қайта қуриш шамоли эсиб, ширкатчиликка ўтилгандан кейингина уларнинг ишлари жонланди. Устахона номи ҳам ўзгариб, Салим Ибодов номидаги «Қандакор» ширкати деб юритила бошланди.

Гавкушон мадрасасига кирсангиз, халқнинг қадимий хунармандчилигига дуч келасиз. Бу санъатга ихлосманд қандакор хотин-қизлар илгарилари йўқ эди. Ҳозир эса улар кўпчилик. Улар айниқса аёлларнинг зеби-зийнати, тақинчоқларнинг нафис ишланишига алоҳида эътибор бермоқдалар. Фароғат Ғуломов, Маҳбуба Жалилова каби қизларнинг хизматлари мақтовга сазовор.

«Қандакор» устахонаси бир йилда 110 минг сўмлик халқ эҳтиёжи моллари — турфа нақшли патнислар, миллий идишлар, аёллар тақинчоқлари ишлаб чиқаради. Шунингдек, турли тантанали маросимлар муносабати билан жамоа ҳамда оилавий пудрат буюртмаларини қабул қилишади.

Кўҳна Бухорога йўл олган ҳар бир сайёҳ, албатта, бу устахонадаги иш жараёни, ўзбек қандакорлиги намуналарини, айниқса, устоз Салим Ибодов хотираси абадийлаштирилган уй-музейни томоша қилмасдан кетмайди.

Америкадаги Индиана штатининг Мансес шаҳар меъморчилик олийгоҳининг талабаси сайёҳ Кирстин Махаснинг мазкур музей албомига ёзиб қолдирган дил сўзлари диққатга сазовордир. Касби тақозоси билан у ердаги ҳар бир санъат асарини кўздан кечирав экан, Шарқнинг қандакорлик санъатига яна бир бор қойил қолганлиги, кейинги авлодлар бу миллий санъатни кўз қорачиғидек асрашлари кераклигини, усталар абадий яшаб қолиши лозимлигини таъкидлайди.

Ҳа, халқ амалий санъати асрлардан-асрларга, авлодлардан-авлодларга ёдгорлик сифатида янада сайқал топиб яшайёради.

Сайёра РАҲМАТОВА

Бухоро

Ўзбекистон Ленин комсомоли мукофотининг соҳиби Тойир Қосимов.

Ҳ. Қурбонов туширган сурат

Кошнот ҳодисалари

...Учар ликопча» тушунчасининг келиб чиқиши инглизча сўздан олинган бўлиб, у биринчи мартаба америкалик Харбий Ҳаво Кучлари кўмондони Кеннет Арнолд томонидан тайёрланган маърузада қўлланилди. К. Арнолд, ўшанда, яъни 1947 йили ўзининг сайрга мўлжалланган мўъжазига на тайёрасини бошқара туриб, биринчи марта НУЖга дуч келган эди. Бу воқеа жамоатчиликка маълум бўлгач, ХХК кўмондонлиги номига «учар ликопча»ларнинг пайдо бўлганлиги тўғрисида гувоҳлик беришни истовчиларнинг мактублари ёғилиб кетди. Гувоҳларнинг сўзлари ҳар хил эди, ҳақиқатни уйдирмадан ажратиб олиш қийин эди. Шунга қарамай, ишончга сазовор далиллар ҳам мавжуд эди. Масалан, тажрибали ҳарбий учувчиларнинг ҳикоялари... Албатта бу 1948 йилнинг 7 январигача бўлган маълумотлар, холос.

Уша кунни Кентукки штатидаги Мадисонвил шахрининг минглаб аҳолиси осмонда ҳайбатли ёруғлик тараётган жисмини кўрди.

13.30 да жанговар қақриқ бўлди. Ҳукумат аъзолари ташвишга тушиб қолдилар. Бу атрофда Қўшма Штатларнинг олтин маблағлари сақланадиган ва жуда қаттиқ қўриқланадиган «Форд Нокс» идораси жойлашганди. Шу сабабли, кутарилган тўполонни ва таҳликали вазиятни кўз олдингизга келтириб қўришингиз мумкин. Ахир бу ғалати (қаёндан пайдо бўлгани номалум) жисм жаҳоннинг энг катта хазинасига яқинлашганда-дall.

13.45 да жисм Годманн ҳарбий-ҳаво омборининг шундай яқинида бор-ўйги фараз қилинаётган мўлжалдан бир неча қақирим узокликдаги тайёралар устида муаллақ туриб, ўз рангини қизилдан оққа ўзгартираётганди. Ҳарбий хизматчилар ёқа ушлаб қолишди. Полковник Хикс шу заҳотиёқ НУЖ билан алоқа ўрнатиш учун «f-51» тезучар тайёралар бўлинмасининг ҳавога кутарилишига буйруқ берди.

Бир неча дақиқалардан сўнг иккинчи жаҳон уруши қаҳрамони, биринчи даражали учувчи, бўлинма етакчиси капитан Томас Манталл тўлқинузатгичдан хабар қилди:

— Жисми кўраяпман. У менинг остида. Яхшироқ кўриш учун унга яқинлашишга ҳаракат қиламан... Металлдан асаланганга ўхшайди. Жуда ҳам ҳайбатли... У баландликка кўтарилаяпти. Учаётган тезлиги ҳам худди меникидек. 6000 метр баландликкача кузатиб бораман.

Учувчи бундан баландроқ кутарилолмасди — махсус нафас олувчи ниқоб керак эди.

Полковник Хикс ердан туриб, дурбин орқали ажойиб «кўтарилишни» кузатарди. У НУЖни жуда аниқ кўрарди, ғаройиб нарса унинг кўзига соябондан бўлиб кўринарди. Оқ рангда эди. Фақат айланаётгандек туюладиган ёрқин ҳошияга ўхшарди, холос. Яна бир чанча дақиқалардан кейин учувчилардан

бири хабар қилди, мавжудот кўздан йўқолиб, жуда катта тезликда булутлар орасига кириб гойиб бўлибди. Манталл эса қувишда давом этарди.

Бирдан капитаннинг овози эшитилди:

— Уни қувиб етишнинг имкони йўқ. Таъбиқ қилишни тўхтатаман.

Тамом. Жимлик. Манталл бошқа алоқага чиқмади. Бир неча соат ўтар-ўтмас Годманн омборидан 145 қақирим узокликда ағанаган тайёранинг қисмлари орасидан унинг жасади топилиди. Ниҳоятда фожиали бу ўлим, жуда ғалати ва сирли ҳалокат америкаликларда катта ташвиш уйғотди.

Бу жумбоққа озми-кўпми аниқлик киритиш учун сўнгги 28 йил ичида олимлар жуда кучли радио-кўзгулар ёнида икки минг соати ўтказиб, бошқа ерлардан келаётган номаларни тутиш умидида коинотга қулоқ тутдилар.

Эндиликда «Тўрлар» деб номланган халқроқ жадвал ишлаб чиқилди (вазифаси ердан ташқаридаги онгли мавжудотларни топишдир). Тўғри, ҳалигача у ёқдан садо келмасди. Аммо бу нарса ишончсизликка асос бермайди. Демак, биз уларни бошқа жойлардан излаётган бўлишимиз мумкин.

Совет Иттифоқидаги кишилар эса ўзларига шундай савол берадилар: «Охирзамон келмаяптимикин!» Ошкоралиқдан ташқари, мамлакат бўйлаб учиб юрган НУЖлар ҳақидаги хабарлар матбуот саҳифаларидан ойнаи жаҳонларга ҳам тошиб чиқди. Яқинда «Правда» газетаси муаллифларидан бири, ердан ташқаридаги тараққиётнинг мавжудлигига ва улар билан алоқа ўрнатиш мумкинлигига имони комил эканлигини ёзди. «Московское новости» газетасида «Учар ликопча» ҳақида махсус терма мақолалар босилди. Илмий-оммабоп иририк журнал «Наука и жизнь» мўтадил бўлган қўшалоқ ҳодисаларни ўрганиш ижодхоналари билан ҳамкорликда НУЖнинг фавқулодда қобилиятини изоҳлаб берувчи энг яхши фаразини топиш Бутуниттифоқ кўригини эълон қилди. Қисқаси, Совет Иттифоқи ҳозир ердан ташқаридаги «тараққиёт» хаёли билан яшамоқда.

Физик олим Золотов томонидан тузилган тўпламда охирги ўн йил давомида НУЖни кузатган мингдан ортиқ маълумотлар жамланган. Илмий муассасалар ҳам жуда жиддий равишда бу ҳодисаларни ўрганишга киришмоқчилар. Совет кишиларнинг кўпчилиги ажнаб-сайёраликлар ва «учар ликопча»лар масаласига жуда қизиқиб қолган. Еримизга ташриф буюрганлар ҳақида ақлга сиғмайдиган маълумотлар мавжуд. Шулардан бири — 1989 йилнинг ёзида бўлиб ўтган воқеа, ишдан қайтиб келаётган ўнлаб одамлар ерга қўнган гумбаз шаклидаги мавжудотдан жуда катта бўйли одамсифатлар чиққа-

нини кўришган. Уларнинг кетидан худди шунақанги яна учта жонзот тушган. Улар бемалол қўнган жойларида сайр қилиб, кейин «ҳужра»ларига кутарилишган. Улар қандай тезликда пайдо бўлган бўлсалар, шу тарика кўздан гойиб бўлганлар. Бу ҳодисанинг шохидлари талвасга тушиб қолишган. Кўпчилик чуқур руҳий фалажликни ҳам бошдан кечиринган.

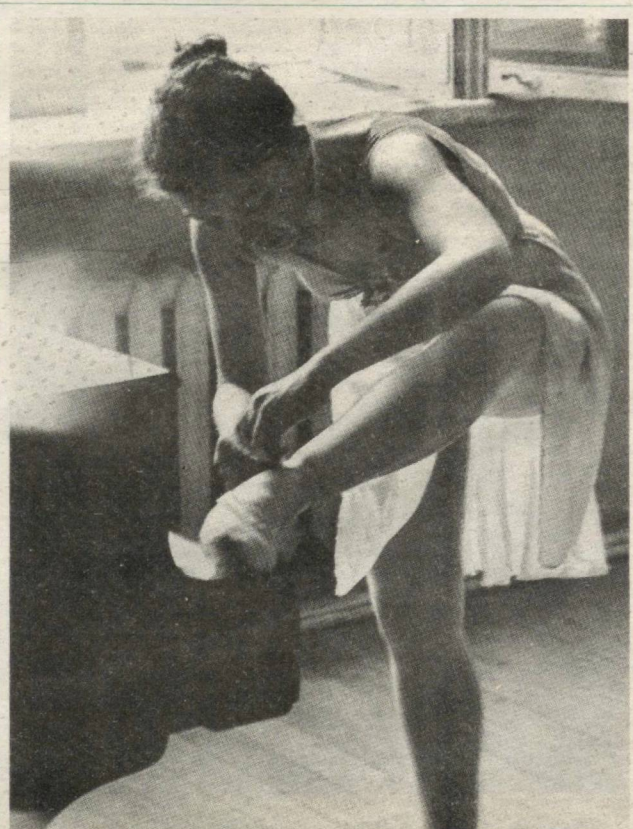
Францияда НУЖни кузатиш ҳодисаларидан энг қизиқроғи, 1981 йилнинг январиди бўлган. Куннинг иккинчи ярмида Драгиня шахридан бир неча қақирим узокликда Ренато Мишел исмли киши сарой кўриш билан шуғулланарди. Кутилмаганда у қорақарағай устида нимаси биландир иккита қаддоқтошни эслатувчи, асосга бириктириб қўйилган мосламани кўради. Мослама бир зумда ерга қўнади. Ренато унинг ўлчамларини баҳолашга улгурди — баландлиги икки қулочга яқин, диаметри эса икки ярим қулоқ. Бир минут ўтган, мослама яна қўққисдан ҳавога кутарилиб йўқолади. Ернинг устки қатламида унинг қўниш излари қолган, холос. Ренато ҳар эҳтимолга қарши жандармерияни бу воқеадан огоҳ этишга қарор қилган.

Қидирув натижасида «аниқланмаган» характердаги аэрокосмик ҳодисаларни ўрганиш гуруҳининг 16-техник ёзув қоғози» тузилган. Мана уларда нима дейилган: «Биринчидан, воқеа юз берган жойга вертолёт ҳам қўнмагани, қандайдир соябон ёки снаряд тушмагани аниқланди. Иккинчидан, жуда катта оғирликдаги мавжудот қўнган. Ҳарорат бу ерда Селсий бўйича 600 даражагача кўтарилган. Учинчидан, ўсимликлар биокимёвий жиҳатдан зарарланган. Воқеа юз бергандан кейин, қарийб бир неча йиллар ўтса ҳам ўша жойда ҳалигача бирор бир ўсимлик унганми йўқ. Кейинчалик нима бўлганлиги ҳақида бирор бир расмий маълумот мавжуд эмас».

Коинотшунос Жак Валленнинг фикри мана бундай:

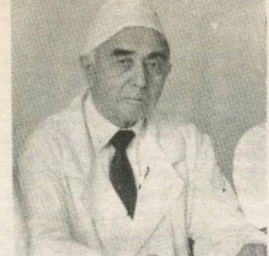
— НУЖнинг фавқулодда ҳодисалиги ҳақиқат, жисман бор нарсалиги мен учун аён, — уқтириб ўтди у бир суҳбатда. — Шу билан бир пайтда унинг ердан ташқаридалиги ақлга сиғмайди. Менимча, бу фавқулодда ҳодиса коинотимизнинг бешинчи ўлчовлари билан боғлиқдир. Айнан мана шу масала билан қизиқиш керак.

Олим НУЖ пайдо бўлишининг ҳар бир ҳодисасини диққат билан кўриб чиқишни тавсия этади ва бунга жиддий қараш керак, деб ҳисоблайди. Бундай ҳодисаларга қўл силтаб бўлмайди, албатта. Ҳозирги пайтда мажур масала ўз атрофига жаҳоннинг турли мамлакатларида юз берган ва айниқса НУЖ борлиги ҳақидаги янги маълумотлар устида текшириш олиб бораётган олимларни бирлаштиргандир.

Ҳаяжон...

А. Абалин сурати

фиголи умр

Агар у ҳаёт бўлганида халқимизнинг азалий удумлариға, асрлар давомида мисқоллаб тўплаган ва мустақкам қарор топган аъёналарға назар-этибор ўзгача тус олаётганини кўриб, янгилаш ва поклашиш давримиз мезонига айланиб бораётганлигини ҳис этиб, кўнгли беҳад таскин топган ва армонлари ушалган бўларди. Зеро, у ўзининг бутун иқтидорини, билими ва куч-қувватини халқ табобати, таълиққа учраган аъёналарини ўрганиш, тиклаш ва халқнинг ўзига хизмат этириш ишиға сафарбар этди. Нимаики, халқ аъёналарига бориб тақалса диний, нимаики табибларға тааллуқли бўлса, хурофий деб тамға босилиб турган кезларда бу катта жасорат этди.

Ҳа, биз йирик шикастбанд олим, табобат фанлари доктори, профессор, Иттифоқимизнинг машҳур жарроҳларидан бири, Шарқда энг ишончли муолажа воситаси ҳисобланган мўмийени илмий асосда ўрганиш, ҳаётға қайта тақдим этган ажойиб инсон Одил Шокиров ҳақида ҳикоя қилмоқдамиз.

У 1986 йили — 78 ёшида вафот этди. Умрининг сўнги кунлариди ҳам унинг қўлидан жарроҳлик тиги тушмади. Доим бардам, ўзидаги ички ирода кучи ва ҳаётсеварлик туйғусини ўзгаларға юктиришға қодир, сезгир, меҳрибон, дардингизға малҳам бўлишға ҳозир нозир киши эди.

Одил ака хонадониди ҳозирги кунда ҳам олти мингта мактуб авайлаб-асраб сақланмоқда. Улар чет эллардаги машҳур олимлардан тортиб, жумҳуриятимизнинг олис ва яқин жойларидан келган мактублар. Ҳар бир мактуб четиди Одил Шокировнинг ўз қўли билан беморга қандай маслаҳатлар берилгани ва қандай дори-дармонлар жўнатилгани ҳақида ёзиб қўйилган.

— Ана шу мактублар рамзий маънода узоқ-яқиндаги кишиларни бир-бириға тутатириб турувчи жон ришталари, — дейди олимнинг садоқатли рафиқаси, профессор Евдокия Васильевна Лузина. — Одил Шарипович тинимсиз ишлар эди. Маҳалла-қўйдаги маросимларға, йўғим-терим пайтлариди дала ишлариди муҳофаза чоралари ҳақидаги маърузаю маслаҳатларға, фалокат рўй берган жойларға зудлик билан етиб бориш — барча-барчасига улгурар, туллари эса илмий иш билан шугўлланар, хуллас, инсон саломатлиги ҳақида доимий жонқуярлик унинг вужудига сингиб кетган эди. Унинг баъзи шогирдлариди ҳам ана шу фазилатларни кўриб суноиб кетаман...

Дарҳақиқат, Одил Шокировнинг деярли барчаги ибрат бўларли умр йўли доимий изланиш, интилиш, қийинчилик ва машаққатларни енгишда муросасиз қурашлар билан кечди. Эски мактабда ҳат-савдонини чиқарган Одил инқилобдан кейинги йилларда Наримонов номидаги педагогика техникумиди тахсил кўрди. Отадан эрта етим қолган, ундан кейинги етти нафар норасиди болани боқиш, ўқитиш, уларнинг эртаси ҳақида қайғуриши ҳам унинг зиммасига тушган эди. Шу сабабли ёш мутахассис — ўзбек тили ва адабиёти ўқитувчиси маълумотини олган Одил Шокиров Урта Осиё медицина институтини қошидаги ишчилар факультетиди кечқурунлари дарс берар, кундузи эса, ўзи мазкур илм даргоҳиди ўқир эди.

1935 йилда табобат институтини тамомлаган Одил Шокиров жумҳуриятимизнинг мутахассис зарур бўлган олисроқ ноҳияларидан бириға жўнатишларини илтимос қилди. Кўпчилик битирувчилар марказда, йирикроқ шаҳарларда қолишға уринаётган бир пайтда ёш ийитининг қатъий оҳангдиги илтимоси комиссия аъзоларига маъқул тушди. У Самар-

қанд вилоятининг Пахтакор (ҳозирги Пахтачи) ноҳиясига ишға юборилди.

Одил Шокиров у ерга бориб, ҳақиқий манзара билан танишгач, юраги ортға тортиб кетди. Бутун бошли бир ноҳияда на бирор касалхона, на бирор туғуруқхона мавжуд эди. Оғир беморлар араваларда Самарқанд ё Каттақўрғонға жўнатила, аҳоли ўртасиди қўтир, кал, шиллиқ, безгак, ришта каби юқумли касалликлар кенг тарқалган эди. Ноҳиядаги биргина амбулатория ва Султонобод қишлоқ советиди биргина фельдшерлик пункти касалларни даволаб улгуролмасди. Бу ерга келган мутахассислар эса, тезда жуфтаникни ростлаб қолиш пайиға тушардилар. У оғир вазиятға аччиқма-аччиқ, кетиб қолаётган мутахассисларнинг ўз бурчига садоқатсизлигиға нисбатан басма-басига шиддат билан ишға киришиб кетди. Кўннинг биринчи ярмиди терапевт ва хирург, иккинчи ярмиди болалар шифокори ва доя-шифокор сифатиди фаолият кўрсата бошлади. Ҳамкасблар етишмаслигидан ноҳия соғлиқни сақлаш бўлимини ҳам бошқарди, тез орада ташкил этилган ноҳия касалхонасига мудирлик ҳам унинг зиммасига тушди. Партия, совет ташкилотидигиларнинг тинчини бузди, улар вазиятни тушунишгач, кенг микёсдаги муҳофаза ишлари учун имкониятлар яратилди. Фарғона табобат билим юртини битириб, ўз ихтиёри билан бу ерга келган Евдокия Лузина билан бир умрға ўз тақдирини бирилаштирди. Тўрт йиллик фаолияти давомида амалий тажриба тўплаган Одил Шокиров илмий-тадқиқот бобида ўз кучини синашға эҳтиёж сезади.

У Тошкентға қайтиб, янги ташкил этилган Травмотология-ортопедия ва суяк сили илмий тадқиқот институтиди маҳаллий кадрлардан етишиб чиқаётган биринчи шикастбанд-ортопед сифатиди фаолият бошлади. Бироқ тўсатдан бошланган уруш унинг ҳамма режаларини остин-устун қилиб ташлади...

...Одил Шокиров ўқ ва снарядлар остида, дуд-тўзон ва оловли ҳалқалар ичиди қолиб яраланган жангчиларимизға зудлик билан тиббий ёрдам кўрсатди, оғир жарроҳлик жараёнларини бажарди. Шимолий Кавказ, 1-Укранина фронтлариди, Берлинни забт этиш, Польша ва Чехословакияни озод қилишда табиб шифокор тарзида фаоллик кўрсатди. Бу хизматлари учун икки марта Қизил Юлдуз, I ва II даражали Улуғ Ватан уруши орденлари билан тақдирланди.

Ғалаба билан урушдан қайтган Одил Шокировни қайтадан ташкил этилган илмий даргоҳ илқ кутиб олди. Лекин ишлар бошдан ошиш-тошиб ётарди — урушдан шикастланиб қайтганларни тинч ҳаётға қайтариш керак эди. Турли тоифадаги табибларнинг ҳам бозори чаққон бўлиб қолган эди. Азалий эрзуси — ҳақиқий халқ табибларининг даво усулларини ўрганиш ва умумлаштириш, асрлар давомида тўплаган бой тажрибаларни замонавий табобат билан уйғунлаштириш зарур эди. Буни чуқур ҳис этган Одил Шокиров қатъият билан ишға киришди. У Ўзбекистон, Қорақалпоғистон, Жанубий Қозғистон, Туркманистон, Тожикистон, Қирғизистоннинг шаҳар ва қишлоқларини кезиб қикди. Лекин табиблар ишончини қозониш осон кечмади. Баъзилар уни умуман яқиниға йўлатмас, бошқалари эса ҳадиксираб қарашарди. Шокиров улар билан яқинлашишнинг турли хил усулларини ишға солди; гоҳо устозға муҳтож шогирд, гоҳо шифоталаб бемор сифатиди ҳаракат қилди, уларнинг даволаб усулларини синчиқлаб ўрганди ва илмий таҳлил этди. Унинг ён дафтарчасиди юздан

зиёид табибларнинг номлари қайд этилган. Яйниқса, тошкентлик Комил Салимов (Кал Комил), Мухаммад Карим, Иброҳим Шукуров (Иброҳим мошфурӯш), самарқандлик Уста Тўхта Ҳақназар ўғли, бухоролик Бурхон Саидов (Муллавали) каби табибларға бўлажак олим алоҳиди эътибор ва қизиқиш билан қарайди. Халқ табобатининг асрий аъёналарини ўзлариди мужассам этган бу халқ табиблари Арасту, Букрот, Ибн Сино, Мир Мухаммад Алавий, Абубакир Розий, Довуд Антоқий сингари инсоният донишмандларининг меросидан ҳам воқиф кишилар эдилар. Ана шу интилиш ва ўрганишлар натижасиди Одил Шокиров «Шарқ халқлари табобати асосиди синган ва чиққан суякларни даволаш усуллари» деган мавзуда диссертация ёқлади. Унда йўқолиб бораётган халқ табобати тажрибалари жамланди ва умумлаштирилди, сохта табибларға илмий асосда зарба берилди.

Олим энди янада йирикроқ ва янада нозикроқ ишға, яъни мўмийе асилнинг шифобахш хусусиятларини ўрганишға киришади. Бунда ҳам у хонанишин олим сифатиди фаолиятдан воз кечади. У Урта Осиё тоғларини кезади, Чотқол, Небитдоғ, Тиён-Шон, Помир, Туркистон, Қўрама тоғ тизмаларидан мўмийени сарик, жигарранг, қора рангли, ялтироқ, қаттиқ ёки ҳамирсимон турларини топиб келтиради, мўмийени шифобахш хусусиятлари битилган қадимий қўлэмаларни мутолаа қилади, юзлаб жониворлар устиди тажрибалар олиб боради. Йиллаб давом этган тажрибалари асосиди у мўмийени ишлатиш усуллари ва меъерини аниқ белгилайди. Олимнинг бу йўлдаги машаққатли изланиш ва тажрибалари 1967 йилда Москва — Марказий Травмотология ва ортопедия институтининг илмий советиди ёқланган «Синган суякларни ҳар жиҳатлама даволашда мўмийенинг аҳамияти» мавзудаги докторлик диссертациясиди илмий таҳлил қилинади.

Шу-шу олимнинг эътибори ортиб, номи кенг тарқалиб боради. У қўлба халқаро анжуманларда қатнашади. ГДР, Болгария, Япония каби мамлакатларда тажрибалар ўтказиб, у жойлардаги тиббиёт муассасалариди маърузалар ўқийди. Лекин энг муҳими, минглаб ва ўн минглаб майиб-мажруҳ кишиларни даволайди, халқ табобатининг энг яхши аъёналарини ҳаётға қайтарди. Замондошларимиз қалбиди бу зукко шифокор-олимға нисбатан миннатдорлик туйғуси шунинг учун ҳам ўчмасдир.

Лекин афсуски, гарчи олим ўзининг эллик йиллик фаолияти давомида мўмийе асил билан суяги синган юз-юзлаб беморларни оёққа туртизган бўлса-да, Иттифок Табобат министрлигидаги, хусусан, унинг Фармакология комитетиди баъзи маъмуриятчилар: «Мўмийенинг организмға таъсири илмий жиҳатдан асосланмаган» деган писанда билан мўмийезавий даво малҳамини қўллашға расмий йўл бермадилар. Шу борада ҳам тўраларча маъмуриятчилик усули ўз «қучини» кўрсатди. Бу ҳурматли олимиз учун армон бўлиб кетди.

Жумҳурият табобат музейиди, Тошкентдаги Травмотология ва ортопедия илмий тадқиқот институтиди унинг фаолиятиға тааллуқли хоналар ташкил этилган. Яқинда у вояға етган маҳаллада, яъни пойтахтнинг Генерал Узоқов кўчасиди 39-мактабда Одил Шокиров номи берилди. Бу — халқ ишиға қамарбаста инсон шаъниға муносиб эъзоздир.

«Юнус пари» — «Гүрүғли» шеърий эпопеясининг иккинчи достони. Унинг муқаддимасидаёқ Гүрүғли ўз сўзли, бахтини излаб қўлга киритишга аҳд қилган мард йигит сифатида намоён бўлади. Асарда тасвирланишича, Аҳмадбек ўзбекнинг ва туркманнинг катталарини йиғиб, Гүрүғлини уйлантириш ҳақида маслаҳат солади. Шунда, мазкур наслий туркумлининг манфаатлар тўқнашувини ҳосил қилувчи маънавий омиллардан бири — яхши хотин тўғрисида сўз очилади.

Халқнинг барча мурод-мақсадларига, хусусан, оила тўғрисидаги қарашларига чуқур ахлоқийлик хос. Эрга муносиб яхши хотин ҳақидаги тушунча мамлакат тақдир билан боғланиши бежиз эмас. Зеро, халқ ҳеч қачон хусусий мезон асосида фикрламайди, балки катта ижтимоий миқёсларни қамаган ҳолда тафаккур қилади.

Гүрүғлининг устоди Такабеги Замон шундай дейди:

*Яхши қизни олиб беринг йигитга,
Ун икки ой бир кундай бўп ўтади!*

Бу ҳикматлар маъноси чуқур ва бадий моҳирона ифодаланган. Демак, муносиб ёр топан киши ўз инсоний моҳиятини ижтимоий ҳаётда ҳам тўла-тўқис рўёбга чиқара олиш имкониятига молик. Аммо ёр васлига азоб-уқубатлар тортиб, курашиб етилади, шу жараёнда эпик характер руҳи намоён бўлади.

Гүрүғли халқнинг муносиб ёр тўғрисидаги қарашларини янгича мазмун билан бойитади. Унга муносиб ёр ҳам олий мақсад бўлмоғи керак. Шунинг учун Гүрүғли замин — ер қизига эмас, Кўҳи Қофдаги Юнус пари билан Мисқол парига уйланиши лозимлигини айтади. То бунгача Гүрүғли Гиркўкни парваришлаб ўстирган. Райхон арабининг қизи Зайдинойи — Холжувоннинг қасдига, тоғаси Аҳмад Сардорга хотинликка олиб қочиб келган эди.

Аммо Гүрүғли тасодифий равишда Кўҳи Қоф сафарига чоғланганди йўқ. Халқ Кўҳи Қофни — бу пайтгача инсон фарзанди забот этолмаган орузни қалбада ардоқлар ва унга интилар эди, фақат унга етиш йўллари топан эмас эди.

Гүрүғли халқ кўнглидаги Кўҳи Қофни забот этиш орузини амалга ошириш учун тутилган фарзанд эди. У Гиркўкдек тулпорни парваришлаб, эзгу мақсадларини рўёбга чиқаришга ярайдиган қилиб камолга етказган эди.

Одамлар тасаввурда Кўҳи Қоф мавжуд эди. Лекин ҳаёли чинга айлантиришга ҳеч кимнинг чоғи келмаган эди. Шу катта иш Гүрүғли чекига тушди. Бу тасодифий эмас эди. Зеро, у Кўҳи Қофдаги ёрини олиб келиш учун маънавий жиҳатдан ҳам, имконияти нуқтаи назаридан ҳам тайёр эди. Шунинг учун Аҳмадбек тоғаси, Такабеги Замон устозининг сўзлари, тўғрироғи, мавжуд эпик воқеликнинг аини ҳолатдаги даражаси Чамбил — Гүрүғли — Гиркўк тимсолида қарор топан янги ва юксак ҳодисага тўғри келмас эди. Гүрүғли Юнус парини ахтариб йўлга чиқиш билан шу қаҳрамонликлар туپроғига қадам қўяди.

Бинобарин, бундай қаҳрамонликларни кўрсатишга ноқобил — идеал фазилятлар ва имкониятлардан маҳрум Аҳмадбек ҳамда Такабеги Замоннинг ақидалари Гүрүғли учун «нобоп гап» бўлиб қолиши табиий:

Рад берманг талабга кирган кишига! —

дейди у. Унинг аҳди қатъий, шахди исфохоний қиличдек кескир:

*Нобоп гапни асли айтманг ўзума,
Улгангинам кўринмайди кўзума!*

Гүрүғли муддаосини халқига изҳор қилар экан, ўз эътиқоди моҳиятини ҳам баён этади. Энг аввало, у Чамбил — Гүрүғли — Гиркўк идеалининг ҳаракатлантирувчи ва мақсадни амалга оширувчи асосий кучи — эпик «яхши одам» ғоясини ажратиб кўрсатади:

Яхши одам муродига етади.

Албатта, «муродига етадиган яхши одам» фольклорнинг абадий бош қаҳрамонидир, халқ маънавий қудратининг бадий мужасамидир. Аммо бу яхши одам эртақларда, қўшиқларда, оғзаки драмаларда, дostonларда ҳар сафар бетакорор тарзда, аини асарлар яратилган даврнинг сифатларини ўзида намоён қилган ҳолда жонланади. Шоир Ҳоди Тоқтош айтганидек, «муҳаббат ул эски нарса, аммо ҳар қалб уни ёнгорта» (янгилар). Шунинг учун эртақларнинг Муқбил тошотар, уч оғани ботирлар каби, дostonларнинг Алпомиш, Тўмарис, Гүрүғли, Кунтуғмиш, Тоҳир, Барчин, Юнус пари, Холжувон, Зухра, Мисқол пари, Гулнор пари сингари, оғзаки драманинг Качал полвон сирасидаги, қўшиқларнинг лирик қаҳрамонлари халқ орузидаги яхши одам тимсоли бўлсалар ҳам, ҳеч бир-бирларига ўхшамайдилар.

Эзгу мурод-мақсадларини амалга ошириш учун кураш бу қаҳрамонларнинг асосий хусусиятларидан биридир.

Меҳнат қилиш, ўз ақли, тажрибасини халқнинг даҳоси билан тўйинтирган ҳолда ўзжаликка тегишли кашфиётлар қилиш, техникавий янгиликлар яратиш ҳам уларнинг сифатларидандир.

Гүрүғли, Аҳмадбек тоғаси ва Такабеги Замон устозининг «Кўйи Қофга борма» деган «нобоп гап»ига дадил неқибн жавоб беради. Бу чираниш эмас, ҳаётини асосга эга неқибнликдир. Гүрүғли муайян даражада ўз ижоди ҳам бўлган Гиркўкнинг қадри ва баҳосини тўғри баҳолаган.

Шундай қилиб, Гүрүғли сўзлари Гиркўкни кўз ўнгимизда муайянлаштиради.

Кузатиш эпизоди воситасида Гүрүғлининг қиёфасини, қуроллари, кийимларини тасаввур қиламиз. Тегирмончи билан учрашуви эса, Гүрүғлининг ички оламини аниқроқ кўришга ёрдам беради. Унинг қаллоб тегирмончини жазолаб ўтиши тасодифий эмас, балки идеал қаҳрамоннинг характер моҳиятига аниқлик бахш этувчи ва халқ дostonлари учун аънаъанавий, демакки, тўғма воқеалардан; зеро, у Гүрүғлининг халқпарварлиги ва адолатпарварлигининг кундалик мисоли сифатида алоҳида аҳамият касб этади. Халқ одамнинг ишига қараб баҳо беради. Бинобарин, қаллоб тегирмончини кўриб кўрмасликка олиб ўтиб кетган киши элу юртнинг номус-ори бўла олмас эди.

Муҳаммадали ҚУШМОҚОВ,
филология фанлари номзоди.

Гүрүғли Пардавой қаллобни жазолаш пайтида жаҳл аралаш унинг эшагининг думини ҳам юлиб олади. Бу «Юнус пари» дostonининг ривожиди катта хизмат қилади. Халқ ва унинг дostonчилари воқеалар обихини шу тариқа асосий ўзанга табиий равишда буриб юборади.

Табиат ҳамиша бир ўзи кетиб бораётган алпларнинг маънавий ҳамроҳи ва ҳамкорига айланади. Еш Гүрүғли йўл давомида атрофини синчковлик билан кузатади, ҳеч нарсага бепарқ қарамайди, истикболидаги бўлажак жангларда ёнида турадиган қўлдошларни ахтарди.

*Тустовуқнинг моюни,
Тўртта-бештасин олди.
Бир тошбақа, қуёни,
Гүрүғли ушлаб олди.
«Даркор бўлар», деди-да,
Вачча ҳуржунга солди.*

Унинг бу иши ҳозирча болаликка ўхшаб кўринади. Ҳуржундаги тустовуқ моюни, тошбақа, қуёни, эшакиннинг думи аини ҳолатда аҳамиятсизга ўхшаб кўринади, кейин Гүрүғлининг мушкулни осон қилади, бир неча қўшин уддалолмайдиган ишни бажаради.

Халқ шоирлари ўз қаҳрамонларини икки ўт орасида қолдиришдан чўчимайдилар. Икки ўт орасида қолган қалб ё қакнус каби ёниб, ўз қулидан янги қакнус бўлиб учиб чиқади, ёки ҳалок бўлади. Ора йўл йўқ. Тангридан адолатли бўлишни талаб қилаётган Гүрүғлининг руҳи жўш-хўрушга қириб турган эди, албатта. Унинг юксак, парвоздаги туйғулари қутилмаганда зарбга учрайди...

*Гүрүғлибек байт айтаётганда
Йиғлаб чиқди бир баччанинг товуши.*

Бу жуда моҳирона қўлланган, фавкулда, муболағавий тафсилотдир. Тамомила эзгу ҳислар оғушида бўлган Гүрүғлининг ҳаёлига ёмон нарса келиши мумкин эмас эди. Шунинг учун қулоғига чалинган овоз боланинг — «баччанинг товуши»га ўхшаб эшитилади. Ер ахтариб бораётган, кўнгли тўла яхшилик бўлган йигитнинг ўйига йиғлаётган боланинг келиши гоят табиий.

Жасоқ шоирнинг шоғирди — Пулкан шоир Гүрүғли руҳий олами эзгулик пўртаналари билан жўшаётганлигини шу тариқа, воситали тарзда уқтиради. Ваҳоланки, бу, тангрининг Гүрүғлига ўзига хос жавоби, унинг йўлини пойлаб ётган Бало дев эди. Гүрүғлига Бало дев наъраси йиғлаётган боланинг товушига ўхшаб эшитилган бўлса, унинг маънавий қудрати нақадар беўлчов экан-а! Гўзал ва бетакорор муболага. Гүрүғлини маънавият қаҳрамони сифатида намоён қиладиган муболага.

Жаҳолат панжасидаги ақл бундай қалтис пайтда довдираб қолиши турган гап. Аммо Гүрүғли хур қалб ва хур фикр соҳибидирки, қутилмаганда оёғи остида чикқан фалокат қаршисида ўзини йўқотиб қўймайди, оқилона йўл тутати. Унинг фикри

юксак ва хур, аммо Бало девнинг ақлини чирмаб ётган ўғрамчак турларини қандай супуриб ташлашни ҳам билади. Бу халқнинг маънавий соғломлигини кўрсатувчи ҳодисадир.

Халқ ёмонликка қарши курашни тасвирлаганда, фантастик унсурлардан моҳирона фойдаланади. Кўп эртақларда рақиблар бири каптарга, бири бургутга айланади, бундай сеҳргарликлар бир томон галаба қозонгунча давом этади.

Булар ҳаммаси асосий тафаккурнинг бадиий тафаккур пучмоқларида чўкиб, яшаб келаётган ва мавриди келганда, қалқиб сув юзасига чиқиб қоладиган, кейин яна оқим остига кириб кетадиган тасаввурларидир.

Гўрўғли ўзини осмондан тушган балогаardon, деб эълон қилади. Лекин ўз фикрини асосий тафаккур тасаввурлари бўйича яна давом эттириб, «Юнус пари» дostonи яратилган ва ижро этилган даврлар учун дахрийлик ҳисобланиши мумкин бўлган қарашни баён қилади, хурофот, жаҳолат изидаги Бало девнинг ўтакасини ёради, унинг устидан кулади, синфий зулм остида инграётган меҳнаткашлар кўксига озодлик шабадаси бўлиб ором бағишлайди.

Айни пайтда бахши Гўрўғлининг руҳий жиҳатдан жаҳолат малайи бўлган Бало девдан беўлчов даражада кучлилигини бадиий таъкидлайди: «Гўрўғлининг кўзи девдан ўтиб кетди». Зеро, кўз руҳий қудрат кўзгусидир. Пардавой қаллоб билан тўқнашув воқеасида ҳам Гўрўғлининг ўқир кўзи — руҳий қудрати ҳал қилувчи аҳамият касб этган эди.

Гўрўғли ўз имкониятидаги барча воситаларни жангга таштайди, у Ғиркўк отини худо деб эълон қилади:

*Бало эга бўлар сенинг гўшингга,
Худойим кишнаб турибди қошингда.
Шу худонинг айтганини қиламан,
Осмондан учиб келганман қошингга.*

Халқ ўз бадиий тафаккури бисотида афсоналарни асраб, улардан керак ўринда ижодий фойдаланади. Гўрўғли девга ўзини худонинг балоси, Ғиркўкни кишнаб турган худо деб дахрийёна таништирар экан, унинг бу талқини асосини халқ онги тубларида чўкиб ётган афсонавий тафаккурга хос тасаввурлар белгилари. Худди «Ҳасанхон» дostonида Соқибулбулнинг руҳ, Ҳасан чопсоннинг арвоҳ бўлиб Ваянганга боришлари сингари, бу, «Юнус пари» дostonида Гўрўғлининг худонинг балоси, Ғиркўкнинг кишнаб турган худо сифатида иш кўриши ғаройибдир, аммо эндиликда тақдир мавқеида амал қилаётган — ҳажв яратиш омилга айланиб қолган ғаройибдир. Бу фольклор муҳитида янги, лекин ғоявий-бадиий тақомилнинг тадрижий, мантқий ҳосиласи тарзида юзага чиққан ҳодисадир, уни ҳар томонлама ўрганиш албатта керак.

Гўрўғли ўз ҳийласини девнинг кайфиятини назарга олган ҳолда тобора ривожлантириб, ҳар сафар янада ваҳимали қилиб ифодалайди:

*Бир оллойим: «Юргин», деди.
«Кўйи Қофда тургин», деди.
«Кўйи Қофда дев-парини,
Бориб туриб қиргин», деди.
Уч оғайни сўрасангиз.
Вировимиз ичсга кетди,
Вировимиз молга кетди.
Катта бало дер ўзимни,
Кўйи Қофга худойим ол юриб,
Сени егин деб жўнатди.*

Энди бир-бирини синашув саҳнаси келадик, уни халқнинг қувноқ қаҳ-қаҳаси нурлантириб туради; мана шу ерда Гўрўғли Пардавой қаллобни жазолаганда тортиб олган бувирчиг, эшакнинг думи, йўлда қўйнига солиб олган жониворлар қўл келади. Уларнинг ҳар бири Гўрўғли ҳийласининг қайиғига ёйилган елкадек хизмат қилади.

Дев шунчалик қўрқадик, Ғиркўк (худога) банда бўлади, Гўрўғлини (худонинг балосини) пир деб қабул қилади. Гўрўғли унга яна пўписа қилади. «Киши аввалги овини ҳам қўям, ол, худойим, буни татала», деди. Ғирот жопахлаб келиб, девнинг устидан босиб, тепасидан ўтиб кетди. Дев «ўлдирар экан», деб қўрқиб, эси кетиб, беҳуш бўлиб қолди. Гўрўғли: «Кўйи, қўрқитма буни», — деди. От чопиб-чопиб кишнаб кетди. Дев айтди: «Кўйи Қофга уч кунда етказаман», — деди. Гўрўғли айтди: — Уч кунда уч минг девни ейман. Мен ўзим ҳам Кўйи Қофга уч кунда борман. Сен ҳали мени кўзга илмабсан, — деди. Дев: «Ҳо, дегунча бориб етаман», деди. Гўрўғли девнинг устига миниб олди.

Бу воқеаларда хурофот ва у сабабли туғилган қўрқув кулгу қилинади. Қўрқув ситишни келтириб чиқаради, деган ҳикмат бадиий исботланади.

«Дев бир пориллаб учди, қўрққанидан юлдуздай оғиб учди. Гўрўғли кўзини очиб қараса, ярқиллаган пўлат қўргоннинг олди-га келибди. Дев Гўрўғлига айтди: — Пари суймакка кўнглинг бўлса, анов Ирамнинг боғи. Дев кўрмоққа раъйинг бўлса, анов Кўҳи Қофи. Бошингга мушкул савдо тушса, жунимдан тутатсан, ўзим олдинга келаман. Ана энди худойингга айтгин, бизга индамасин. Биз ўлгунча сенга хизматкоримиз. Бизнинг отимизни етти яшар Самандар дев дейди».

Шундай қилиб, «Гўрўғли» туркумига кейинча бу дostonлар силсиласи хаёлий шохобчасининг доимий шахсларидан бирига айланидиган етти яшар Самандар дев кириб келади. Биз уни кўпгина дostonларда, ҳал қилувчи фаслларда учратамиз.

Қадимий тасаввурларни жонлаштириш ва бундай, тафаккур хизматига қўйишнинг, жаҳолат, хурофотнинг чиркин моҳиятини

инкор этишнинг ёрқин мисоли бўлиши Гўрўғли ва дев учрашув-тўқнашув бадиий моҳирона ишланган. Бунда Пўлкан шоирнинг бадиҳавий ҳисаси ҳам салмоқли бўлганлиги табиийдир.

Гўрўғли — дев тўқнашувининг якуни ҳам ишонарли ва юморга бой чиққан:

«— Энди мен кетайми ёки олдинда юрайми? — деди. Гўрўғли:

— Худойингдан сўра! Жавоб берса, кетавер, — деди. Дев айтди:

— Олти оёқли худойим, биз сизга қўлмиз. Жавоб берсангиз, мен кетсам, деди. Гўрўғлининг оти: Ҳо, бор, кетавер! — дегандай ишора қилди. «Бизга жавоб берди», деб дев бечора Гўрўғлидан қутулганига хушвақт бўлиб, туриб жўнай берди. Девдан қутулганига хушвақт бўлиб, Гўрўғли ҳам жўнай берди».

Шундай қилиб, мазкур афсонавий дostonдаги Гўрўғли ва Бало девнинг учрашуви негизини халқнинг қадимий тасаввурлари ташкил қилади. Исломоғча мавжуд бўлган эътиқодлар асосида шаклланган ва асрлар мобайнида яшаб келган айни хаёлий боислар янги шароитда ўз аслидагидан мутлақо бошқача мазмун касб этади, характер кулгусини ҳосил қилади.

Халқнинг ижтимоий олий мақсадлари, идеаллари равшанлашгани сари, унга нисбатан ҳукмрон-расмий мафкура таъйиқи ҳам чидаб бўлмас даражада кучайиб боради, ана шунда золимлар мафкурасини рад этувчи шафқатсиз қудрат, меҳнаткашлар идеалини тасдиқловчи беадоғ меҳр — сатира ва юмор майдонга чиқади.

Сатира ва юмор — халқ муқаддас идеали ҳамда шу эзгу хазина кушандаларига қарши мислсиз ғазабнинг минбари.

Расмий мафкура муҳитида ҳеч қачон чинакам сатира ва юмор вужудга келган эмас. Сатира ва юмор ҳаммаша халқ қалбида туғилган. Эзоп, Лафонтен, Турди, Гулжаний, Махмур, Муқимий каби сатира ва юмор пешволари ижоди бу ҳақиқатни идрок этишга ёрдам беради.

Сатира ва юмор — халқ санъати, халқчил санъат.

Дostonлардаги сатирани, юморни янглишмай, ўз даври учун аҳамиятини тарихан ҳаққоний идрок этиш ғоят муҳим: бу унинг фазилатлари билан баъзи бир ташки, тасодифий белгиларни алмаштириб, адаштириб қўймасликка имконият яратлади.

Дostonлардаги халқ кулгуси — сатира — юмор замиридаги ижтимоий қарашларни аниқлаш, афсонавий нукталарни тўғри илмий талқин қилиш, умуман, фольклорнинг, хусусан, эпоснинг ғоявий-бадиий оламиини теран эстетик идрок этиш йўлларида ҳисобланади.

Сурхон воҳасидаги Абу Исо Ота — Термизий масжид-мақбараси ҳуқуматимиз қарори билан қайта таъмирланмоқда.

Суратда: Шеробод ноҳияси имоми Нормат Жўраев (ўртада чанда), Сурхондарё вилоят маданият жамғармаси раиси ўринбосари Турсунали Қўзиев таъмирлаш ишларининг боришини кузатмоқдалар.

Р. Шагаев сурати (ЎзТАГ)

Ғулум Зафарий ўзбек совет адабиётининг юзага келишига, унинг ҳаёт талабларига кўра давр кишиларининг маънавий эҳтиёжларини қондириш ишига муносиб ҳисса қўшган сўз санъаткорларидан биридир. Ижодини Улуг Октябрь ғалабасигача бошлаган бу адиб шеър ва пиесаларида даврнинг қолоқ томонларини, айниқса, ёшлар ҳаётида учровчи ғайри ахлоқий кўринишларни танқид қилиш орқали таълим-тарбиявий мавзуларни олға сурди.

Ғулум Зафарий 1919 — 1921 йилларда Карл Маркс номли труппа билан биргаликда Оренбург фронтда, Бухоро ва Самарқанд шаҳарларида ўтган ижодий сафарларда қатнашди ва 1923 йили Москвадаги ўзбек билим юртида ўқиб шарафига муюссар бўлди. У пойтахтдан қайтгач, ўқитувчилик қила бошлади, халқ ижодини, унинг куй-муסיқасини тўплашга қўнғи ва чидам билан киришди. Фаргона вилоятидаги, Термиз ва унинг атроф жойларидан кўпгина ранг-баранг манбалар тўплади. Унинг бундай заҳматли ишларидан бир қисми Машрўқ Юнусов (Элбек) билан биргаликда «Эл адабиётидан намуналар» ойнасўзи остида нашр этилган «Ашулар» (1925) тўпламидир.

Ғулум Зафарийнинг муҳим ва адабиётимизда ўчмас из қолдирган ижод қирраларидан бири унинг драматургиясидир. У дастлаб давр талабларига мос тушадиган ташвиқий сажия (характер)даги жажжи сахна асарлари ёзишга ва уларда замонанинг етакчи гоъларини ифодалашга алоҳида эътибор берди. Бу фикрнинг исботини Ғулум Зафарийнинг болаларга бағишланган қатор сахна асарларидагина эмас, балки қатталарга мўлжалланган сахна асарларида ва пиесаларида ҳам кузатамиз. Шу мақсадда у янги давр руҳига мос, маънавий эҳтиёжнинг қондиришга хизмат қилувчи бир пардали опералар либреттоси яратиш устида алоҳида бош қотирди. Унинг бундай асарларидан бири «Ерқиной» (1922) эди. Муаллиф уни бир пардали муסיқали опера деб изоҳлайди. Бундаги «мусиқали» аниқловчиси ортиқча албатта. Аммо маданиятимиз учун мутлақо янги ва Ҳамза ташаббускор бўлган опера намуналари яратиш соҳасидаги интилишда ёзувчининг давр талабларига ҳамнафас ижодкорлар сафида борганлиги қимматлидир. Драматургининг «Эрк болалари» (1922) номли бир пардали муסיқали опера либреттоси ҳам юқоридаги асар руҳига яқин. Унда янги

КЎП ҚИРРАЛИ САНЪАТКОР

замонада бахтга эришган йигит-қизлар қувонч-шодийнаси куйланади.

Ўзбек совет адабиёти ва санъати тарихида Ғулум Зафарийнинг драматург сифатида тутган ўрнини белгилашда унинг «Ҳалима» муסיқали драмасы алоҳида аҳамиятга молик. Бу асарнинг дастлабки нусхаси 1919 йилга мансубдир. Пиеса дастлаб Карл Маркс номли труппа томонидан 1920 йилнинг 14 сентябрида томошабинларга тақдим этилган. Шундан кейин у узок вақт бошқа театрларда ҳамда ҳаваскорлик тўғрақларида қўйилди. Унинг хийла мукаммаллашган, жумхурият театрларида сахнага қўйилар, халқимиз орасида кенг тарқалган нусхаси 1926 йилга тўғри келади.

Ғулум Зафарий асарга мактабдалик чоғидан бир-бирига муҳаббат қўйган икки ёшнинг қисматида дахлдор ҳодисаларни асос қилиб олади. Камбағал қосибнинг ўғли Неъмат билан унинг севиклиси савдогар қизи Ҳалима ўртасида эски урф-одат ва иқтисодий тенгсизлик туфайли ўтиб бўлмас «хитой девори» пайдо бўлади: Ҳалиманинг отаси синиб бораётган савдогарлар вакили Муслим қатта пул-қалин эвазига қизи Ҳалимани қария Ортиқбойга узатишга қарор беради. Муаллиф шу негизда юз берган фожияни усталик билан ривожлантиради ва сахна асари учун зарур бўлган кескинликни, драматик моҳиятли ҳаракатни таъминлай боради. Бунинг биринчи парда сўнггида Ҳалиманинг: «Неъмат ака, сўзим-сўз, мен сиздан ажралиб, бошқага ўлсам ҳам тегмайман», дейиши билан драматик коллизиянинг қаттиқ тугилишидан бошлаб кузатамиз. Уртада юз берган кескинлик кейинги сахналарда янада зўрайади. Бундай ўринларда Ҳалима ўз ишқидан воз кечишни ҳаёлига келтирмайдиган садоқатли маъшума, адолатсизлик, эрксизлик ва тутқунлик исканжасида иложсиз фйон чекувчи масъума аёл сифатида индивидуаллашади. Унинг эркка эришуви йўлида, драматик ҳаракатни кучайтиришда Зокирнинг ўз синглиси

Ҳалима тарафини олиб, отаси истагига норозилик билдириши, онаси Роқиянинг шундай кайфиятга мойиллиги жиддий туртки бўлади. Бироқ ўз аҳдида қатъий туришига қарамай, Ҳалима уни қўришган зolim муҳит қаршиликка дош беролмайди ва Ортиқбой хонадонига келин бўлиб тушган қуниёқ ўзини ҳалок этади — эрк сари талпиниш, чин севгига садоқат туйғуси ўлим хавфидан ҳам устун чиқади. У пок севгига садоқатли бўлганлиги учун шу йўлида танлаган эди. Бироқ севган йигити Неъмат сажиясидаги тубанликни алоҳида таъкидлашга тўғри келади. Неъмат ўз ишқи йўлида дадил ҳаракат қилмайди, адолатсизликни лаънатлашдан, зорланиб, эзилтишдан нарига ўтмайди. У муҳаббат дардида касалликдан озор чекиб, севган ёрини бойлик эвазига тортиб олишларидан даргазаб бўлади, бунинг ижтимоий боисига тушуниб етмайди, ўз бахтсизлигини бойнинг ахлоқидан — инсофсизлигидан деб билади.

«Ҳалима»нинг театр сахналарида кенг томошабини ўзига жалб қилиши унинг ҳаётий замини, реализмдан ташқари, яна икки муҳим аломат билан алоқадордир. Биринчидан, муаллиф ўзбек халқининг миллий-этнографик урф-одатларини, келин туширишдаги расм-русумларни, унинг билан боғлиқ дабдаба ва чиркин кўринишларни чуқур ва халқчил юмор билан саҳнабоп усулда ёрқин гавдалантиради. Иккинчидан, Ғулум Зафарий халқимизнинг асрий аёнанага молик бой, киши руҳининг мураккаб, хилма-хил ва нозик кечинмаларини ифодалашга қодир ранг-баранг куй-қўшиқларида мос матн ижод қилган ва уларни бутун драма сюжетига моҳирона сингдириб юборган. Шу маънода Ғулум Зафарий бу асарида бастакор зиммасидаги вазифани ҳам шараф билан адо этган. У ҳам драматург, ҳам бастакор сифатида «Ҳалима» билан санъатимизда муסיқали драма жанрига асос солди. Ўзининг гоъийбадий фазилатлари, драматизмга бойлиги, реалистик кучи жи-

ҳатидан бу асар 1926 йилдан М. Қориев раҳбарлик қилган концерт-этнографик труппа асосида ташкил этилган муסיқали театр (1927) репертуаридан мустаҳкам ўрин эгаллади...

Табиатан кўп қиррали ижодкор Ғулум Зафарий ўзбек совет болалар адабиёти пойдеворига, хусусан, драматургиясига асос солганлардандир. У ижодий-тарбиявий соҳанинг бу муҳим жабҳасини жонлаштиришга қаратиб, 20-йилларда болалар учун махсус ташкил этилган «Болалар йўлдоши» (1919), «Болалар дунёси» (1921), «Шарқ чечаги» (1923) сингари журналларда ўнлаб асарлари билан фаол қатнашди. Унинг «Ваҳор», «Бинафша» типидagi бир пардали пиесалари дастлаб шу журналларда босилди. Ўзининг «Кўклар томошалари» (1926) китоби орқали адаб 20-йиллар бошлариданоқ гўзал табиат кучоғида яйраб, ундан баҳра олаётган шартли романтик ва реалистик персонажлар шоду хуррамлигини қуйлаш орқали болаларни табиат ҳодисалари билан ошно қилади. Адибнинг болалар образини гавдалантиришга қаратилган ва алоҳида нашр этилган пиесаларидан бири «Патимбой ота» (1926) ҳам бир кўринишли бўлиб, унда ахлоқий тарбиявий масала, чунончи, бирлашқ, меҳнатсеварлик, кўпдан — коллективдан ажралмаслик кўникмаларини ёшлиқдан сингдириш тарғиб қилинади. Очиги, асарда мақсадни образли ифодалашга нисбатан уни иллюстрация қилиш, рамайи образлар воситасида кўрсатиш кучли. Лекин унинг болаларга бағишланганлигини ва яратилган даврини ҳисобга олсак, тарбиявий аҳамияти ойдинлашади. Юқорида айтилганларнинг ўзиде Ғулум Зафарий ўзбек совет болалар адабиётини болловчи, унинг негизини яратувчи сўз санъаткорларидан бири бўлганлигини тасдиқлайди.

Ғулум Зафарий илмий тадқиқотчи, театр санъати ривожига муносиб ҳисса қўшган аjoyиб адибдир. Унинг бошига шахсга сизиниш даври қулфат тошлари хийла эрта ёғилди. Уни дастлаб 1923 йилда Иртиш бўйидаги Тара шаҳрига сургун қилишди. У 1934 йилда озодликка чиқиб, қайтиб келди. Бироқ 1937 йили културган сталинизмнинг машғум бўрони уни қайта ўз қаърига тортиб кетди. 1944 йили унинг вафот қилганлиги тўғрисида Тара шаҳридан қайғули хабар келди.

Ғулум Зафарийнинг асарларини топиб, тўплаб, нашр эттириб, ҳақиқий эгаларига топишириш хозирги авлод зиммасида узилмаган қарз бўлиб турибди.

Бердиали ИМОМОВ,
филология фанлари доктори,
профессор.

КАЙТА УЙҒОНДИ

Алясканинг жануби-ғарбида жойлашган Анкориджа шаҳрида Редаут вулкони яна хуруж қилди. Вулқоншунослар расадхонасидан хабар берилишича, вулқон гази ва кули 12 минг 200 метр баландликка отилиб чиққан, қай-

ноқ суяқлиги эса 6 квадрат-километргача ўрамни қоплаб олган. Мана Редаут ўтган юз йиллик мобайнида бешинчи марта ана шундай хуруж қилиб, ўзининг «яшаётганлиги»дан дарак берган.

1980 йил май ойида 57 кишининг ёстиғи қуриган эди. Хайрат, ўтган йилнинг 16 декабргиси қурбонсиз бўлди. Суратда Уйғонаётган вулқон.

Сафтер НАГАЕВ,
кримтатар ёзувчиси

Жахондаги эллар ва элатлар сингари кримтатар халқининг ҳам қадимий маданий ва адабий мероси, нафис санъат намуналари мавжуд. Кримтатар шеърининг оламга машҳур намоишдаси — Ошиқ Умар (Умар Абдулла ўғли) адабий мероси асарлар билан бўйлашиб, бу адабиётни оламга кўз-кўз қилиб келаяпти.

Оврупо ва Осиёда бирдай ном қозонган Ошиқ Умар халқлар орасида миллий, диний ийдиётлар авж олган, бунинг устига буюк жуғрофий тадқиқотлар мутлақо таъкиқлаб қўйилган бир даврда — XVII асрда яшади ва ижод этди.

Уша даврларда дунё миқёсида туркий халқлар адабиёти ва маданияти юксалиш сари юз тутганди. Яқин Шарқ мамлакатларининг халқ оғзаки ижодида яратилган «Асли ва Карам», «Ошиқ Ғариб», «Лайли ва Мажнун», «Гўрўғли» каби қаҳрамонлик дostonлари уша даврдаги ёзувчи синф сиёсатиға қарши нафрат тимсоли бўлиб майдонға чиқди.

Кримтатар ёзма адабиёти у пайтларда феодал-клерикал ва дунёвий адабиётлар таъсирида бўлиб, мавжуд жамият ҳаётини бадиий тасвирлар орқали акс эттирди. Афсуски, таракқийпарвар адибларнинг кўплаб асарлари бизгача етиб келмаган. Мавжуд адабий ва ноёб маданий мерос намуналарини эса муҳитнинг адолатсизлиги туйғали етарли даражада ўрганишнинг иложи бўлмади.

Кримтатар ёзма адабиётининг кўплаб дурдона асарлари, нафис кўлэзма намуналари хорижий мамлакатларнинг китобхоналарига яхши таниш. Масалан, XIV — XVII асрларда ижод этган шоирлардан Абдулмажид афанди шеърларининг ёзма намунаси Голландияда, Лейден университетининг кутубхонасида, кримтатар ва украинларнинг биргаликда Польша қиролига қарши курашига бағишланган Эдип афандининг «Сафарнома» ва Жонмухаммаднинг «Тоғайбей» дostonлари Овруподаги хорижий кутубхоналарда сақланмоқда. Кримтатар адабиётининг асосчиларидан бири Ошиқ Умарнинг ҳам бебаҳо асарлари уша даврларда ёзилгандир. Унинг дoston ва термалари, ғазаллари халқ орасида кенг тарқалган бўлиб, вақт ўтган сари ўз сеҳри ва таровати билан кўнгилларга завқ бағишлашда давом этмоқда. Ошиқ Умар асарлари XVII асрнинг ўрталаридан то бугунги кунгача нафақат кримтатар халқи, балки бутун Яқин Шарқ халқлари орасида, жумладан Туркия ва Булгорияда кенг тарқалган.

У 1621 йили (ҳижрий ҳисоб билан 1030 йили) Кримда Кўзлаве шаҳри (қадимги Ев-

патория)да Абдулла Кенжа ўғли деган кўнчи хонадониди дунёға келди ва умрининг асосий қисмини шу ерда кечирди.

*Кентим Кўзлаведир, Умардир исим,
Бир кичик зарбадан бор бўлди жисмим, —*

деган эди шоир шеърларидан бирида. У мдарасада тахсил олганидан сўнг худудсиз сарфарға отланди. Туркияда, Эронда, Озарбойжонда, Догистонда дарбадарликда кун кечирди. Шоир ўзи туғилиб ўсган элини соғинганидан шеърларини куйға солиб хониш қилди. У шарқ мамлакатларининг номдор шоирлари асарларидаги халқчил хусусиятларни ўрганиб ва ўзи ҳам уларға жўр бўлди. Шуниси қадрлики, у қаерда бўлмасин, миллий шеърят анъаналарини сақлай билди. Ошиқ Умарнинг бундан 300 йил муқаддам ёзган ғазалларини, мураббалари, мухамаслари ва мусаддасларини бугунги кунда ҳам ҳеч қийналмай мутлақо қилиш мумкин.

Она халқининг бу фидойи фарзанди 1701 йилда (ҳижрий ҳисоб билан 1119 йил) Кўзлаве шаҳрида саксон олти ёшида вафот этди.

Кримтатар маданияти равангага ўзининг муносиб ҳиссасини қўшган шоирнинг бой адабий мероси бизнинг замонамизда узок йиллар давомида назардан четда қолиб келди. Унинг Яқин Шарқ мамлакатларида сочилиб ётган ва оммага хали маълум бўлмаган асарларининг тақдирини бизга қоронғу. Шунга қарамай, Истамбулдаги Бешиктош Яхё афанди кутубхонасида, қадимги Кўёния шаҳридаги Мавлоно музейида, Лондондаги Британия музейида сақланаётган асарларининг ўзидек Ошиқ Умарнинг ижодий фаолиятини чуқурроқ ўрганиш, уни кенг тарғиб этиш имкониятини беради.

Шоирнинг Истамбулда сақланаётган китоби нусхаси 1728 йилда қайта кўчирилган бўлиб, илк асарларидан бири саналади. 530 саҳифадан иборат бу кўлэзмада 19 минг 970 мисрала 1242 та шеърға тартиб берилган. Кўёния музейидаги китоб эса, ҳажман энг йирик бўлиб, Истамбулдигидан 56 йил кейин Ажи Ислом ўғли Ҳофиз Усен тарафидан кўчирилган ва унга шоирнинг 1500 та шеъри киритилган. Британия музейидаги нусхада арабча диний-ахлоқий асарларға тартиб берилган бўлиб, 41 саҳифалик бу дафтарга 106 та шеър киритилган.

Яқин Шарқ мамлакатларида ўз асарлари билан шухрат қозонган Ошиқ Умар фаолияти билан кейинчалик рус демократ шоирлари ҳам қизиқа бошлаганлар. 1847—1866 йилларда Н. А. Некрасов ва И. И. Панаевнинг нашрларида ҳамда Н. Г. Чернышевский муҳаррирлигида нашр этилган «Современник» журналининг 1848 йилги 5-сониди таниқли шарқшунос Феликс Домбровскийнинг шоир Ошиқ Умарға бағишланган катта мақоласи чоп этилган. Мақолада шоирнинг таржималари, ижодидан намуналар, унинг ҳақида ўша пайтда кенг тарқалган ривоятлар ҳақида ҳикоя қилинади.

Ошиқ Умарнинг кўлэмалар мажмуаси — 109 шеърдан иборат тўплами 1894 йили Богчасаройда, Исмоил Госпринскийнинг «Таржимон» газетаси босмахонасида «Ошиқ Умар девони» номи билан босиб чиқарилди. Шуниси ачинарлики, ана шу хайрли иш нақ 100 йил ўтгандан сўнг давом эттирилди.

Таниқли кримтатар совет адабиётининг кўзга қўринган шоири ва олими Эшреф Шемизода етмишчинчи йилларда Ошиқ Умарнинг ҳаёти ва ижодий фаолиятини ўрганишға киришди. Олимнинг тайагина ўз илмий кузатишлари матбуотда чоп этилди. Унинг бевақт вафотидан сўнг бу ишни олимнинг шогирди Ризо Фозил давом эттирди.

Ризо Фозил бу ишға кенг жамоатчиликни ҳам жалб қила олди. Тилшунослар, адабиётшуносларнинг бу борада амалға оширган ишларини умумлаштирди. Шу та-

рика кримтатар адабиёти тарихини ўрганишда тажриба ҳисобланган илк қўлланма ўқувчиларға ҳавола этилди.

Шоир асарларининг тарғиботчиси шарқшунос олим Зедла Аскасов ўзининг «Халқ куйчиси» деган китобида куйидагича ёзди: «Ошиқ Умар ўз даврида замонасининг урф-одатларига бўйсунган ҳолда салафлари каби асарларини араб, форс, турк тилларида битди... Шунинг учун биз унинг адабий меросини имкони борича ҳозирги адабий тилимизға рус тили орқали ўтириб, ўқувчилармизға ҳавола этамиз...»

Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриётида 1988 йилда Ошиқ Умар асарлари тўпламининг биринчи жилди босмадан чиқди. Вактли матбуот ва адабий-бадиий журналлар саҳифаларида, ўқув қўлланмаларида шоирнинг асарларидан намуналар чоп этилмоқда.

Шундай қилиб, Ошиқ Умар 367 йилдан сўнг ўз халқи бағрига яна қайтиб келди. Унинг теран шеърларини, ҳароратли нафасини кримтатар халқи қониқishi билан ҳис эта бошлади.

*Эй, Умар, мажнун Умар, ҳасрат Умар,
Ошиқ Умар,*

*Бу жаҳонда ҳеч кимсани
қақшатмаган Ошиқ Умар.
Келгусида тингласан халқ ижодимни,
Билмаганлар билсинлар,
шеърларини, отимни, —*

деб ёзади ўз келажагига ишонган, она халқининг машаққатли кунларини, муҳаббатия садоқатини иншо этган шоир. Унинг шеърий тасвирларида қалб туғёнларининг тўлқинларини илғаб оламиз:

*Не-не ошиқлари бор бу жаҳоннинг,
Дилға жо айланмиш шеърй бустони,
Ҳофиз Шерозид Румий, Фузूलий,
Умарнинг кўйида ёнмиш Усулий,
Асримизда бўлмиш соҳиб девон.
Шеъримиз ёд этсин жумлаи жаҳон.
Шариғий суюқлиқ устод бўларми?
Йилу ирфонимиз ёд бўларми?*

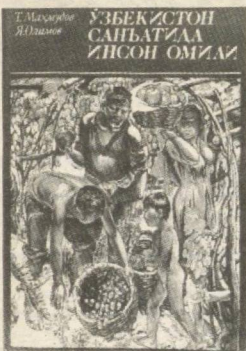
Ошиқ Умар умрининг охирида ёзган «Шоирнома» деган дostonдан олинган бу эҳтиросли сатрлар улуг шоирнинг ўз юртиға бўлган меҳр-муҳаббатия нақадар бекисё бўлганлигини кўрсатади. Унинг девонидан олинган қуйидаги лирик шеъри муסיқийлиги билан ўқувчининг қалбидан ўрин олади:

*Бунда бир дилдорға кўнглини бердим,
Қўшим ояди қошиларининг ораси,
Гул юзини кўрдим, ақлим шоширдим,
Оралиқда қоядим долу чорасиз.
Ошиқ Умар дейди: ишқдан ёнарман,
Бунда ишқ шаробин тағиб қонарман,
Қилман йўқдир, сенга юзим тугарман,
Мехробидир икки қошиғ ораси...*

Феодаллар, мустабид шоҳлар, жоҳил руҳонийлар ҳукмронлик қилган бир даврда бундай ўтли сатрларни битиш учун шоир ўта жасоратли ёки буюк исёнкор бўлиши керак. Доимо халқ орасида бўлган, унинг ташвишига, дардиға шерик шоирғина мухлислари қалбиди ўчмас из қолдиради. Ошиқ Умар ана шундайлар тоифасидан эди. У зулмдан азият чеккан замондошлари ҳаётини шундай тасвирлайди:

*Уламолар не сўз деса,
Тинглаюрлар, тўғри дерлар.
Фунқароға кўз тўйса гар,
Ана, ана, ўғри дерлар.
Қаён борсанг либосиниға
Қараб муомала этгайлар,
Йўқсүл бўсанг, қараб сенга
Масхаралашиб ўтгайлар.*

Кримтатар халқининг фарзанди, улуг шоир Ошиқ Умарнинг дурдона асарлари жаҳон маданиятининг хазинасига қўшилган бебаҳо хазинадир.

ИНСОН ВА ҲАЁТ

адабиёти ва санъати учун курашчан инсон образини тўлалигича яратиш муҳим вазифа бўлиб келмоқда.

Идеологиямизнинг асосий мақсади ҳар томонлама мукаммал инсон камоли учун кураш эканлиги, инсон онгидagi ўзгаришлар эса ўз навбатида марксча-ленинча таълимот асосида адабиёт ва санъат тараққиётини белгилаб келаётганлиги китобда тўғри талқин этилган. Бу борада муаллифлар буржуа идеологиясидagi қарашларга имкон даражасида зарба ҳам берадилар.

Инсоннинг ички олами ниҳоятда мураккаб бўлганлигидан унинг санъатдagi образини яратиш ҳам турли-туманлиқни тақозо этади. Шунинг учун ҳам муаллифлар санъаткорларнинг шахсининг психологиясини, унинг шаклланишини мураккаб вазиятларда кўрсатишга интилиб келаётганлигини қайд этадилар.

Мажмуанинг биринчи бобида «Марксча-ленинча инсон таълимоти» масаласига чуқур ёндошилади. Меҳнат инсон барқарорлиги учун табиий эҳтиёж эканлиги, ҳаёт тажрибаларининг наслдан наслга ўтиш жараёни ана шу меҳнат орқали амалга ошиши тўғри талқин этилади, яъни «жамият одамни инсон сифатида ишлаб чиқарганидай, у ҳам жамиятни яратади».

Мазкур бобда К. Маркс, Ф. Энгелс, В. И. Лениннинг инсон муаммоси тўғрисидаги башоратлари ҳаётий эҳтиёж эканлиги мисоллар билан очиб берилди.

Ҳақиқатан ҳам, маданият ва савод меъёри одамдagi онгли ёки онгсиз истак-эҳтиёжлар ривожидида муҳим босқич ҳисобланади. Онгли кишининг талаб ва эҳтиёжи ҳам юқори бўлиши табиий ҳол. Бироқ эҳтиёжнинг имкониятдан ортиқ бўлиши одам фаолиятини издан чиқаради. Мана шунинг учун ҳам билимли шахс ўзи яшаётган ҳаёт оқимидаги ижтимоий ва сиёсий воқеаларга бефарқ қараши мумкин эмас. Мазкур масалалар билан боғлиқ фикрлар тўпламда анча енгил ўқилади ва маълум тушунча уйғотади.

Янги инсон тушунчаси масаласи ўзбек совет адабиёти ва санъати мисолида китобнинг иккинчи бобида таҳлил этилади. Дарҳақиқат, ўтмишда инсон тарих ижодкори эмас, балки тарих объекти тарида тушуниб келинган эди. Аммо Улуғ Октябр социалистик революцияси ғалабаси туғайли у тарих ижодкори эканлигини исботлади. Бу ҳол, табиий, адабиётдан ҳам ўрин ола бошлади. Янги адабиётга ўтмиш,

ҳозирги кун ва келажакни кўрсатувчи янги инсон образи Н. Г. Чернышевскийнинг «Нима қилмоқ керак?», М. Горькийнинг «Она» романи орқали ўзига йўл очди. Энди инсон ижтимоий куч сифатида ҳаёт ва адабиётдан ўрин олди. Ўзбек совет адабиётида ҳам Гофир ва Жамила, Йўлчи ва Гулнор, Анвар ва Раъно каби янги инсон образларининг туғилишига туртки бўлди.

Меҳнатга янгича муносабат янги инсонни шакллантиришда асосий омил бўлиб хизмат қилди. Бу ҳол санъат ва адабиёт учун асосий мавзуга, инсон маънавиятини белгиловчи мезонга айланди. Инсоннинг санъат ва адабиётдagi масаласи ҳам давр тақозоси бўйича турлича кечди. Энди яхши ҳаёт, ҳақиқат учун курашда улар ёлғиз эмас. Мардлар курашаётган майдонда катта мадад куч — халқ турибди. Шу сабабдан улар халқ манфаатининг ҳимоячилари сифатида ҳар қандай тўсиқлардан қўрқмасдан дадил олға борадилар. Саҳифаларни кўздан кечирав экансиз, бу қаҳрамонлар мамлакат манфаатларини ҳимоя этувчи байналмилалчиларга айлана бораётгани ҳақида тасаввур ҳосил қиласиз.

Китобнинг сўнгги боблари эса эстетик идеалнинг бадийи ифодаланиши ҳамда ижобий қаҳрамон тадқиқига бағишланган. Муаллифлар тўғри кўрсатганидек, эстетик идеал тушунчаси

ОЛАМНИНГ ЮЗИ ЁРУҒ КИШИЛАРИ

Авал «Известия» газетасида ҳарб қилинганидек, Москвада иккинчи марта совет-америка музокаралари Маркази (АҚШ) ҳамда Тинчлиқни сақлаб қолиш Совет кўмитаси ташаббуси билан Олий даражадаги совет-америка учрашуви бўлиб ўтди. Унинг юзлаб иштирокчиларидан бири Фарбнинг энг машҳур мусавирларидан саналган «Падре» Рэй Жонсон бўлди.

60-йилларнинг охирида у американинг Вьетнамдagi армиясида руҳоний ва врач бўлиб хизмат қилган. Икки марта оғир яраланган. Ушундан кейин ярадор бўлган аскарларга ва вьетнам аҳолисига кўрсатган қарам, шунингдек, «Меконг ирмоғи — почта тамғаси» деб номланган жангнома мемуари учун Р. Жонсон АҚШда «Американинг ўнта энг номдор ёшларидан бири» деган фахрий унвонга сазовор бўлган эди.

— Мен ҳозир устиди иш олиб бораётган лойиҳа, — дейди мусавир газета муҳбирига берган жавобда «Оламнинг юзи ёруғ кишилари» деб аталади. Мен одамларнинг сийрати аксини топган 30 дан

зиёд полотно яратишга аҳд қилганман. Қаҳрамонларим дунёнинг турли бурчакларида истиқомат қилишади. Уларни излаб топиш учун Африқо, Омиқо, Хитой, Хиндистон, Буюк Британия, Мўғулистон, Бутан, СССР каби мамлакатларнинг шаҳар ва қишлоқларини кезиб чикдим. Мени «юлдузлар», сиёсатдонлар ёки ҳарбийлар қизиқтирмайди. Қаҳрамонларимни учратиб қолсам, кўчада бўлса ҳам дарҳол уларнинг руҳиятини қозоғза тушираман, туриш-турмушини кузатаман. Имонини топсам танишиб, уларга ўзим ҳақимда, ишларим ҳақида ҳикоя қилиб бераман. Сизларнинг мамлакатингизда бўлган икки сафарим ҳеч унутилмасдир. 1984 ҳамда 1986 йилларда Совет Иттифоқининг турли жумҳурияларида бўлдим. Ҳамюртларингиз америкаликларга нисбатан анча одамшавандароқдир, улар билан тил топишиш осонроқ кечади. Шунинг учун бўлса керак совет кишиларининг портретини чизиш осонроқ туюлди. Менга шўҳрат ҳам, пул ҳам керак эмас. Фақат бир нарсани: одамлар менинг асарларимни томоша қилсалар, ўзлари учун азиз бўлган таниш чехраларни, дўстарининг табассумини кўрсалар, қўшни мамлакат халқларининг урф-одатлари, маданияти, гўзал аъёналари билан танишсалар. Лойиҳанинг мақсади битта — бир-бирини тушуниш.

Бўлғуси кўргазмага Бирлашган миллатлар ташкилоти шерикчилик қилади. 1992 йилда 30 та полотно ҳам тугатаман. Дастлаб суратларим БМТнинг Нью-Йоркдagi зал-

ларига қўйилади, шундан сўнг — ҳар бир мамлакатда — Лондон, Париж, Стокгольм, Москва ва бошқа йirik шаҳарларда икки ҳафтадан намойиш этилади.

Рассом Р. Жонсоннинг «Оламнинг юзи ёруғ кишилари» туркумига кирган «СССР кишиларининг чехралари» акс этган.

ижобий қаҳрамон тушунчасига нисбатан ўз ифодаланиш шакллари ва мазмунига кўра кенг қўламлидир. Шу сабабли ҳам ижобий қаҳрамон қиёфасида конкрет даврга хос томонларни эстетик идеал тарзида ифодалаш имкони мавжуд бўлса-да, аммо у эстетик идеалга хос турфранг ва бой шакллари ўзида акс эттира олмайди.

Совет кишининг эстетик идеали, инсон ва ҳаёт қандай бўлиши керак, деган масалага қаратилади. Умуман, бу борадаги қарашлар ўз қиёмига етмаганини ҳисобга олган муаллифлар «...эстетик идеал мазмунида санъаткор ва жамиятнинг сиёсий, фалсафий-ахлокий, ижтимоий ва эстетик аҳтиёжлари бирлигини ифодаловчи дунёқараш ҳал қилувчи рол ўйнайди», — деган хулосага келадилар. Улар А. В. Луначарскийнинг «...эстетик идеалда яхшилик билан гўзаллик уйғунлашиб кетади», — деган фикрига суянадилар. Ўз фикрларини эса Ҳамза, Абдулла Қодирий, С. Айний, Ойбек, Абдулҳақ Абдуллаев, Ҳ. Тансиқбоев, Ч. Аҳмаров, Б. Жалолов каби ёзувчи ва шоир, мўйқалам соҳиблари ва кино санъати усталарининг асарлари мисолида исботлашга уринадилар.

Умуман китобда, ўзбек совет адабиёти ва санъатининг етук намуналари мисолида санъатда инсон омили масаласи бадний-адабий, фалсафий-эстетик таҳлил йўналишида ёритилган.

Муаллифлар қисқа бўлса-да, ўзлари фикр юритган бадний асарлар, тасвирий санъат, музыка, театр ва кино санъати намуналари орқали инсон омили муаммосини таҳлил этишга уринадилар. Лекин ўз фикрлари билан мазкур масала тўла ҳал этилди, деган хулосадан ўзларини холи тутадилар. Шундай бўлса-да, китобда талай камчиликлар кўзга чалинади. Жумладан, таҳлил этилган асарларга чуқурроқ ёндошилмаган, яъни фикрлар юзаки чиқиб қолган.

Бадний асарлар таҳлили борасидаги фикрлар олдинроқ айтилган фикрларнинг аннотация кўринишида бўлиб қолган. Ана шундай камчиликлар ҳақида А. Эшонқуловнинг «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасида ёритилган «Инсон ва ҳаёт диалектикаси» мақоласида билдирилган (10 март, 1989 йил) мулоҳазалар ўринлидир.

Ҳар ҳолда фикрлар қиёмига етмай қолгани китобхонга сезилади. Баъзи ўринларда бадний асарлар таҳлили тасвирий санъат таҳлили билан мутлақо боғланмаган ҳолда бир сарлавҳа остида берилиб, ўқувчини чалғитади. Бунинг оқибатида сув билан ёғ аралашмасига ўхшаш манзара кўзга ташланади, бир-бирига сингишиб кетолмайди.

Услубдаги баъзи чигалликлар ҳам китобхоннинг гашига тегеди.

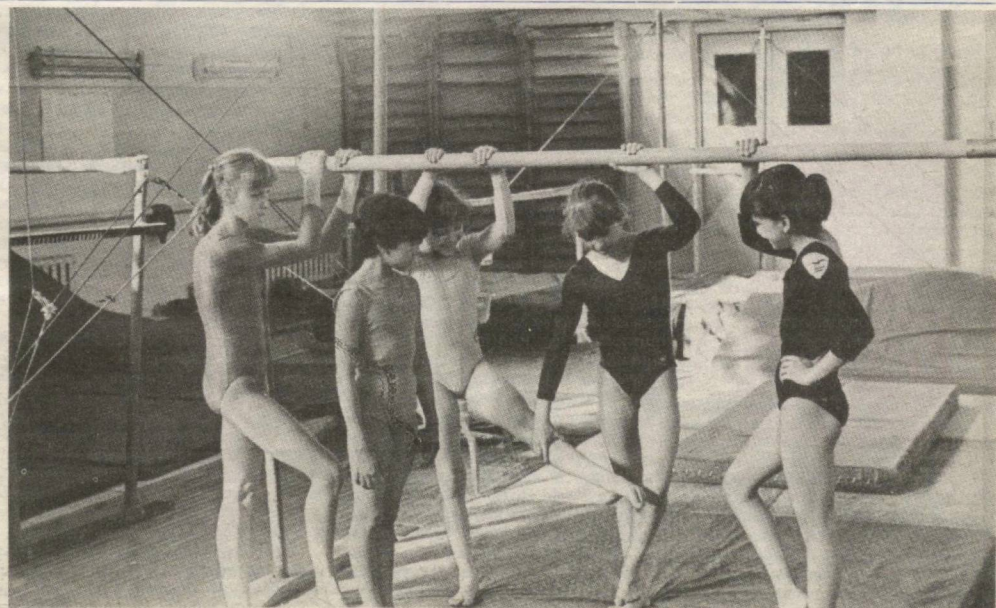
Бу нуқсонлардан қатъий назар, муаллифлар ўзбек совет санъатига хос маълум муаммолардан бирини ўзларидан олдинги ишларга таянган ҳолда, ўз имкониятлари даражасида ёритишга ҳаракат қилганлар.

Норқул БЕКМИРЗАЕВ,
ТошДУ доценти

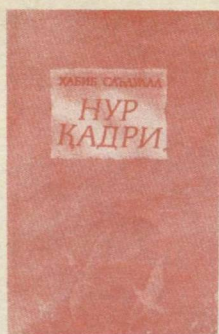
Хитойлик цирк санъати усталарининг пойтахтимиздаги томошалари мухлисларда катта қизиқиш уйғотди.

Ф. Қурбонбоев сурати
(ЎзТАГ)

Бўлажак раққосалар.

А. Рискнев суратга олган.

Ҳабиб Саъдулланинг «Нур қадри» тўплами янги шеърлари, «Замон садоси» ва «Еттинчи қитъа» каби достонларидан иборат сайланмадир. Шоир ўз асарларида она Ватанга муҳаббат, ёрга садоқат, табиятга ошуфталикни тараннум этади.

Абдулхай Носировнинг «Баҳс»и «Еш гвардия» нашриёти махсули. Бу китобга шоирнинг кейинги йилларда яратган энг яхши лирик-фалсафий, публицистик шеърлари жамланган. Бундан аввал Абдулхай шеърхонларга «Зиналар», «Кўзгу», «Уруғлар», «Жавдар», «Улоқ» китоблари билан акиндан таниш эди.

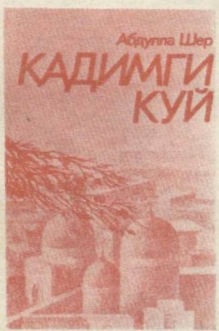

Истеъдодли шоир Шукур Қурбоновнинг «Оққушлар кўли», «Нафас» каби тўпламлари билан ҳозирги замон ўзбек шеърлятида салмоқли ўрни бор. Сиз суратда кўриб турган «Ери жоним» китобига эса, шоир кейинги йилларда ёзган янги шеърлари ва «Тинчлик тўғрисида нотинч бир кўшиқ» деб номланган манзума-достонини жамлади. Бу бағри ёниқ шоир билан учрашув китобхона қувонч бахш этишига шубҳа йўқ.

Ўтган йили Ғафур Ғулум номидаги Адабиёт ва санъат нашриётида ҳам кўплаб китоблар дунё юзини кўрди. Шулардан бири Мухаммадали Қўшмоқовнинг «Али Қамбар» номли шеърлар тўпламидир.

М. Қўшмоқов инсон сийрати ва ички дунёси ҳусусида фалсафий мушоадалар юритишга моил шоирдир. У инсон ва воқелик, ўтмиш ва бугун сингари тушунчаларни уйғунлаштириб, ҳаёт моҳиятини очишга интилади.

«Қадимги куй» эса, фикри қуюқ, нозиктаб, ўзига хос шоир Абдулла Шер қаламига мансуб. Шоирнинг ушбу тўпламига кейинги йилларда ёзган асарлари, аввалги нашрлардан саралаб олган шеърлари, Жорж Байрондан қилган таржималаридан намуна киритилган. Қуйидаги оловли мисралар Абдулла Шер қаламига мансуб:

Мен ёнаман: на ёв, на оғам
Қораётгай уфқимни ерда.
Мен оловман: танҳо илоҳам —
Ватаним, деб чўгландим шеърда!

Ўткам Ҳакималининг «Хур чўққилар» тўпламига кирган ҳикояларида инсонни олижанобликка ва мардликка чорловчи муқаддас ҳис, туйғулар сезилади. Ёзувчининг қахрамонлари баъзан изтироб чекади, баъзан эҳтиросга берилиб, ўзини даҳшатларга уради.

Умида Абдуазимова ўзбекнинг умидли ижодкор қизларидан. У анча дадил овози билан шеърхонлар эътиборини қозонаётир. «Севинчим» китобига кирган шеърлари муаллифнинг фикр доираси кенгайиб бораётганидан далолат беради.

Бу сафар «Ўзбекистон» нашриётида шоир Отаёرنинг очерк ва лавҳалари жамланган «Одамлар учун яшайман» тўплами нашр этилди.

Бутун мамлакатда бўлгани каби, Ўзбекистонда ҳам коммунистик идеалларни ўзида намоён этган, ҳар томонлама камол топган, социал жиҳатдан фаол ва ижодкор аёл шахси шаклландики, бу Улуғ Октябр инқилоби ва социалистик ижтимоий тузум шарофатидир.

Мазкур китобчадан ўрин олган очерк ва лавҳаларда ҳам хизматлари билан элга манзур бўлган куйинчак аёлларимиз ҳақида ҳикоя қилинади.

Сиз суратда Жонибек Сувонкуловнинг «Қирралар» шеърий китобини ҳам кўриб турибсиз.

Заминсизлик — ўзликдан жудалик, деб сўйлатиб,
Рухимизни қондирган алладир Ўзбекистон!

Жонибек мазкур тўпламига киритилган барча шеърларда ана шу руҳий қониқиш туйғуси белгиланчидир.

Ихтиёр Ризонинг «У — сенсан, манимсан», Ямин Қурбоннинг «Бир шода қаламбир» масаллар тўпламларини ҳам кўриб турибсиз.

Замира Эгамбердиеванинг «Еш гвардия» нашриётида ўтган йили чоп этилган «Энг чиройли гул» номли тўплами турфа гуллардан жамланган. «Чиройли йигларкан — йигласа тошлар» деб тошларга нисбатан ҳам юрагимизда шафқат уйғотади.

Соғинаман бағрингда туриб,
Бўй таратар севгим уфуриб.
Юртим, яна елиб-югуриб,
Ииртигинга алоқ бўлман.

Замиранинг шеърлари ҳаммага жўр. Қалбларга ҳамоҳанг.

Азиз журналхонлар, қайси ёзувчи ва шоирлар китобларини кўпроқ қизиқиб ўқийсиз, қандай китобларни ёқтирмадингиз? Нима сабабдан? Фикр ва мулоҳазаларингизни кутамиз!

ТАБИАТ УВОЛИ

Алюмин заводининг қурилиб, фойдаланишга топширилганига 15 йил бўлапти. Утган давр мобайнида корхона мамлакатга неча минг сўмлик фойда келтиргани бизга номаълум. Бироқ ана шу корхонанинг таъсир ўрамини ашайётган минг-минглаб инсонларнинг саломатлиги, атроф-муҳит кескин зарарланди. Минг афсуслик, масаланинг бу томони билан ҳеч ким қизиқмади. Ҳаётда инсон саломатлигига она табиатнинг мусоффолигини асраб-авайлашдан хайрлироқ иш бўлмаса керак. Сарсиосё ноҳияси ижроия қўмитасининг мажлислар залида Олтинсой, Денов, Сарсиосё ноҳиялари аҳолиси вакиллари, Тожикалюмин заводи ҳамда Турсунозда шахар ижроия қўмитаси раҳбарлари иштирокида бўлиб ўтган катта йиғилишда Сарсиосё ноҳияси партия қўмитасининг биринчи котиби Владимир Хомяк бу ҳақда ўз фикрини қуйидагича изоҳлади: «... корхона фойдаланишга топширилган биринчи кунидан бошлаб қонунга қилоф иш юрита бошлаган. Айни пайтда ҳам ҳавога белгилангандан кўп миқдорда заҳарли фтор гази чиқариб келяпти. Алюмин заводи мамлакатимизга керак, лекин одамлар соғлиғи алюминдан ҳам қимматлироқ эмасми?! Ноҳия фирқа қўмитасининг тутган йўли аниқ, у халқнинг ҳақли талабларини тўла қўллаб-қувватлайди. Алюмин заводи белгиланган меъёрга ишламас экан, юқори ташкилотларга мурожаат қилаверади. Алюмин заводи аҳоли яшайдиган жойда нотўғри қурилган, халқ саломатлигини ўйламаганларни топиб жазолаш, суд ҳукмини чиқариш керак», деган сўзлари халқнинг дилидаги сўзлар бўлди.

Хизмат юзасидан Иттифоқимизнинг бир қатор шахарларида бўлганман. Узоқ бормай қўшни Қозоғистон жумҳуриясининг Шевченко, Жамбул ёки бошқа sanoat шахарларида ўзидан заҳарли газ чиқарувчи заводлар аҳоли яшайдиган жойлардан 40—60 чакирим олис масофада қурилган. Туну кун автобуслар хизматда...

Ўзбекистон, Тожикистон, Туркменистон жумҳуриятлари асосан пахтакор ўлкалардир. Иттифоқимизни пахта, ширин-шакар мева-чева, ер ости маъданлари билан ҳам таъминлаб турган мана шундай соҳаватли заминнинг қадрига етмаслик, қўрабилатуриб бoғу бўстонларини пайхон қилиш қайси таомилга қиради? Варганза анонларини эсланг! Ўзидан заҳарли газ чиқарувчи заводлар аҳоли зич яшайдиган ўрамларга жойлаштирилиши бизни ниҳоятда ташвишлантираётган муаммо. Алюмин заводи ҳам вақтида узокни кўрмай, эл-юрт тақдирини англамай қурилган иншоотлардан биридир.

Мутасадди раҳбар ўртоқлар одамларни ишга ташиб келишда иқтисодий томонларни ўйлаб масалага бир томонлама тус беришган, аммо охир-оқибати нима билан тугашини ўйлашмаган. Мамлакатимизда таркиб топаётган қайта қуриш ҳар бир нарсага тўғри баҳо беришни ўргатмоқда.

Алюмин заводи жумҳуриятимизнинг энг маъқул иқлимий ўрами бўлган Сурхондарё вилоятининг бир қисми табиатини кескинлаштириб юборди. Инсон саломатлигига катта зиён етказилди. Натижада бу ўрамда яшайётган аҳоли орасида норозилик юзага келди.

Биз турғунлик йиллари, деб ҳар бир нарсани тикиштиряпмиз! Бу — адолатдан эмас. Юқоридан бирорта ўртоқ фалон заводниiston аҳоли зич яшайдиган жойга қур, деб фармон бермагандир. Буни ҳар бир жумҳуриятнинг мутасадди раҳбарлари ҳал қилади. Шундай эмасми? Мутахассисларнинг эътирофи этишларича, маъзур завод аҳоли зич яшайдиган пунктдан камида 100

чакирим олис масофада қурилиши керак экан.

Алюмин заводидан тарқалаётган фтор гази йўналиши бўйлаб жумҳуриятимизнинг Сарсиосё, Денов, Олтинсой ноҳиялари аҳолисига, табиатига ўз таъсирини ўтказмоқда. «Сарсиосё ҳақиқати» ноҳия газетасининг ҳар сониди «Акс-садо» ойнасўзи остида танқидий фикрлар, мутасадди ўртоқларнинг, ноҳия тозалик — эмлаш идораси (сан-эпид. станция)нинг кунлик ахборотлари, мутахассис табобатчиларнинг фикр ва мулоҳазалари бериб келинмоқда. Ҳозир паррандаларрандалар бу ўлкани тарк этган. Ана шу заводнинг таъсир ўрамига яқин бўлган Свердлов номи колхозининг Сўфийен кенглигидан утган йили 60 хўжалик ўзалари туғилиб ўсган она юртларини тарк этиб, олис қўл ноҳияларига кўчиб кетишга мажбур бўлдилар.

— Илгарилари қишлоғимиз илк бор адир ва кир ёмбағирларида лола, қизгалдоқлар очилганда, иккинчи марта қизил олмалар гуллаганда, учинчи бор олма, анонлар қизариб пишганида ял-ял товланиб турарди. Гўзал ва кутли эди. Адирда туриб кузатсангиз, қишлоқ мисоли гулли бахмалдек товланарди. Туриши олмадек келадиган шакармисоли ўрикларни бор эди. Ҳозир эса, уларнинг навлари йўқолиб кетди. Яқка-ярим борларнинг таъми йўқолган. Анору узумлари касалликка чалинди. Зардолу барглари атиги бир ойгина умр кўради ҳолос. Қийин... бу ёғини тасвирлаш дилга ботади. Табиатимиз фарзандидан жудо бўлган она каби кўзларини жондиратиб, сочларини ёйиб аза тутмоқда. «Табиат қасд қилса омон, болам», — дейди қишлоқнинг пиру бадавлат отахони 98 ёшли бобо Ҳожибобо.

— Қишлоқнинг шундоқ куйи қисмида «боғот» бўларди. «Боғот»да нукул марварид тут дарахтлари саҳий табиат бағрида ял-ял яшарди. Оғир отчарчилик ва уруш йилларида ана шу серхосил марварид тут дарахтлари бизни ёмон кунлардан омон асраб қолди. Биз баҳорини интизорлик билан кутардик. Баҳорда тут пишгини зораниб кутуш, унга эришиб биз қишлоқликлар учун катта бахт эди. Биз учун у тиркичилик меваси эди. Шундай ширин-шакар тутлари бўлардики... ҳатто тут шинисси, майизлар қилиб қишга гамлаб кўярдиқ. Саводсиз эдик. Энди билсак тут доривор экан. Давл ойларидага оёғимизга топсақ чориг, топмасак латта боғлаб пахта терардик. Кечалари терган пахтаимизни 22 чакирим йўл босиб Узунга — марказга элтардик. Мана орадан 55—59 йил ўтапти... У тутлардан бир-иккитаси қолган. Аммо борларининг таъми йўқ... Назаримда табиат инсонга ато этганларини йиғштириб олаётгандек, — дейдилар меҳрибон волидам Турсун Саид қизи Холбиби.

Мана икки йил бўлаптики, Сарсиосё ноҳиясидан пилла планининг бир қисми олиб ташланди. Буни қаранг, пилла миқдори қисқарса, тутзор ҳам қисқариши керак экан-да. Одамларнинг ризки-чи? Тутмайизнинг баҳоси эса осмонда... Марварид тут дарахтлари аёвсиз бўлдозерлар билан қўпориб ташланди. Бу — табиатга нисбатан ёвузлик эмасми? Нега минглаб тут дарахтлари нобуд бўлди. «Ҳой одамлар, нега бундай қилаёсизлар?» деб бир оғиз савол ташланса: «...Ипак курти боқмасак, энди тут дарахти, тутзор нега керак?» — дейишдади мутасаддилар. Мана сизга табиатга муҳаббат!

Ноҳиянинг бир қатор хўжаликларида чорвачилик ва деҳқончилик ишларига дарз кетди. Мисолларга мурожаат қилайлик: аввалги йили Свердлов номи колхозда

Эстониядан 100 бов, утган йили 70 бов зотли ёш қорамол келтирилди. Орадан ҳеч қанча вақт ўтгани йўқ, бу ерга келтирилган молларнинг тиши тўкилиб кетди. Ноҳиядаги тозалик посбонларининг фикрича, алюмин фтор гази тупроқ таркибиди 12 фоиз сақланади. Энди бунинг марғзини чақинг!.. Баҳор келиши билан водийда униб ўсган ўт-ўланларда, дарахтларда уникиб ётган алюмин, фтор гази таъсир этмайдими? Чорва молларининг саломатлигига зиён етибдику, одамнинг жони ҳалиям қаттиқ экан!

Бу муаммони кеч бўлмасдан Урта Осиё жумҳуриятлари ўртасида босиқлик билан кўриб чиқишнинг айнаи пайти. Ахир ўз-лоқайдлгимиз билан еримизга, одамларимизга хиёнат қилаёпмиз-ку! Инсон дунёга бир маротаба келади. Демак, инсон учун саломатлигидан ўзга бойлик йўқ. Гўдақларимиз нимжон, мажруҳ туғилмоқда. Ҳали ўн гулидан бир гули очилмаган аёлларимиз камқонлик касаллигига дучор бўлишмоқда. Сарик, юқумли ичак, юқори нафас йўллари — бронхит каби касалликларнинг турлари кўпайиб кетди. Мутахассисларнинг кузатишича, ноҳияда мажруҳ туғилаётган болаларнинг аксарияти Свердлов, «Правда» жамоалари ва Сарсиосё богдорчилик давлат хўжалигида яшовчилар ҳисобига тўғри келар экан. Орқа мийаси шаклланмаган, бош қисми тана қисмидан катта, бош қисмида сув тўпланиб қолган, оёқ ва қўллари қалта, жигар ва талоғи шишган, тумга юрак хасталикларига чалинган болалар туғилмоқда. Ахир дахшат эмасми — бу! Вуни юрт эгалари билмайдиларми? Билсалар, ҳолимиздан хабар олсинлар, чора кўрсинлар... Наҳотки, завод инсон тақдирдан устун бўлса. Айни кунларда сариқ касаллиги болабала кетди. Ноҳияда бир эмас, 3—4 касалхонада сариқ касаллар даволанапти.

Жумҳурият илмий-текишириш институтининг ўртоқ Ҳожибоева раҳбарлигидида бир гуруҳ мутахассислари ҳулосаси — чақалоқларнинг сочи, тирноғидан она қорнида ҳомила билан бирга бўладиган сувда, фтор моддаси меъёрагидан анча ортиқлигини аниқлади. Тожикалюмин заводи директори Михаил Федорович Синани эса, ҳамон ўз корхонасини ҳимоя қилиш, оқ ювиб, оқ кўрсатиш билан овора. Бўлиб ўтаётган ҳодисалар оқибати билан уни таништириш, ишонтириш наҳотки ҳеч қимнинг қўлидан келмаса! Бизнингча бор. Жумҳуриятимиз ҳукумати, азиз ортоқлошаримиздан умид. Далили ҳодисалардан кўз юмиб бўлмайди. Одамларнинг йиллаб алюмин заҳарини ютгани етар. Ҳар биримиз ҳақиқатини оқилона англаб, ундан одилона ҳулосалар чиқармоғимиз керак.

М. Ф. Синанининг қуйидаги фикрларини эшитинг-а: «1990 йилдан бошлаб заводнинг санитария-ҳимоя зонасидан истиқомат қилаётган аҳолини кўчириш планлаштирилган. Бу мақсад учун маблаг ажратилган, лойиҳа ҳужжатлари тайёрланмоқда». (У Турсунозда шахри атрофида жойлашган айрим қишлоқларни, жумладан, Тожикистон жумҳуриятининг Калинин номи жамоа хўжалиги ҳудудини назарда тутмоқда.) Ҳўш, жумҳуриятимизнинг Сарсиосё, Денов, Олтинсой ноҳияларида зарар кўраётганлар нима қиладилар? Афтидан, М. Ф. Синани ҳаммани бу ерлардан кўчириб юборишни мақсад қилиб олган кўрилади. Бу — одамларни киндик қони томган азиз гўшасидан, меҳри қулган она юртидан ҳайдаш билан баровар эмасми?

Мутахассисларнинг эътирофи этишларича, фторли алюмин гази йилгига 480 тонна чиқса, 32 чакиримгача бўлган масофада гиёҳ ҳам ўсмайди. Болаларни асрайлик, оналарни асрайлик, юртимизнинг ҳар бир гўшасида табиат мувозанати сақлансин, муҳими, инсонларни, она табиатни пайхон қилмайлик.

Одамларнинг ёлғиз истиғи мана шу. Ахир партия ва ҳукуматимизнинг қаҳриқчилари ҳам мана шундай-ку...

Турсун МАҲМАДАЛИЕВ,
Сарсиосё ноҳияси, журналист

عجيب دنيا

* * *

هارون الرشيد توش كورسه، اوتيز ايكي تيشى توشيب كيتگميش. حليفه نينك كىقى اوچىپ منجم و معبولرنى چقيرىدى و اولردن توشى نينك تعبيرينى سورىدى. شونده معبولردن بىرى:

— اى، امير المعضين، پوتون قوم و قارينداشنيك، اوروغ و ايطاينك اولسيب، اوزنيك يكه و يالغيز قالر ايكنسن — دىدى.

هارون الرشيد نينك يورك و بىغرى ايزىلىپ، ساووق نفسى اوچون بو معبرگه يوز دره اورنيك ديب فرمان بيرىدى. بو ساووق كرامت برى بير اوزنگه آرام بيرىدى و ايرتسيگه باشقه معبرنى چقيرىپ، بو توشنيك تعبيرينى سورىدى. ايكنچى معبر:

— اى، امير المعضين، خدائى تعالى منگه بى نهايه عمر، بى قياص دولت بيرگن، سن برچه قوم و قارينداش، اولاد ينگه نسبتاً اوزاق عمر كورر ايكنسن — دىدى. بو سوزدن هارون الرشيد سويىنىپ كيتىدى و شوندى دىدى:

— ايكىسى هم بىر گپنى ايتدى، اما بونيسى فكرينى آداب بيلن بيان ايتگنى اوچون يوز دينار مكافاتگه سزاوار بولدى. بيرينچىسى قهرال سوزلب، يوز دره بىدى.

* * *

Хорун ар-Рашид туш кўрса, ўттиз икки тиши тушиб кетганмиш. Халифанинг кайфи учиб мунажжим ва муаббирларни чақирибди ва улардан тушининг таъбирини сўрабди.

Шунда муаббирлардан бири:

— Эй, амир ал-мўминин, бутун қавм ва қариндошинг, уруғ ва аймоғинг ўлиб, ўзинг якка-ёлғиз қолар экансан, — дебди.

Хорун ар-Рашид юрак-бағри эзилиб, совуқ нафаси учун бу муаббирга юз дарра уринлар, деб фармон берибди. Бу совуқ қаромат бари бир унга ором бермабди ва эртасига бошқа муаббирни чақириб, бу тушининг таъбирини сўрабди.

Иккинчи муаббир:

— Эй, амир ал-мўминин, худойи таоло сенга бениҳоя умр, беқиёс давлат берган, сен барча қавм ва қариндош, авлодинга нисбатан узок умр кўрар экансан, — дебди.

Бу сўздан Хорун севиниб кетибди ва шундай дебди:

— Иккиси ҳам бир гапни айтди, аммо буниси фикрини одоб билан баён этгани учун юз динол мукофотга сазовор бўлди, биринчиси қўпол сўзлаб, юз дарра еди.

Муаббир — тушининг таъбирини айтиб берувчи одам.

* * *

لقمان حكيم نامير اوريشنى بىلگكە بايلنگن ايپدن هم بيلر ايكن. بير كون شاگردلر ايپ نينك اوچيگه موشوك نى بايله شيدي. لقمان حكيم ايپ نينك اوچينى اولشب: — كسلىك يوق. سىچقان گوستيگه مشتاقسن — دىدى.

* * *

Луқмони Ҳаким томир уришини билакка бойланган ипдан ҳам билар экан.

Бир куни шогирдлар ипнинг учига мушукни бойлашибди. Луқмони Ҳаким ипнинг иккинчи учидан ушлаб:

— Касалинг йўқ. Сичқан гўштига мушуксан, — дебди.

* * *

غىلاي كيشى نينك آلدیده، بيه خوراز باغليق تورگن ايكن. اوتب كته يانگن كيشى سورىدى:

— اى، برادر، ايتىنكچى، غىلاي كيشيلرگه بيه نرسه ايكيته كورينه دى ديشه دى، شو راست — مى؟

— يالغان! — دىدى غىلاي — بو گپ غىلاي لرنينك شانينگه تهمت! اگر راست بولگده ايدى، مينگه منه بو خورازلر تورت كسورينگن بولردى.

* * *

Ғилай кишининг олдида битта хўроз боғлиқ турган экан. Ўтиб кетаётган киши сўрабди:

— Эй, биродар, айтгин-чи, ғилай кишиларга битта нарса иккита кўринади дейишда, шу ростми?

— Ёлғон! — бу гап ғилайларнинг шаънига тўхмат! Агар рост бўлганда эди, менга мана бу хўрозлар тўртта кўринган бўларди.

دۇستىمىز خوتىراسى

Шомурод Сиддиқов вафот этди... Кечагина ёнма-ён туриб, қўлни қўлга бериб, самимий дил билан суҳбатлашиб, маслаҳатлашиб юрган ажойиб дўст, забардаст қаламқаш ҳақида ушбу сўзларни ёзиш нақадар огир... Ў ўзининг сўнгги, «Армони дунё» сарлавҳали публицистик мақоласида «Гулистон» журнали оталиғидаги «Гулистон» колхозининг собиқ раиси марҳум Ислаiddин Ҳайдаровнинг, Пастдаргом ноҳиясидаги Карл Маркс номи колхозининг номдор раиси Жониқул Юсуповнинг, «Сариосиё ноҳиясидаги «Коммунизм» бирлашмасининг директори Нормурод Боймуродовнинг хотирасини ёдга олиб қалам тебратган эди. Қалбининг ундови, ички бир туйғу шу нарсаларни айтишга туртки берган эканми, мана бугун Шомурод Сиддиқовнинг ўзи ҳақида ҳам хотира сўзларини ёзаямиз...

Шомурод Сиддиқов 1932 йили Қашқадарё вилоятининг Қамаш ноҳиясида туғилди. 1957 йили Самарқанд давлат университетини битириб, бир неча йилгача қишлоқ мактабда ўқитувчилик қилди. Бу орада жумҳурият газета ва журналларида ўзи иқтидорини синаб кўриб, иш фаолиятини матбуот билан боғлади. Ўзбекистон радиосининг Сурхондарё ва Қашқадарё вилояти бўлиmlларида, «Ўқитувчилар газетаси»да, «Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги» журналида ишлади. 1978 йилдан умрининг охиригача «Гулистон» журналида ижодий меҳнат қилди. Бу журналда у адабий ходимликдан фан ва маданият бўлиmlнинг мудир, журнал таҳрир ҳаётининг аззоси даражасигача кўтарилди.

Шомурод Сиддиқов СССР Журналистлар уюшмасининг ва СССР Ёзувчилар уюшмасининг аъзоси, бир неча публицистик очерклар тўпламларининг муаллифи эди. Ў ўзининг дўст-ўртоқларга ҳамияти, яхши маслаҳатлари билан журнал коллективидида ҳам, ижодий қалам аҳли ўртасида ҳам ҳурмат-этиборга сазовор эди.

Самимий дўстимиз Шомурод Сиддиқовнинг ёрқин хотираси ҳамиша қалбларимизда яшайди.

Машқ муаллими
Ҳамид АБДУЛЛАЖОНОВ

ТАНҚИД

ҲАНГОМА

(Воқеа шу кунларда илмий текшириш институтларидан бирида бўлиб ўтади)

Иш хонаси. Девор соати 12 ни кўрсатади. Хорун телефонда гаплашяпти, Қудратилла деразадан ташқари қараб, хаёл суради. Дўнан бошини столга қўйиб ухламоқда.

ХОРУН. (Қўлидаги трубкага). Яшшаворинг, ота ўғил! Машойихлар айтган экан: кўрдинги ош, кўтарма бош, билдинги текин, туширавер секин, деб. Ҳа, ҳа, ҳа! Каминатийёр! Адрес эсимда: «Роҳат» кўли, нол-нол тўртда!

ҚУДРАТИЛЛА. (Деразадан кўчага қараб). Одамларга ҳам хайрон қоласан-да: анави йигит уч соатдан бери қаққайиб турибди, бирор жононни кутиб турган бўлса керак. Манави қиз бўлса, шу ердан ўттиз беш марта ўтди. Тавба, ишинг бўлмаса ўсма-сурма қил, ҳинд филмига туш.

(Дўнан ёзув столига бош қўйиб хуррак отади, уйқусираб «Каримниқиди эдим, шу ёқда ётиб қолдим, ишонмасангиз ўзидан сўранг», деб жаврайди. Шу пайт Ҳошимжон кўлида газета, ҳовлиқиб киради).

ҲОШИМЖОН. Бу ёқда шунча ишлар бўлаяпти, сенлар нима қилиб ўтирибсанлар, гумроҳлар? (Дўнанинг ёнига бориб, елкасида туртади).

Ҳой, ходими калон, ишдамисиз, меҳмондамисиз! Очинг кўзингизни, уйда алла қиласиз. Кичик илмий ходим Севилия қани?

ДўНАН. Магазинга япон зонтиги келган экан...

ҲОШИМЖОН. Хорунбой, гапни бас қилинг, бу ер перговорний пункт эмас! (Қудратиллага). Тилло йигит, истироҳат боғида сайр қилаяпсизми, бу ёққа келинг. (Ҳамма хайрон).

ДўНАН. (Кўзини ишқалаб). Аттанг, тушнинг белига тепди-я! Хотиним билан мириқиб уришмаётган эканман.

ҲОШИМЖОН. Ҳеч гапдан хабарларинг йўқми? (Газетани кўрсатиб). Бошлиғимизни роса танқид қилишибди-ку!

ХОРУН. (Кулиб). Йўғ-е, ҳазиллашяпсизми, Ҳошимжон ака?

ДўНАН. Тушимда хотиним билан бежиз уришмаётган эканман-да?

ҲОШИМЖОН. (Газетани ўқийди). Илмий текшириш институтининг бошлиғи ўртоқ Ҳайитбой Боқиев мурасозликка берилиб... (қўлини силкитади, овози эшитилмайди). Бу ерда иш унумининг пасайиб кетишига илмий ходимлар: «Хорун Улфатов, Дўнан Ҳузуржонов ва Қудратилла Ширинжоновлар ҳам айбдор!

ҚУДРАТИЛЛА. (Ўрнидан туради, йиғламсираб). Жуда тўғри, Ҳошимжон ака! Сизларга тантанали равишда сўз бериб айтаманки, бугундан бошлаб, деразага қараб, хаёл суришни бас қиламан!

ХОРУН. Мен ҳам кун бўйи телефондан гап сотиб ўтиришга барҳам бераман.

ДўНАН. Мен эса, иш вақтида ухламайман, туш ҳам кўрмайман. Ишга ўз вақтида келаман. Йигит сўзим шу, азизлар!

ХОРУН. Гап шу, ўртоқлар. Бугундан бошлаб иш услубини ўзгартирамиз. Янгича ишлаймиз!

ҲАММА. Розимиз! (Чапалар, Шокирали киради).

ҲОШИМЖОН. Шокирали ака (газетани кўрсатиб) буни ўқидингизми?

ШОКИРАЛИ. Хабарим бор.

ҲАММА. Ҳайитбой Боқиевнинг иши нима бўларкан энди?

ШОКИРАЛИ. Нима бўларди. Сизларнинг «шарофат»ларинг билан ёғлиқ хайфсан олди. Камчиликларни тузатиш шарти билан ўрнида қол-

дирилди. (Ҳамма хурсанд).

ҚУДРАТИЛЛА. Хайрият-е! Мен ишдан олиб ташлашармикан, деб қўрққан эдим.

ХОРУН. Бундан чиқди, бизлар «иш услубини ўзгартирамиз» деб бекорга ваҳима қилибмиз-да?

ДўНАН. Бўлди, кўнгил ўрнига тушди, мен икки соатга бир жойга бориб келаман. (Чиқиб кетади).

ҚУДРАТИЛЛА. (Деразадан ташқарига қараб). Оҳ, қоматингдан аканг, роса фигура-си бор экан-да!

ХОРУН. (Телефонда) Ҳа, ҳа, Ҳайитбой Боқиев ўз ўринларида қолдилар. Ниҳоятда хурсандмиз, ҳўп, ҳозир етиб бора-ман. (Чиқиб кетади).

А. Исомиддинов

ЛАТИФА

Таъмагир врач: «Кон босимимни кўтариб юбординглар, палатада жой йўқ», деб беморларни қайтараётган эди, катта тугун кўтарган Афанди кириб, касалхонага жойлаштиришни илтимос

қилди. Врач: «Сизга жой топамиз», деди-да тугунни кўрсатиб сўради:

— Бу нима, отахон?

Афанди тугунни ечиб, катта-кон ошқовоқ олди-да врачга узатди:

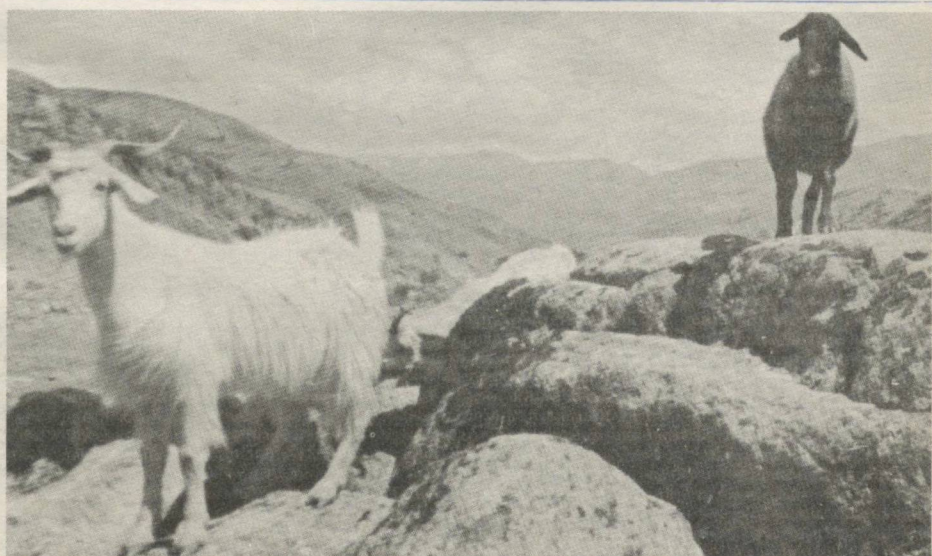
— Олинг, ўғлим, ошқовоқ кон босимингизни туширади.

Ўткир САИДОВ

БЎРИ БИЛАН ҚЎЗИЧОҚ

(Криловга ўхшатма)

Не бўлди-ю, бир куни Бўри, Қўзичоққа келди рўпара.
— Сени ейман, жуда қорним оч, — Деди унга, — қўзимга қара!
— Майли, майли. Не десангиз шу, Аввал олинг томоқни чайиб.
Мана ариқ, оқиб ётар сув,
Сўнг есангиз саналмас айб.
— Не деяпсан? Лаънати, аҳмоқ!
Тайёр эмиш, тоза зилол сув.
Сен мени гўл санапсанми?
Бу заводдан чиққан заҳар-ку?!
Ундан ичиб, неча уруғим
Кетди «хайр!» сўзин айтолмай —
У дунёга. Сен ёлгончини,
Қай жойингдан, бошлаб, айт, ямлай?
Сўнгра Бўри газаби қўзиб,
Қўзичоққа ташланди бирдан.
Маза қилиб еб бўлгач уни,
Тумшугини чайди жўмракдан.

— Чўчима қўзичоқ, бўрилар бу ерда йўқ...

Самарқанд вилояти

Р. Нурибоев сурати

«Лифтга тушганнинг жони бир».

(Лифтда қамалиб қолган «махбус»нинг гапи).

* * *

«Еримиздан чиққан газ қишлоғимизни четлаб ўтиб, хорижий мамлакатларга етиб борди. Наҳотки ҳозирги космик асрда хонадонларимизга газ киритиш учун беш қулоч қувур топилмаса?»

(Ўйини гўзапоя билан иситадиган деҳқоннинг шикоят).

* * *

«Аршин мол олон»ни «олиб сотар» дейиш мумкинми?»

«(Магазиндан ноёб мол олиб, қимматига сотадиган чайқовчи йиғитнинг саволи).

* * *

«Самарқанд, Бухоро, Хивага хориждан жуда кўп сайёҳлар келади, ҳўш, нима учун улар

тўлаётган жарақ-жарақ пуллар маъмурият кассасига эмас, марказ кассасига тушади?»

(Редакцияга келган хатдан).

* * *

«Мен олтинларимни хурмачага солиб ерга қўймайман, тасаддуқ, оғзимда сақлайман».

«(Ўттиз иккита сог тишига қоплама тилла қўйдирган богча мудирасининг мақганиши).

— «Уچار ликопчада шаҳаримизга қўнган келгиндининг газниқоби йўқ экан, хушидан кетиб қолибди.

— Ўлмаган бизларнинг жонимиз».

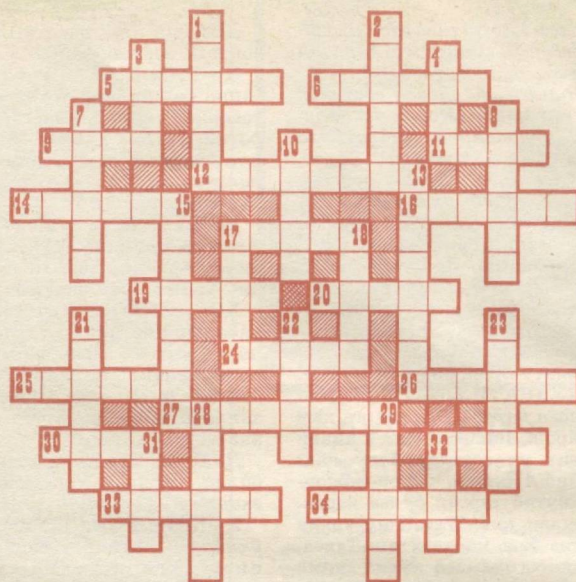
(Оҳангаронлик аёллар суҳбатидан).

* * *

«Носвой талон билан сотилармиш деган гапни эшитиб, икки қоп нос олиб қўйдим».

(Эҳтиёткор ваҳимачининг гапи).

И. АБДУЛЛА

ЭНИГА: 5. Ўзбек халқ достони. 6. Иттифокдош жумҳурият пойтахти. 9. Ҳинд океанининг шимол — ғарбдаги қўлтиқ. 11. Рангдор қимматбаҳо тош. 12. Алишер Навоийнинг «Сабъи сайёр» достонидаги биринчи ҳикоят қаҳрамони. 14. Ҳароратнинг пасайишидан ҳосил бўладиган мусалфто томчи. 16. Мўйнали, кичик ўрмон йиртқич жонивори. 17. Муслиқ асари. 19. Доира шаклидаги буюм. 20. Лутф, илтифот сўзи маънодоши. 24. Қарчигайсимонлар оиласига мансуб қўш. 25. Миллий торли асбоблардан бирини чалувчи созанда. 26. Сутсимон шираси ўткир заҳарли дарахт. 27. Тошкентнинг қадимий сув йўлларида бири. 30. Ер қуррасини қамраб олган ҳаётий зарур модда. 32. Шарқ шеъринида қўлланиладиган вази. 33. Сут маҳсулоти. 34. Таълим-тарбия ишларини бошқарувчи муассаса.

БУЙИГА: 1. Ҳаракатланувчи қурилманинг бошқариш дастаси. 2. XVI асрда яшаб ижод этган ўзбек шоири ва адиби Хожал ҳикоялар тўпламининг номи. 3. Ун икки буржнинг бири. 4. Моддалар таркиби ва хоссаларини ўргатувчи фан. 7. Қўрғонли мевазор маскан. 8. Бирор вазифани бажариш учун энг қулай пайт. 10. Аланга зарраси. 13. Ўзбек халқ оғзаки ижодининг ҳозир-жавоблик баҳси устаси. 15. Африканинг жануби — шарқдаги давлат. 17. Газ-молнинг ўриши билан кўндалангига кесишувчи иплари. 18. Тожиқ ва ўзбек совет адиби. 21. Уругидан аччиқ таъмили доривор тайёрланадиган ўсимлик. 22. Болгариядаги шаҳар. 23. Қарқаралар оиласига мансуб парранда. 28. Урданларнинг бир тури. 29. Ўзбек халқ куйларидан бири. 31. Оқ рангли модда, бинокорлик ашёси. 32. Араб алифбосидаги ҳарф номи.

Тузувчи: Ҳозилжон ОРИПОВ

3-СОНДА БОСИЛГАН КРОССВОРДНИНГ ЖАВОБИ

ЭНИГА: 3. Ичан қалъа. 6. Оренбург. 8. Шоҳсанам. 13. Кошона. 14. Ацетон. 15. Мақол. 17. Жала. 18. «Ажам». 19. Жума. 21. «Ором». 24. Бурон. 26. Моҳият. 27. Егоров (Борис). 30. Парранда. 31. Ахматова (Анна). 32. Қорасарой.

БУЙИГА: 1. Наврўз. 2. Аллома. 4. Пештоқ. 5. Ангрен. 7. Барака. 9. Самара. 10. Жарқалдирғоч. 11. Тожикистон. 12. Қорақалпоқ. 15. Машраб. 16. Лағмон. 20. Устара. 22. Одесса. 23. Ҳисори. 25. «Чорғоҳ». 28. Задарё. 29. Бухоро.

МУҚОВАДА

Биринчи бет:

Оқ-оппоқ олмалар,
хаёлим олар.

В. Жирнов олган суратлавҳа

Садоқат.

Р. Нурибоев сурати.

Редакцияга келган бир босма тобоқча бўлган материаллар муаллифга қайтарилмайди. Журналдан олинган материалга «Ғулистон»дан олинди, деб кўрсатилиши шарт. Бу сондаги айрим материалларни тайёрлашда «Правда», «Известия» газеталаридан фойдаланилди.

Босмаҳонага туширилди 19.02.1990 й. Босингга рухсат этилди 24.03.1990 й. Р—14588. Қогоз формати 70×108/8. Офсет усулида босилди. Қогоз тури босма № 1. Шартли босма тобоқ 5,6. Нашр ҳисоб тобоғи 7,80. Шартли намуналар 16,8. Тиражи 143049. Буюртма № 2541. А—127. Ваҳоси 35 т. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмаҳонаси. 700000. Тошкент — П, Ленин кўчаси, 41.

«Улоқ» чопиш Ургутда ҳам қадимий анъана.

А. Караваев суратга олган.

Қизил гуло сариқ гул,
Семиз гуло ориқ гул
Атру анбар сочади
Баҳри-дилнинг очади.

Р. Нуриѐбѐв олган сурат

